



PROPONTICA

— Uluslararası Propontis Arkeoloji Dergisi —
International Journal of Propontic Archaeology

Cilt / Volume: 3 Sayı / Number: 6 Yıl / Year: 2025 Eylül/September



e-ISSN: 2980-132X



ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

PROPONTICA

ULUSLARARASI PROPONTİS ARKEOLOJİSİ
DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF PROPONTIC
ARCHAEOLOGY



e-ISSN: 2980-132X

Volume/Cilt: 3 Issue/Sayı: 6

Eylül/September 2025

Samsun

Amaç ve Kapsam

Antik Çağ'da Marmara Denizi'nin isminden esinlenerek Marmara Denizi (=Propontis) Propontica olarak adlandırdığımız dergimizin amacı, ağırlıklı olarak Marmara Denizi (=Propontis) olmak üzere Trakya, Akdeniz ve Karadeniz kültürlerinin Prehistorik Çağlardan Geç Antik Çağ sonuna kadar olan zaman dilimini konu alan; Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Sualtı Arkeolojisi, Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri, Eskiçağ Tarihi, Erken Hristiyanlık ve Bizans Sanatı, Numismatik, Antropoloji, Arkeometri ve Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım alanlarında yazılmış özgün sonuçlar içeren bilimsel makaleleri akademi dünyasının ilgisine sunmaktır.

Uluslararası Propontis Arkeolojisi Dergisi, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanmakta olup Türkçe ve İngilizce yazılmış, alanına yenilik getiren, özgün ve nitelikli, kendi alanında bir boşluğu dolduracak, yeni yaklaşımlar ya da öneriler sunan, bilimsel bir yöntemle ele alınan çalışmalara veya daha önce yayımlanmış çalışmalarını değerlendiren, bu konuda yeni görüşler sunan makalelere yer veren uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

Aim and Scope

The International Journal of Propontic Archeology, deriving its name from the Sea of Marmara (Propontis), aims to bring scientific articles to the attention of the academic sphere whose focus will mainly be on the cultures around the Sea of Marmara together with others from the Thrace, Mediterranean and the Black Sea basins. To do so, it welcomes any paper written on the subjects of Protohistory, Classical Archaeology, Underwater Archaeology, Ancient Languages and Cultures, Ancient History, Early Christian and Byzantine Art, Numismatics, Anthropology, Archeometry and Conservation and Restoration of Cultural Properties and spanning periodically from the Prehistoric Ages to the end of Late Antiquity.

The International Journal of Propontic Archeology is an international peer-reviewed journal that is published twice a year in March and September. It accepts original and qualified articles, either written in Turkish or English, that promise to bring innovation to its field or fill a gap in its field, offer new approaches or recommendations, evaluate studies addressed with a scientific method or offer new insights into previously published studies.

Articles are published in Turkish and English.

**PROPONTICA
ULUSLARARASI PROPONTİS
ARKEOLOJİ DERGİSİ**

e-ISSN: 2980-132X
2025 Cilt: 3 Sayı: 6

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Adına Sahibi /
Owner on behalf of
Ondokuz Mayıs University**
Prof. Dr. Fatma AYDIN
Rektör/Rector

**Bilimsel Yayın Koordinatörü/Scientific
Publication Coordinator**
Doç. Dr. Muhammet MEMİŞ

Baş Editör/Chief Editor
Prof. Dr. Vedat KELEŞ

Editörler/Editors
Prof. Dr. Askold IVANTCHIK
Doç. Dr. Kasım OYARÇIN
Dr. Öğr. Üyesi Alper YILMAZ
Dr. Arş. Gör. Soner ÖZMEN

Alan Editörleri/Field Editors
Doç. Dr. Kasım OYARÇIN
(Numismatik)
Doç. Dr. Okay PEKŞEN
(Eskiçağ Tarihi)
Dr. Öğr. Üyesi Alper YILMAZ
(Heykeltraşlık, Yerleşim Arkeolojisi)
Dr. Arş. Gör. Soner ÖZMEN
(Küçük Buluntu, Mimari)

**PROPONTICA
INTERNATIONAL JOURNAL OF
PROPONTIC ARCHAEOLOGY**

e-ISSN: 2980-132X
2025 Volume: 3 Issue: 6

**İngilizce Dil Editörleri /
English Language Editors**
Doç. Dr. Hazar KABA
Öğr. Gör. Birol KURT

**Türkçe Dil Editörü /
Turkish Language Editor**
Doç. Dr. Hasan KIZILDAĞ

Mizanpaj/Layout
OMÜ Yayın Koordinatörlüğü

Mizanpaj Editörleri/Layout Editors
Kismet AYDIN
Özlem TEKİNER
Gülbeyaz BOZKURT

Kapak Görseli/Cover Image
Parion Tiyatro'sundan Scaenae Frons Alınlık
Parçası

**Yayın Yeri ve Tarihi/Publication Place and
Date**
Samsun, Eylül/September 2025

Yazışma Adresi/Corresponding Address

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
Kurupelit Kampüsü, Atakum/SAMSUN

Tel: 0 (362) 312 19 19 **Fax:** 0 (362) 457 60 81

e-mail: proponticajournal@omu.edu.tr **web:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/propontica>

Yayın Yeri ve Tarihi/Publication Place and Date: Samsun, Eylül/September 2025

*Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlara aittir. Yazılar, yayıncı
kuruluşun izni olmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayınlanamaz.*

DANIŞMA KURULU/
ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Tolga TEK
Anadolu Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Ahmet YARAŞ
Trakya Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Ayşe ÇAYLAK TÜRKER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Aytekin BÜYÜKÖZER
Selçuk Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Billur TEKKÖK KARAÖZ
Başkent Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Cevat BAŞARAN
Atatürk Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Erdoğan ASLAN
Selçuk Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE
Ankara Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Felix PIRSON
Alman Arkeoloji Enstitüsü-TÜRKİYE

Prof. Dr. Gürcan POLAT
Ege Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Koray KONUK
Université Bordeaux Montaigne-FRANSA

Prof. Dr. Mehmet Nezh AYTAÇLAR
Ege Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN
İstanbul Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK
Selçuk Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR
İstanbul Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Mustafa Tolga ÇIRAK
Hitit Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
Uludağ Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Nurettin ARSLAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Reyhan KÖRPE
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Rüstem ASLAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Şengül AYDINGÜN
Kocaeli Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Yasemin POLAT
Ege Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Zeliha DEMİREL GÖKALP
Anadolu Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER
Selçuk Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN
Ankara Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Zeynep ERDEM
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Zeynep Sencan ALTINOLUK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-TÜRKİYE

Doç. Dr. Ahmet BİLİR
Düzce Üniversitesi-TÜRKİYE

Doç. Dr. Akın TEMÜR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi-TÜRKİYE

Doç. Dr. Aliye EROL
İstanbul Üniversitesi-TÜRKİYE

Assoc. Prof. Andrei GANDILA
University of Alabama-ABD

Doç. Dr. Atila TÜRKER
Ondokuz Mayıs Üniversitesi-TÜRKİYE

Prof. Dr. Davut KAPLAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi-TÜRKİYE

Doç. Dr. Ergün KARACA
Trakya Üniversitesi-TÜRKİYE

Doç. Dr. Hüseyin KÖKER
Süleyman Demirel Üniversitesi-TÜRKİYE

Doç. Dr. Okay PEKŞEN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi-TÜRKİYE

Doç. Dr. Volkan YILDIZ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi-TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ayla BAŞ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi-TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Erdinç BURULDAĞ
Çankırı Karatekin Üniversitesi-TÜRKİYE
Assist. Prof. Petya ILIEVA
Institute for Balkan Studies and Center of
Thracology Bulgarian Academy
of Sciences-BULGARİSTAN

Dr. Antonio CORSO
Society for Messenian Archaeological
Studies-YUNANİSTAN
Dr. Eleni LIANTA
University of Oxford-BİRLEŞİK KRALLIK
Dr. Murat ÖZYILDIRIM
Mersin Üniversitesi-TÜRKİYE
Dr. Philipp PILHOFER
Rostock Universtiy – ALMANYA

**YAYIN KURULU/
EDITORIAL BOARD**

Prof. Dr. Ceren ÜNAL
Celal Bayar Üniversitesi-TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa Ertekin DOKSANALTI
Selçuk Üniversitesi-TÜRKİYE
Assoc. Prof. Martin GYUZELEV
Assen Zlatarov University-BULGARİSTAN
Assoc. Prof. Roman STOYANOV
HSE University-RUSYA

Doç. Dr. Yavuz YEĞİN
Ankara Üniversitesi-TÜRKİYE
Dr. Aneurin ELLIS-EVANS
Oxford University-BİRLEŞİK KRALLIK
Dr. Nicholas J. MOLINARI
Salve Regina University-ABD
Dr. Vladimir STOLBA
Staatliche Museen zu Berlin-ALMANYA

SAYI HAKEMLERİ/**REFEREES OF THE ISSUE**

Prof. Dr. Ceren ÜNAL
(Celal Bayar Üniversitesi)

Prof. Dr. Ercüment YILDIRIM
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE
(Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Erkan FİDAN
(Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)

Prof. Dr. Ertekin Mustafa DOKSANALTI
(Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM
(Bartın Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin METİN
(Kafkas Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat ÇEKİLMEZ
(Adnan Menderes Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeliha DEMİREL GÖKALP
(Anadolu Üniversitesi)

Doç. Dr. Ali OZAN
(Pamukkale Üniversitesi)

Doç. Dr. Alptekin ORANSAY
(Anadolu Üniversitesi)

Doç. Dr. Cüneyt ÖZ
(Dicle Üniversitesi)

Doç. Dr. Ersin ÇELİKBAŞ
(Karabük Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan KASAPOĞLU
(Atatürk Üniversitesi)

Assoc. Prof. Andrei GANDILA
(University of Alabama)

Dr. Öğr. Üyesi Deniz SEVMEN
(Selçuk Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Nusret Burak ÖZSOY
(Erzurum Teknik Üniversitesi)

Dr. Alan STAHL
(Princeton University)

Dr. Julian BAKER
(Ashmolean Museum)

Dr. Murray ANDREWS
(University of Oslo)

EDİTÖR NOTU

Anadolu Coğrafyasının kuzeybatısında yer alan Çanakkale; stratejik konumu, tarihi, kültürü ve sosyal değerleriyle kadim Anadolu kültürünün en önemli halkalarından biridir. Bu zengin tarih ve kahramanlık kokan topraklarda Parion kazıları olarak 2005 yılında başlayan bilimsel arkeolojik çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türk Tarih Kurumu, Geleceğe Miras, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve İÇDAŞ AŞ'nin katkılarıyla geçen 20 yıl içerisinde interdisipliner çalışma sistemi, uluslararası karakteri, alt yapısı ve yetiştirilmiş kaliteli insan gücüyle günümüzde ülkemizin en üretken bilimsel çalışmalarından biri haline gelmiştir. Bu bilimsel üretkenliğin en önemli halkalarından biri de altıncı sayısını bilim dünyasına sunacağımız "Propontica" dergisidir. Ağırıklı olarak Propontis (=Marmara Denizi) çevresi olmak üzere Trakya, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde yer alan kültürlerle ait arkeoloji, kültürel miras, arkeometri, kültür varlıklarını koruma, antropoloji, numismatik ve eski çağ tarihi konularında özgün çalışmaları kabul ettiğimiz Propontica dergisinin, alanında yerli ve yabancı saygın bilim insanlarından oluşan yayın kurulu ve editörleri, bilimsel kriterlerden ödün vermeyen ilkesel bakışı ve çok titiz bir şekilde işletilen kör hakemlik sistemi ile Anadolu arkeolojisine ciddi bir katkı sağlayacağına ve her sayıda artan bir çalışma sayısına ulaşacağına yürekten inanıyoruz. Disiplinli bir ekip çalışmasıyla altıncı sayısını yayınlayacağımız Propontica dergisinin yayın aşamasına gelmesinde büyük katkıları olan editörlerimize, yayın danışma kurulumuza, altıncı sayımıza değerli çalışmalarıyla katkı sunan yerli ve yabancı bilim insanlarına ve yoğun meşailerleri arasında bile dergimizin altıncı sayısına gönderilen çalışmaları titizlikle değerlendiren çok değerli hakemlerimize sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Propontica dergisi olarak her biri alanına katkı sunacak özgün çalışmalar ile nice sayılara ulaşmak ümidi ve kararlılığıyla...

Prof. Dr. Vedat KELEŞ
Editör

EDITOR NOTE

Located in the northwest of Anatolia, Çanakkale is one of the most important links in ancient Anatolian culture due to its strategic location, history, culture, and social values. Scientific archaeological studies that began in 2005 as the Parion excavations on these lands steeped in rich history and heroism have become one of our country's most productive scientific endeavors over the past 20 years, thanks to the contributions of the Ministry of Culture and Tourism's General Directorate of Cultural Heritage and Museums, the Turkish Historical Society, Heritage for the Future, Ondokuz Mayıs University, and İÇDAŞ AŞ. This has been achieved thru an interdisciplinary working system, its international character, infrastructure, and trained, qualified personnel. One of the most important links in this scientific productivity is the journal "Propontica," which we will present to the scientific world with its sixth issue. We sincerely believe that the Propontica journal, which accepts original studies on archeology, cultural heritage, archaeometry, conservation of cultural assets, anthropology, numismatics, and ancient history from cultures primarily located around the Propontis (=Sea of Marmara), but also in the Thrace, Mediterranean, and Black Sea regions, will make a significant contribution to Anatolian archeology with its editorial board and editors, who are respected domestic and foreign scientists in their fields, its principled approach that does not compromise on scientific criteria, and its meticulously operated blind peer-review system. We also believe that the journal will reach an increasing number of studies with each issue. We extend our infinite gratitude to our editors, who made significant contributions to the publication stage of the Propontica journal, which we will publish its sixth issue with disciplined teamwork; to our editorial advisory board; to the domestic and foreign scientists who contributed to our sixth issue with their valuable work; and to our esteemed referees who meticulously evaluated the articles submitted to our journal's sixth issue, even amidst their busy schedules. As the Propontica journal, with the hope and determination to reach many issues with original studies that will each contribute to their respective fields...

Prof. Dr. Vedat KELEŞ
Editor

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi/Research Article

Two Rare Coins From The Zecca Di Scio: Early Issues of the Maona Dei Giustiniani (XIVth C.)..... 191-202

Sakız Darphanesinden İki Nadir Sikke: Giustiniani Maona'sının Erken Dönem Darparları (14. Yüzyıl)

Ioanna KOUKOUNI

A Hoard of Alexius I Comnenus Nomismata from the State Historical Museum of the Southern Urals.203-211

Güney Ural Devlet Tarih Müzesi'nden I. Aleksios Komnenos'a Ait Bir Nomisma Definesi

Mikhail ABRAMZON

Parion Tiyatrosu Postscaenium Bölümünün Kuzeydoğusunda Bulunan Gladyatör Tipli Kukla Figürinleri 213-272

Warrior Puppet Figurines Found in the Northeastern Section of the Postscaenium of the Parion Theatre

Eda Nur CERİT

Outline of Elmacıktepe Mound (Bafra Plain, Samsun) in the Chalcolithic Age 273-287

Kalkolitik Çağ'da Elmacıktepe Höyüğü'nün (Bafra Ovası, Samsun) Ana Hatları

Cahide Gizem TIRIL ÖZBİLGİN, Atila TÜRKER, Semih Yaşar ÇİZİKÇİ

Heykeltıraşlıkta Lydia-Mysia İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme289-308

A Comparative Evaluation of Lydia-Mysia Relations in Sculpture

Abdullah Kasım SONKAYA

Parion Scaenae Frons Kırık Alınlık Kabartmaları "Hades'in Persephone'yi Kaçırma Sahnesi" ve "Mevsimlerin Oluşumu" Üzerine Bir Değerlendirme309-341

An Evaluation of the Reliefs on The Broken Front of the Parion Scaenae Frons: "The Scene of Hades Kidnapping Persephone" and the Formation of The Seasons"

Orhan TURAN



Two Rare Coins from the Zecca Di Scio: Early Issues of the Maona Dei Giustiniani (XIVth C.)

Sakız Darphanesinden İki Nadir Sikke: Giustiniani
Maona'sının Erken Dönem Darpları (14. Yüzyıl)

Ioanna KOUKOUNI¹

¹Independent Researcher
• inkoukounis@yahoo.com • ORCID >

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 10 Şubat/February 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 03 Haziran/June 2025

Yıl/Year: 2025 | **Cilt – Volume:** 3 | **Sayı – Issue:** 6 | **Sayfa/Pages:** 191-202

Atıf/Cite as: Koukouni, I. "Two Rare Coins from the Zecca Di Scio: Early Issues of the Maona Dei Giustiniani (XIVth C.)"
Propontica, 3 (6), Eylül 2025: 191-202.

TWO RARE COINS FROM THE ZECCA DI SCIO: EARLY ISSUES OF THE MAONA DEI GIUSTINIANI (XIVTH C.)

ABSTRACT

This paper presents two rare coins from Chios island. Both are issues of the mint of Chios during the period of the Maona dei Giustiniani, the venture company which ruled the island from 1346 until 1566. This period is very well documented through the Genoese State archives and the fourteenth-century cartulary of the *Codex Berianus Chiensis* kept at the Library Civica Berio, in Genoa. The cartulary contains an agreement stipulated in 1347 between the Commune of Genoa and the Maona, which lays down the right of the Maona to strike coins in the mint (the *Zecca*) of the island. We know that Chios operated its own mint and struck gold, silver and copper coins since the early 1300s, under the Zaccaria overlords. The two coins discussed in this paper appear to be among the earliest issues of the Old Maona: the first is a silver harati (carat or keration) bearing the bust of the doge with the legend DVX IANVENSIVN; the second is a copper denier tournois bearing the castle of Tours with the legend CIVITAS SII. The reverse of both coins commemorates CUNRADVS REX. They are an important addition to the study of the late medieval coinage of Genoese Chios but also a valuable resource illuminating the Mediterranean economy during the first decades of the Maona's overlords-hip. The coins are part of an officially registered private collection.

Keywords: Chios, Genoa, Byzantium, Maona dei Giustiniani, Coins, Mint of Chios, Zecca.



SAKIZ DARPHANESİNDEN İKİ NADİR SİKKE: GIUSTINIANI MAONA'SININ ERKEN DÖNEM DARPLARI (14. YÜZYIL)

ÖZ

Bu makale, Sakız Adası'na ait iki nadir sikkeyi tanıtmaktadır. Her ikisi de 1346'dan 1566'ya kadar adayı yöneten ticari girişim şirketi Giustiniani Maona'sı döneminde Sakız Darphanesi'nde basılmıştır. Bu dönem, Ceneviz Devlet arşivleri ve Cenova'daki Biblioteca Civica Berio'da muhafaza edilen *Codex Berianus Chien-sis*'in 14. yüzyıla ait kartüleri aracılığıyla oldukça iyi belgelenmiştir. Söz konusu kartülde 1347 tarihli ve Ceneviz Komünü ile Maona arasında yapılmış bir anlaşma yer almakta olup, bu anlaşma Maona'nın adadaki darphanede (*Zecca*) sikke bastırma hakkını düzenlemektedir. Sakız'ın, Zaccaria hâkimiyeti altında 1300'lerin başlarından itibaren kendi darphanesini işletip altın, gümüş ve bakır sikkeler

bastığı bilinmektedir. Bu makalede incelenen iki sikke, Eski Maona'nın en erken bastırımları arasında görünmektedir: İlki, ön yüzünde dojun (Ceneviz doju) büstünü taşıyan ve DVX IANVENSIVN lejantını içeren gümüş bir haratı (karat ya da keration); ikincisi ise ön yüzünde Tours kalesini taşıyan ve CIVITAS SII lejantını barındıran bir bakır denier tournois'tir. Her iki sikkenin arka yüzü CUNRADVS REX anısını taşımaktadır. Bu sikkeler, Ceneviz Sakız'ının geç Orta Çağ sikke basımını çalışmalarına önemli bir katkı sağlamanın yanı sıra, Maona'nın hâkimiyetinin ilk yıllarında Akdeniz ekonomisini aydınlatan değerli bir kaynak niteliğindedir. Söz konusu sikkeler, resmi olarak kayıtlı özel bir koleksiyonun parçasıdır.

Anahtar Kelimeler: Sakız, Cenova, Bizans, Giustiniani Maona'sı, Sikkeler, Sakız Darphanesi, Zecca.



INTRODUCTION

In memory of my dear parents,
Nikolaos and Kalliope

The island of Chios holds a special place in the Aegean Sea. Its geographical position had always been considered favourable for trade since antiquity¹. In medieval times, its commercial, maritime and economic role emerged when the two maritime Republics of Venice and Genoa consolidated their Mediterranean supremacy. A series of factors, mainly its strategic location on the crossroads of the principal commercial axes towards Constantinople and the Black Sea, the western and eastern Mediterranean, coupled with its proximity to Asia Minor, established Chios as the most sought-after seafaring centre in the Levant.

The Genoese gained a foothold on the island with the treaty of Nymphaeum (1261) by power of which they were free to establish commercial stations in various places, including Chios, enjoying all kinds of commercial privileges and a customs-free commerce². The golden age for Chios began in the later part of the 13th century, when two Genoese businessmen, the brothers Manuele and Benedetto Zaccaria—one of the leading Genoese lineages—used the port of Chios as entrepôt and warehouse for the alum³; alum was a mineral extracted in the mines of Phocaea, at the north of Smyrna, the monopoly of which had been given by the Byzantine

¹ Herodotus, I, 165, mentions that the Phocaeans wanted to buy from the Chiots the islet Oinoussai, situated in the Strait of Chios, between the island and the Anatolian coast (modern Turkey). However, the Chiots refused to sell it, for they feared that they would be cut off from trade. Strabo, XIV, 663

² Balard 2017, 529-549. An image of the Treaty is reproduced in Koukouni 2021, fig. 6, by courtesy of the State Archives of Genoa.

³ Ducas, XXV, 160, 161; Koukouni 2021, 95.

emperor to Manuele Zaccaria. From the port of Chios, the product was shipped to western and northern European industries. Benedetto Zaccaria paid the emperor a certain sum of money to organize the island's defenses against the Turks and became its Lord in 1304, recognizing the imperial suzerainty⁴. Although the dynasty ruled only for twenty-five years, they propelled the local economy, reorganizing it and orienting it towards export trade. Under their lordship, Chios acquired its own mint, which, in contrast to the rest of the Latin-ruled Aegean islands, struck good quality gold and silver coins.

We possess very few sources from the Byzantine period to use as evidence for the trading activities and, by and large, the range and extent of production Chios would have had during the Byzantine period⁵. The mastic trade during the Byzantine period has barely left a trace in the historical record. There are sources which imply mastic export to Egypt since the 10th century and certainly in the mid-11th century, according to a document of Cairo Genizah. 12th-century testimonies for mastic are those of Benjamin of Tudela and of the Russian abbot Daniel, who visited the island on his way to the Holy Land⁶. During the rule of the Maona dei Giustiniani—the period that the present article focuses on—the economic affairs of the island regarding the precious resinous gum extracted by the evergreen species *pistachia lentiscus varia chia*, are well documented.

The principal document that we need to study to unfold the political and administrative history of the island of Chios during the course of two and a half centuries of Genoese overlordship is the *Codex Berianus Chiensis*, a 15th-century cartulary kept in the Library Civica Berio of Genoa, in Italy⁷. The concession of the Byzantine province of Chios to the Genoese—marking the second and longest Genoese period in the island's late- and post-medieval history—was the result of a naval expedition against the island in June 1346. The concession was made official three months later, on 12 September 1346, with a treaty that was stipulated between the surrendered Greek local governors and the Genoese shipowners of the victorious fleet⁸. In a rare chance of fortune, the treaty—among many other documentary sources—has come down to us incorporated in the *Codex Berianus Chiensis*.

⁴ Kantakouzenos, I, 370; Chalkokondyles 521, 17–21.

⁵ Lemerle 1979, 1981; Michael Psellos, 467.

⁶ Koukouni 2021, 89, no. 313, 314, 315.

⁷ Biblioteca Civica Berio, BERIMRCFArm15, available in digitized form: <https://bibliotecadigitale.regione.liguria.it>. Publication of the treaty's text in full in Argenti 1958, II.

⁸ For the historical events, see Koukouni 2021, with the relevant bibliography on the topic.

On 27 February 1347, five months after that major historical event⁹, the commander of the naval expedition, Simone Vignoso and his fellow shipowners signed an agreement with the Genoese Commune in Genoa¹⁰.

The headline of the convention reads:

CONVENTIO. PRIMA. INTER. MAHONENSES. MAHONE. VETERIS. CHIL. TEMPORE. DOMINI. SIMONIS. VIGNOSI. TVNC. ARMIRATI. GALEARVM. XX-VIII. ANNO. DOMINI. MCCCXXXVII. DIE. XXVII. FEBRVARII. MANU. PETRI. DE. REZA. NOTARII. ET. TVNC. COMUNIS. IANUE. CANCELARII. (Fig. 1).

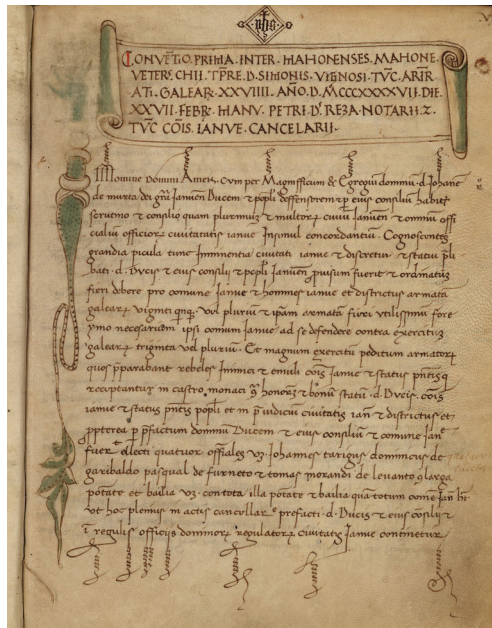


Fig. 1. Codex Berianus Chiensis, fol. VII *recto*. The convention between the Commune of Genoa and the fleet of the shipowners. © Biblioteca Civica Berio. <https://bibliotecadigitale.regione.liguria.it/>.

The convention would inaugurate Chios's new political, administrative and economic status for the following two centuries, namely the overlordship of the

⁹ Argenti *op.cit.*, II, 38 reads 26 February, whereas it is clearly written XXVII = 27. However, in the convention of 1373, fol. XXXVII writes that the notarius Petrus de Reza (the notary of 1347). "quondam Petri de Reza notarij MCCCXXXVII die XXVI februarij".

¹⁰ Argenti 1958, I, 107-108. <https://bibliotecadigitale.regione.liguria.it>.

Maona of Chios, “the first Company-State in history”¹¹. The Genoese Commune would hold the jurisdiction and sovereignty of the newly acquired island in the eastern extremity of the Aegean Sea, and would grant the Maona (the commercial company composed of the shipowners of the victorious naval expedition) all sort of rights in reference to the ownership and exploitation of the revenues of Chios as well as of the Old and New Phocaea, situated in the adjacent Anatolian coast. The island’s administration and justice would be exercised by a governor or *podestà*, on behalf of the Commune of Genoa. The most crucial clause however—which highlights the topic of this paper—was the right conferred to the Maona to strike silver coins in the name of the Commune. The weight standard of the coins would be at the discretion of the *podestà* of Chios, but the representations and the legends would have to be identical to those of Genoa: the obverse would bear the figure of the Doge with the legend DVX IANVENSIVM and the reverse the legend CONRADVS REX¹² (Fig. 2).

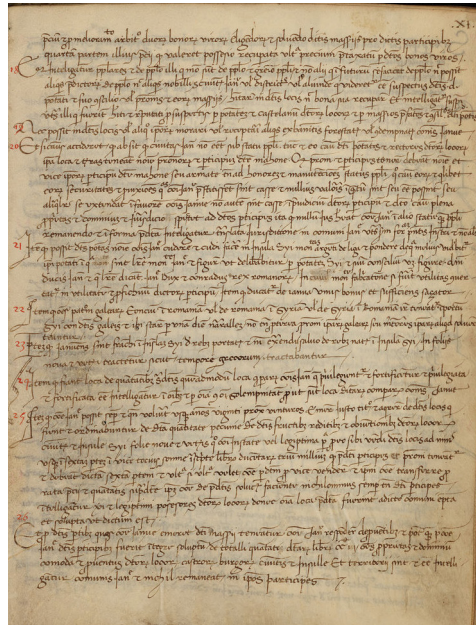


Fig. 2. Codex Berianus Chiensis, fol. XI recto. © Biblioteca Civica Berio, <https://bibliotecadigitale.regione.liguria.it/>.

¹¹ Term used after Mazarakis 1993, 320.

¹² Argenti 1958, II, 38ff and n. 1 on 38. *Codex Berianus Chiensis*, fol. Xlr.

“Item quod possit dictus potestas nomine comunis Janue cudere et cudi face-re in insula Syi monetam argenti de liga et pondere de qua melius videbitur ipsi potestati, in qua moneta sint littere monete Janue et figure ut deliberabitur per potestatem Syi et suum consilium, videlicet figure domini ducis Janue, et quae lit-tere dicant Janue dux et Conradus rex romanorum, in cuius monete fabricatione si fuerit utilitas conuertatur in utilitatem et profichuum dictorum participum. Item quod ducatur de Janua unus bonus et suficiens sazator”¹³.

As already mentioned, the mint of Chios had started operating earlier in that century, when the island was under the lordship of the Zaccaria dynasty, which held the lordship of Chios until 1329. But who had given the right to the Zaccaria to strike coins? The Republic of Genoa or the Byzantine emperor Andronikos II?¹⁴ Additionally, it is not known whether the mint worked during the brief Byzantine reoccupation of Chios (1329-1346), but it surely resumed its production from 1347 under the lordship of the Old and a little later of the New Maona. The mint carried on its operation for the next two centuries, until the fall of Chios to the Ottomans (1566)¹⁵.

The medieval coinage of the mint of Chios during the two Genoese dominions was first studied by Domenico Promis in 1865, in his fundamental work *La Zecca di Scio Durante il Dominio dei Genovesi*, Torino 1865. The catalogue was enriched a few years later with the publications of Gustave Schlumberger and Paul Lam-bros, based largely on their private collections¹⁶. The big boom in the numismatists’ world came in the spring of 1887 with a significant discovery in the district of Siderounda, a small rural settlement in north-western Chios: a treasure containing nearly two hundred silver coins was unearthed by a villager, while he was plough-ing. The hoard of Siderounda was studied and classified by Francesco and Ercole Gnechi, and was published by them soon after, in 1888¹⁷. Its importance was par-amount for the study of the monetary history of the eastern Mediterranean and the late medieval Chios, in particular, because it added four new types—unknown until then—to the then known Genoese issues of the *zecca*, the mint of Chios.

In the past thirty years, new finds from rescue excavations have come to light, enriching our picture of the mint of Chios during the 250 years of its operation. The coinage and the monetary system of the island—especially of the Zaccaria pe-riod—have been the object of meticulous study, analysis, revisions and reconsider-ations by Andreas Mazarakis¹⁸.

¹³ Argenti 1958, I, 110; II, 50.

¹⁴ See Mazarakis 2006.

¹⁵ Koukouni 2018.

¹⁶ Schlumberger 1878; Lambros 1886.

¹⁷ The treasure was unearthed by chance by a peasant who ploughed his plot of land in the area of Sideroun-da, in an area with ruins of a rural mansion. Gnechi – Gnechi 1888.

¹⁸ Mazarakis 1992. Id. 1995. Id. 1997. Id. 1999. Id. 2003. Id. 2006.

Aspiring to add my own contribution to this field, below I present two new coins—a silver and a copper issue—which I discovered in a private, officially registered collection. Both specimens represent rare types of the early coin production of the Maona of Chios¹⁹.

The Coins

1. Silver Harati–Carat–Keration (formerly: quarter gigliato)²⁰ (Fig. 3).



Fig. 3. Silver harati.

AR

Obverse: Bust of Doge frontally depicted within pelleted circle, wearing a tall, conical hat with two long ribbons hanging from either side. Cross in the exergue, probably countermark of the *zecca* (the mint)²¹. Legend: •DVX•IAN VENSIVN.

Reverse: cross patent within pelleted circle. Legend: +CVNRADVS REX.

Diam: 16 mm.

Weight: 0.92 gr.

Date: 1348-1373.

Condition: moderately used (U2)²².

¹⁹ The study is ongoing, therefore I apologise, in advance, to the readers for omissions and errors encountered in this text.

²⁰ Promis 1865, 39, table, nos 7, 8, 9 particularly no. 7. The three silver specimens presented by Promis are of very good quality. Lambros 1886, 19-20, table 3, nos 29-30. Lunardi 1980, 174. Mazarakis 2003, 161.

²¹ Mazarakis 2003: three varieties of this coin type are known, with either a cross, or a disc or a rosette below the doge's bust.

²² https://www.muenzfunde.ch/downloads/bulletins/ifs_bulletin_1995_suppl%C3%A9ment.pdf.

The coins of this type were classified as quarter gigliati in the older bibliography of the 19th century²³. After Mazarakis' revision, the denomination is now established as *harati* (carats or keratia)²⁴. The *harati* bears the bust of the Doge and the legend DVX IANVENSIVM or IANVENSIVN and is very rare. Of all the known Maona issues that have come down to us, these are the earliest in date. They belong to the time of the admiral Simone Vignoso and the establishment of the Old Maona.

There are two other counterparts of this coin type in the collection of the Chios Division of Antiquities. They were discovered in the interior of the tower keep of Pityos, a settlement built at a strategic location in the hinterland in the northeast part of the island²⁵. The publication of the Pityos coin finds by the excavator—as stated by the author in the introduction—is a mere catalogue limiting itself to the presentation of the types “after Mazarakis 2003”. The catalogue adds nothing to the scholarly debate; its contribution is to increase the number of known issues of this rare type. It is worth mentioning that Mazarakis adds one more parallel to this *harati*-keration, which he found in a private collection²⁶.

Since the 19th century, all scholarly bibliographies have agreed to assign an early date to these issues. Lambros dates them from 1347, in the early period of the Old Maona; so does Lunardi²⁷, classifying them in the sub-period 1347–1373 and certainly before the 15th century²⁸. Mazarakis shares the same view, adding that the form of the script of certain letters is one of the criteria for the assignment of the early dating. More precisely, it's the letters V and A, which appear to have the same form as on the early *harati*-carat variety, showing the Doge in the upper half holding scepter and cross²⁹.

I will agree with the early date assigned to these issues for the simple reason that the testimony of the First Convention between Vignoso and the Commune bears witness to that: it mentions specifically that “sint littere monete Janue et figure”³⁰—the figures and the legends have to be identical to the coins of *Ianua*. The

²³ P. Lambros names this denomination quarter of gigliato, because its weight equals that of the 1/4 gigliato. Lambros 1886, 24, table 3, no. 30.

²⁴ Mazarakis 1997 and Mazarakis 2003 distinguishes the account currency from the actual currency, a fundamental division in order to study the chiot coinage.

²⁵ Valakou 2010, 111, fig. 4, inventory number N 1134.

²⁶ Mazarakis 2003, 161.

²⁷ Lambros 1886, 25; Lunardi 1980, 172; Mazarakis 2003.

²⁸ The dating between 1347 and 1373 is marked by two points of reference: in 1347 we have the first convention between the Commune of Genoa and the Old Maona (set up by the conquerors of Chios and Phocaea). In 1373, the third agreement between the Commune of Genoa and the reconstituted Maona (New Maona) confirms the grant of the possession and the dominion of Chios, as well as of the Old and New Phocaea “in Ipsos emptores et successores eorum” and that “sola jurisdictio et merum et mixtum imperium remaneat in Comuni Janue” that is, only the jurisdiction shall remain in the hands of the Commune of Genoa. Argenti 1958, II,110 *Codex Berianus Chiensis*, fols XXXII verso-XXXV verso.

²⁹ Mazarakis 2003.

³⁰ See above.

time frame between 1347–1373 for the dating is meaningful: while in 1347 we have the first convention stipulating the right of the Genoese privateers, who set up the Old Maona, to strike coins, in 1373 on the 21st day of November another treaty was stipulated between the Commune of Genoa and the New Maona this time, reconfirming the right of the new association to strike coins in the *zecca* of Chios. Clause 28 lays down that³¹:

“Item quod moneta que cudetur et stampiatur in Insula Chij stampiatur et formetur cum litteris et figuris monete Janue vel cum figura Domini Ducis Janue cuius fabricationis monete et ceche ipsius utilitas et fructus sint et conuertantur in utilitatem et proficuum dictorum emptorum et successorum.” (Fig. 4).

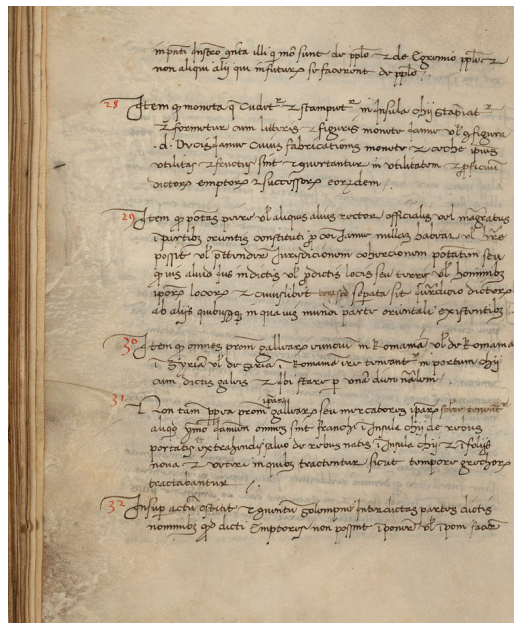


Fig. 4. Codex Berianus Chiensis, fol. XXXXII verso. © Biblioteca Civica Berio, <https://bibliotecadigitale.regione.liguria.it/>.

After 1373, new issues were struck bearing different figures and legends; the effigy of the Doge is replaced by the castle with three towers, which becomes the coat-of-arms of the Giustiniani as well as Maona's trademark³².

³¹ Codex Berianus Chiensis, fol. XXXXIIv. Argenti 1958, II, 117.

³² Koukouni 2018.

2. Denaro Tornese (denier tournois) (Fig. 5).



Fig. 5. Denaro tornese (denier tournois) Copper alloy.

AE

Obverse: **Castle of Tours**. Legend: **CIUITAS SII**³³ (a triangle and two pellets?)

Reverse: Cross patent within pelleted circle. Legend: **+CUNRADVS (T)·[REX]**

Diam.: 16 mm.

Weight: 0.69 gr.

Condition: used (U3)³⁴.

The denomination of this coin is denaro tornese (denier tournois). The iconography on the obverse shows the Castle of Tours³⁵. The legends, particularly the script of the name CHIOS, and the letter fonts create an enigma in the scholarly debate as per their chronological classification. It was already evident in the 19th-century bibliography that the type of these issues is extremely rare, so the different script of the fonts play some role in distinguishing broadly their chronological frame³⁶. Based on a specimen in a private collection and documentation from Genoese notarial deeds for the year 1394, Mazarakis classifies the issue in the period 1394–1428³⁷. However, the said specimen writes the island's name SIY (or

³³ Because of the wear, I am not very sure if the name of the island is written SYI, SIY or SII. From what I am able to see, I distinguish the script SII.

³⁴ https://www.muenzfunde.ch/downloads/bulletins/ifs_bulletin_1995_suppl%C3%A9ment.pdf.

³⁵ Promis 1865, 45.

³⁶ Schlumberger 1878, 418. Lambros *op.cit.*

³⁷ Mazarakis 2003, 175.

sometimes SYI) in the genitive case, whereas ours, with all probability, reads SII. The scholarly debate tends to counter the form SII–SYI–SIY older in date than the form ChII and CHII³⁸.

Our coin shows similarities in iconography with a late denaro tornese issue of Martino Zaccaria with the legend CIVITAS SYI, dated 1328–1329 and weighing 0.60 gr³⁹. Also, it looks similar to Promis nos 32–36⁴⁰; however, the script of CHIOS in Promis appears written with Ch–ChII (genitive); as mentioned above, the latter indication (Ch) is said to account for a later date. One wonders if this is a reliable indicator for the division between an earlier and a later date: if, for example, one reads the text of the treaty of 1346 as well as the convention of 1347, one will remark the alternate use of the forms Chii and Syi.⁴¹ Another difference is the letter form of the legends, which, perhaps, plays a role in assigning a time period. On our coin we see the letter T of the word CIVITAS, the two edges of which are immensely elongated from top-down; also, the name CUNRADUS is written with curved U whereas usually it is written with the angle-type V. Maybe it's the letter forms that we should draw our attention to get a more trustworthy indicator for the dating.

There are two newly discovered specimens of this denier tournois coinage that appear to be exactly parallel to our coin⁴². They come from rescue excavations in the city of Chios and the fort of Pityos, respectively. The first denier tournois, inventory no N 1426, was unearthed in the capital city. The obverse shows the Castle of Tours with the legend+CIVITAS-SII, exactly as read on our coin; the reverse shows a cross patent and the legend CVNRADUS R[EX]. The metal is copper alloy, weighing 0.5 gr and has been assigned a date between 1394–1428 after Mazarakis 2003.

The second denier tournois, inventory no N 1118, is also a copper alloy and was recovered during excavations in the interior of the tower keep of Pityos: it bears on the obverse the Castle of Tours and the legend +CIVI[TAS SI]Y. The reverse bears a cross patent, but the legend is illegible. According to P. Valakou, the script SIY assigns to this issue an earlier date (1348–1373) pertaining to the period immediately following the conquest of Chios by Simone Vignoso. I tend to believe that the form Syi, encountered in the treaty of the concession of Chios to the Genoese, in the *Codex Berianus Chiensis*, can be a supporting argument; but, as I mentioned above, in all these archival documents, the form Syi and Chii are interchangeable.

The confusion grows. Mazarakis admits that, at the moment, every possible theory is open for discussion because of the complete lack of other data.

³⁸ Mazarakis 1997, 814–817.

³⁹ Mazarakis 2006, 81; Also, Metcalf 1995, 291, although Metcalf merely repeats Mazarakis, adding nothing new.

⁴⁰ Promis 1865, Table III, nos 32–36.

⁴¹ Argenti 1958, 38 ff.

⁴² Valakou 2010, N 1426 recovered from Chios town, 115, no. 9, and N 1118 recovered from the tower keep at Pityos, no. 8, 115.

The two rare specimens of the early Genoese coinage, which I briefly presented here, enrich the numismatic data originating from one of the most strategic regions in the northeastern Aegean. There is a lot of work to be done as the archaeological and numismatic records bring to light new material. Because my study is ongoing, I thought better to limit myself in the presentation of the latest data expressing some initial questions⁴³. I will come back to the topic.

I express my thanks to the private collector who wishes to remain anonymous for making the collection available to me.

Conflict of Interest

The author has not conflict of interest to declare.

REFERENCES

- Argenti 1958, Argenti, P.Ph., *The Occupation of Chios by the Genoese and Their Administration of the Island, 1346-1566*, 3 vols, Cambridge.
- Balard 2017, Balard, M., "1261. Genova nel mondo: il trattato di Ninfeo" in: *Gênes et la mer - Genova e il mare*, vol. II. Genoa: Società Ligure di Storia Patria, 529-549.
- Duca, Michaelis Ducae Nepotis, *Historia Byzantina* (ed. I Bekker) CSHB, Bonn, 1834.
- Gnecchi-Gnecchi 1888, Gnecchi, F. - Gnecchi, E., "Di Alcune Monete Inedite e Sconosciute della Zecca di Scio", *Rivista Italiana di Numismatica*, I, 2-14.
- Herodotus, *The Histories*, Oxford Classical Texts (ed. C. Hude) Oxford, 1927. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text.jsp?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0126%3Abook%3D1%3Achapter%3D165>.
- Kantakouzenos, Ioannes, *Historiarum Libri VII*, CSHB, Bonn, 1836.
- Koukouni 2018, Koukouni, N.I., "Coins and Seals in Byzantine and Genoese Chios (Fifth- Sixteenth Centuries)" in: (ed. C. Ünal - A. Ersoy - C. Gürbıyık - B.K. Kasalı), *Port Cities Of The Aegean World: Coins, Seals And Weights*, Manisa, 165-182.
- Koukouni 2021, Koukouni, N.I., *Chios Dicta Est...Et In Aegaeo Sita Mari: Historical Archaeology and Heraldry on Chios*, Archaeopress: Oxford.
- Lambros 1886, Lambros, P., *Μεσαιωνικά Νομίσματα των Δυναστών της Χίου*, Athens.
- Laonikos Chalkokondyles, *Historiarum Libri X*, Venice 1729: <https://digitallibrary.academyofathens.gr/archive/item/5421>.
- Lemerle 1979, Lemerle, P., *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démetrios*, I, Paris.
- Lunardi 1980, Lunardi, G., *Le Monete Delle Colonie Genovesi*, Genoa.
- Mazarakis 1997, Mazarakis, A., "Chio: Revisioni Monetarie", *Oriente ed Occidente Tra Medioevo Ed Età Moderna*, (ed. L. Balletto), Genova, 813-901.
- Mazarakis 1999, Mazarakis, A., "A Martinello of Manuele and Paleologo Zaccaria (1307-1310) from the Zunino Collection", *Νομισματικά Χρονικά*, 18, 111-118.
- Mazarakis 2003, Mazarakis, A., *Νομίσματα της Χίου, 1346-1566*, Athens.
- Mazarakis 2006, Mazarakis, A., "Zaccaria e Della Volta nell' Egeo Orientale 1268-1329", *Circolo Numismatico Ligure "Corrado Astengo"*, Sezione della Società Ligure di Storia Patria, Atene.
- Metcalf 1995, Metcalf, D.M., *Coinage of the Crusades and the Latin East*, in the Ashmolean Museum Oxford, London.
- Promis 1865, Promis, D., *La Zecca di Scio Durante il Dominio dei Genovesi*, Torino.
- Psellos Michael, *Scripta minora: Orationes et dissertationes*, I, (ed. E. Kurtz), 1936.
- Schlumberger 1878, Schlumberger, G., *Numismatique de l' Orient Latin*, Paris.
- Strabo, *Geography*: 6, (XIII-XIV) London: Heinemann, 1929.
- Valakou 2010, Valakou, P., "Coins of the Genoese Period in Chios (1346-1566): The Collection of the Chios Byzantine Museum", *Coins in the Aegean Islands: Proceedings of the Fifth Scientific Meeting, Mytilene 16-19 September 2006*, (ed. P. Tselekas), *Obolos* 9, II, 109-118.

⁴³ There is a still-pending application to the Division of Antiquities requesting the study of the material.



A Hoard of Alexius I Comnenus Nomismata from the State Historical Museum of the Southern Urals

Güney Ural Devlet Tarih Müzesi'nden I. Aleksios
Komnenos'a Ait Bir Nomisma Definesi

Mikhail ABRAMZON¹

¹Institute of Archaeology, Russian Academy of Sciences
· abramzon-m@mail.ru · ORCID > 0000-0001-6111-048X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 10 Nisan/April 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 03 Haziran/June 2025

Yıl/Year: 2025 | **Cilt – Volume:** 3 | **Sayı – Issue:** 6 | **Sayfa/Pages:** 203-211

Atıf/Cite as: Abramzon, M. "A Hoard of Alexius I Comnenus Nomismata from the State Historical Museum of the Southern Urals" Propontica, 3 (6), Eylül 2025: 203-211.

A HOARD OF ALEXIUS I COMNENUS NOMISMATA FROM THE STATE HISTORICAL MUSEUM OF THE SOUTHERN URALS

ABSTRACT

This article examines a hoard of pre-reform debased nomismata of Alexius I Comnenus from the collection of the Russian archaeologist, Nikolay Kirillovich Minko (1880–after 1920), which was acquired by the State Historical Museum of the Southern Urals (Chelyabinsk, Russia) in 1923. Minko purchased this hoard of uncertain origin during his archaeological excavations in the region of Sevastopol in 1909–1911. The hoard contains 4 histamena and 13 tetartera, all from the pre-reform period (April 1081–August 1092). Both histamena and tetartera has been attributed to Constantinopolis. All histamena are from the second coinage (1087–1092). Of the tetartera, 11 pieces are from the first coinage (1081–1087), and two pieces are from the second. The group of coins from the second coinage allows one to date the hoard to 1087–1092 or a little later. The hoard clearly demonstrates further degree of debasement of gold nomismata (both histamenon and tetarterion) struck in alloys containing almost no gold during the reign of Alexius I. Considering the almost complete absence Alexius I's coins in Crimea, the Don and the North Caucasus, it can be assumed that this hoard of Byzantine silver coins most likely originated from Cherson—or its surrounding region—where, during regular archaeological excavations at the turn of the 19th–20th centuries, a silver tetarteron and three histamena of Alexius I were recorded. The unique (at least for the region under consideration) hoard is of great significance for understanding the currency pattern of the 11th-century Byzantine coins in the Theme of Cherson.

Keywords: Byzantine Coins, Theme of Cherson, Alexius I Comnenos, Coin Hoards, Histamena, Tetartera.



GÜNEY URAL DEVLET TARİH MÜZESİ'NDEN İ. ALEKSİOS KOMNENOS'A AİT BİR NOMİSMA DEFİNESİ

ÖZ

Bu makale, Rus arkeolog Nikolay Kirillovich Minko'nun (1880–1920 sonrası) koleksiyonundan gelen ve 1923 yılında Güney Ural Devlet Tarih Müzesi (Çelyabinsk, Rusya) tarafından satın alınan, reform öncesi düşük ayarlı İ. Aleksios Komnenos nomismata definesini incelemektedir. Minko, bu kökeni belirsiz defineyi 1909–1911 yılları arasında Sivastopol bölgesindeki arkeolojik kazıları sırasında edinmiştir. Define, tamamı reform öncesi döneme (Nisan 1081–Ağustos 1092)

ait olmak üzere 4 histamenon ve 13 tetarteron içermektedir. Hem histamenonlar hem de tetarteronlar Konstantinopolis'e atfedilmiştir. Histamenonların tümü ikinci darp dönemine (1087–1092) aittir. Tetarteronların 11'i birinci darp döneminden (1081–1087), ikisi ise ikinci dönemden gelmektedir. İkinci darp dönemine ait sikkeler, defineyi 1087–1092 arasına ya da biraz sonrasına tarihlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Define, I. Aleksios döneminde neredeyse hiç altın içermeyen alışimlarla basılan altın nomismatalardaki (hem histamenon hem de tetarteron) değer düşüklüğünün derecesini açıkça göstermektedir. I. Aleksios'a ait sikkelerin Kırım, Don ve Kuzey Kafkasya'da neredeyse tamamen yokluğu dikkate alındığında, bu Bizans gümüş sikkeleri definesinin büyük olasılıkla Herson'dan ya da onun çevresinden gelmiş olduğu varsayılabilir. Nitekim 19.–20. yüzyılda düzenli arkeolojik kazılarda Herson'da bir gümüş tetarteron ve üç I. Aleksios histamenonu tespit edilmiştir. En azından söz konusu bölge için eşsiz olan bu define, Herson Theması'ndaki 11. yüzyıl Bizans para sistemini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bizans Sikkeleri, Herson Theması, I. Aleksios Komnenos, Sikke Definesi, Histamenon, Tetarteron.



INTRODUCTION

The State Historical Museum of the Southern Urals (Chelyabinsk, Russia) holds a large numismatic collection of the Russian archaeologist, Nikolay Kirillovich Minko (1880–after 1920). In 1923, it was donated to the Chelyabinsk Museum of Local Lore by his wife M.A. Minko (Kazi) along with the rich materials of his archaeological excavations and library¹. Apart of single coins, the Minko's collection contains several unpublished hoards of ancient and medieval coins, including a unique hoard of silver nomismata of Alexius I Comnenus (1081–1118) of uncertain origin, presumably found in Cherson or somewhere in its environs².

The hoard of Alexius I's nomismata, as well as several single Byzantine coins, was acquired by Nikolay Minko during his stay in Crimea in 1909–1911, where he was conducting excavations in the region of Sevastopol. In his letter to the Imperial Archaeological Commission (IAC) dated July 25, 1909, N.K. Minko notified it of his upcoming trip to Crimea for treatment and, "wishing to take advantage of this opportunity to study the burial mounds containing painted skeletons <...>, a group of which is located 25 versts from Sevastopol on the bank of the Kacha River", he asked for an excavation license to conduct field works in the Simferopol district of the Taurida province³. On August 12, 1909, V.V. Latyshev, Director of IAC,

¹ Durylin 1927, 53–55.

² SHMSU. Inv.-576-412–421, 424–430. See: Abramzon et al. 2023, 386–387.

³ SA IHMC, Collection 1, Inventory 1-1909, Folder 63, Sheet 12.

notified N.K. Minko about sending him an excavation license and a notification to the Governor of the Taurida province about upcoming archaeological excavations in the Simferopol district. Archival data and the *Reports of the Archaeological Commission* (OAK) for 1909 and 1910 indicate that excavations began in the autumn of 1909. The second field season took place in the spring of 1911⁴.

During his excavations in the Alma River valley in 1909–1911, N.K. Minko acquired two hoards of Roman denarii and antoniniani, a hoard of the Crimean Khanate silver coins, and a small hoard of Byzantine silver, containing 17 pre-reform nomismata of Alexius I. The exceptional rarity of the latter complex is the reason for its publication.

COMPOSITION AND CHARACTERISTICS OF THE HOARD

The hoard includes nomismata of two “gold” denominations: 4 histamena and 13 tetartera, all from the pre-reform period (April 1081–August 1092). Both histamena and tetartera has been attributed to Constantinopolis. All histamena (Nos. 1–4) are from the second coinage (1087–1092). Of the tetartera, 11 pieces (Nos. 5–15) are from the first coinage (1081–1087), and two pieces are of the second (Nos. 16, 17). The group of coins from the second coinage allows me to narrow the dating of the hoard to 1087–1092 or a little later.

The hoard clearly demonstrates further degree of debasement of gold nomismata (both histamenon and tetarterion) that occurred during the reign of Alexius I, when there was practically no gold percentage in the coinage alloy. The debasement of nomismata reached its peak: histamena and tetartera turned from electrum into silver coins. The latest histamena of the pre-reform period were made mainly from a low-grade silver/copper alloy. Tetartera seems to have suffered even more acutely⁵. The Minko hoard consists only of debased coins made from the alloy that did not contain any gold⁶. Histamena were made from an alloy averaging silver between 75% and 70%. The alloy of tatartera contains silver varying between 90% and 65%.

Denomination/Silver Percentage	90%	80%	75%	70%	65%	Total
Histamenon	-	-	2	2	-	4
Tetartenon	1	1	2	8	1	13
Total:	1	1	4	10	1	17

Fig. 1: Variation of silver content in the alloy of nomismata from the Minko’s Hoard.

⁴ See Durylin 1927, 54; 1913, 238, 249.
⁵ DOC 4/1, 187-188; Guruleva 1996, 1968.
⁶ SHMSU. Act of jewelry expertise No. 12 (11.07.2012).



It is worth noting the relative rarity of such Constantinopolitan silver nomismata of Alexius I in world museums. For example, in the Dumbarton Oaks Collection and the Whittemore Collection there are only 8 silver pre-reform histamena from the second coinage and 28 tetartera: 21 pieces from the first coinage⁷ and 7 from

⁷ DOC 4/1, 204, nos. 3.3-10.

the second⁸. Taking this into account, the Minko hoard significantly expands the corpus of silver histamena and tetartera of Alexius I in world museums⁹.

OTHER FINDS OF COINS OF ALEXIUS I IN CRIMEA, THE DON REGION AND THE NORTH CAUCASUS

Single coins of Alexius I are seldom found in Crimea, the Don and the North Caucasus. These were mainly “gold” nomismata, often transformed into pendants¹⁰, originating from burials. I.V. Sokolova explained the small number of Byzantine coins of the 11th and 12th centuries in the Crimea in comparison with the coins of the previous period by the Italian influence¹¹. Only four single nomismata of Alexius I have been recorded in Crimea—all from excavations at Cherson at the turn of the 19th–20th centuries: a silver tetarteron and three histamena¹².

The only single nomisma of Alexius I is recorded in the North Caucasus: a silver histamenon from the pre-reform period was discovered in the Ubinsk burial ground in the Kuban¹³. The closest finds of the histamena of Alexius I were on the Don region. Two pieces were recorded in Sarkel: an electrum one, occasionally found at the end of the 19th century (kept in the Novocherkassk Museum), and a silver one, discovered during excavations at the Sarkel necropolis in 1949–1951¹⁴. Another electrum histamenon was discovered in the village of Pyatiizbyanskaya¹⁵. Thus, only eight single nomismata (7 histamena and a tetarteron) were found in the region under consideration from the end of the 19th century to the present day.

Hoards from the time of Alexius I outside the inner territory of the Byzantine Empire are also rare¹⁶. The closest territorial find also comes from Western Crimea. During excavations at the Orkli Settlement, located on the northern shore of Lake Sasyk-Sivash, four electrum histamena were discovered in the secondary burial of an nomad: three are of Nicephorus III Botaniates (1078–1081) and one of Alexius I, the type of which allows one to narrow the dating of the complex to 1082. V.A. Sidorenko published this assemblage as a “hoard” (however, it is not a hoard, but a purse—M.A.) and connected it with cash payments from Byzantine Empire to Pecheneg mercenaries. The scholar considers it as a treasure that belonged to a

⁸ DOC 4/1, 208, no. 7.

⁹ Meanwhile, the Kars 2009 hoard, confiscated by Turkish authorities from illegal antiquities dealers, yielded 1,001 silver histamena to the corpus of nomismata attributed to Thessalonica.

¹⁰ Kropotkin 1962, nos. 3, 88, 89, 119.

¹¹ Sokolova 1968, 263.

¹² Sokolova 1968, 255–256; Kostromicheva 1979, 126–129.

¹³ See Kropotkin 1962, 21, no. 3; Pakhomov 1954, 43, no. 1594; Pyankov – Yurchenko 2016, 211–214. Type: DOC 4/1, 204, nos. 3.5–6.

¹⁴ Kropotkin 1962, 27, no. 88; 48, no. 89; Pyankov – Yurchenko 2016, 213.

¹⁵ Kropotkin 1962, 29, no. 119.

¹⁶ See Mosser 1935, 9.

certain nomad as part of the payment received by Pecheneg mercenaries in 1082. This was probably one of the last payments, as the Pechenegs were unable to resist the Kipchak invasion of the Taurica steppes. Other finds of histamena in Crimea are also associated with nomadic burials of the Pechenegs¹⁷.

Of the Transcaucasian hoards, mention should be made of the hoard including silver coins of Alexius I, found near the village of Balabur in Azerbaijan in 1909, but information regarding its composition is contradictory: according to S. Mosser, who cites this information from E. Pakhomov (1926), the hoard is described as consisting of silver¹⁸, while E. Pakhomov spoke about both gold and silver. V. Kropotkin, referring to both, speaks of silver and copper¹⁹. I believe they are all talking about the same debased trachy nomismata made of low-grade silver/copper alloy.

CONCLUSION

So, the Minko hoard of silver nomismata of Alexius I Comnenus is currently the only hoard of this emperor's silver outside the inner territory of the Byzantine Empire, where such hoards are also seldom found. I have been able to refer the only treasure of 1001 silver histamena attributed to the mint of Thessalonica, originating from 2009 illegal excavations at Kars. Considering the almost complete absence of coins of Alexius I in Crimea, the Don region and the North Caucasus, it can be assumed that the Minko hoard was found before 1911, most likely in Cherson, where a silver tetarteron and 3 histamena of Alexius I are recorded, or somewhere in its region. I believe that the archaeological attestation of the circulation of histamena and tetartera in Cherson certainly suggests the local origin of the hoard, and that it was not brought from Turkey or Georgia to Sevastopol by antique dealers. The unique (at least for the region under consideration) hoard is of great significance for understanding the currency pattern of the 11th-century Byzantine silver in the Theme of Cherson.

ACKNOWLEDGMENTS

The research is carried out within the Project "Research and Publication of the Archaeological Heritage of N.K. Minko in the State Historical Museum of the Southern Urals (Chelyabinsk): Biography and Activities in Light of New Archival Data, Attribution of Numismatic and Archaeological Collections", funded by the Russian Science Foundation (No. 25-18-20007).

CATALOGUE

¹⁷ See Sidorenko 2015, 397-399.

¹⁸ See Pakhomov 1926, 49, no. 99; Mosser 1935, 9.

¹⁹ Kropotkin 1962, 41, no. 337.

Constantinople

Histamena

Second coinage, 1087–1092

Obv. $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$ in field. Bust of Christ, bearded and nimbate, wearing tunic and kolobion; holds Gospels in l. hand. Two pellets in each limb of nimbus cross.

Rev. $+\Lambda\Lambda\epsilon\overline{\text{I}}\Psi\Delta\epsilon\text{C}\Pi\text{OT}\text{T}\Psi\text{K}$. Bust of emperor wearing stemma, division, and chlamys, holds in r. hand scepter, the head of which is composed of leaved cross, and in l., globe crossed.

No.	Inv. No.	mm	g	AR%	Notes
					Cf. DOC 4/1, 204, no. 3.6.
1.	OF-576-427	32	4.38	75	<i>Obv.</i> $+\Lambda\Lambda\epsilon\overline{\text{I}}\Psi\Delta\epsilon\text{C}\Pi\text{OT}\text{T}\Psi\text{K}$
2.	OF-576-428	31	4.45	70	<i>Obv.</i> $+\Lambda\Lambda\epsilon\Pi\overline{\text{I}}\Psi\Delta\epsilon\text{C}\Pi\text{OT}\text{T}\Psi\text{K}\text{M}$
37.	OF-576-429	28	4.40	75	<i>Obv.</i> [...] $\overline{\text{I}}\Psi\Delta\epsilon\text{C}\Pi\text{OT}\text{T}\Psi\text{K}\text{M}$
4.	OF-576-430	29	4.21	70	<i>Obv.</i> [...] $\overline{\text{I}}\Psi\Delta\epsilon\text{C}\Pi\text{OT}\text{T}\Psi\text{K}\text{M}$

Tetartera

First coinage, 1081–1087

Obv. $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$ in field. Bust of Christ, bearded and nimbate, wearing tunic and kolobion; holds Gospels in l. hand. $\ddot{\star}\ddot{\star}$ in each limb of nimbus cross.

Rev. $+\Lambda\Lambda\epsilon\overline{\text{I}}\Psi\Delta\epsilon\text{C}\Pi\text{OT}\text{T}\Psi\text{KM}$. Bust of emperor wearing stemma, division, and chlamys, holds in r. hand scepter cruciger, and in l., globe crossed.

5.	ΟΦ-576-412	20	3.90	90	Cf. DOC 4/1, 208, no. 6c.19. <i>Obv.</i> +ΑΛΕΠ ΥΔΕC ΠΟΤΤΥΚ O. Graffito Σ.
6.	ΟΦ-576-413	18	3.41	70	Cf. DOC 4/1, 207, no. 6c.6? <i>Obv.</i> +ΑΛΕΠΥΔΕC ΠΟΤΤΥΚ M
7.	ΟΦ-576-414	18	4.04	70	<i>Obv.</i> +ΑΛΕΠΥΔΕC Π [...]
8.	ΟΦ-576-415	18	4.01	70	Cf. DOC 4/1, 207, no. 6c.13. <i>Obv.</i> Graffito Λ. <i>Obv.</i> +ΑΛΕΖΙΥΔ ΠΟΤΤΟΚ
9.	ΟΦ-576-416	18	4.01	70	<i>Obv.</i> +ΑΛ[...]
10.	ΟΦ-576-417	17	3.98	70	Cf. DOC 4/1, 208, no. 6c.21. <i>Obv.</i> [...]ΔΕC ΠΟΤΤΥΚΟΥ
11.	ΟΦ-576-418	19	3.98	70	<i>Obv.</i> +ΑΛΕΠΥΔΕC ΠΟΤΤΥΚ M
12.	ΟΦ-576-419	19	3.93	70	<i>Obv.</i> +ΑΛΕΠΥΔΕC ΠΟΤ. Graffito h.
13.	ΟΦ-576-420	19	4.04	65	<i>Obv.</i> [..] ΠΟΤΤΥΚΟΥ
14.	ΟΦ-576-421	18	4.01	80	Cf. DOC 4/1. Π. 207. No. 6c.6. <i>Obv.</i> +ΑΛΕΠΥΔΕC ΠΟΤΤΥΚΟ
15.	ΟΦ-576-424	19	3.95	70	Cf. DOC 4/1, 207, no. 6c.17. <i>Obv.</i> +ΑΛΕΠΥΔΕC ΠΟΤΤΥΚΟ

Second coinage, 1087–109

Obv. +ΕΜΜΑ ΝΟΒΗΛ. Full-length figure of Christ, bearded and nimbate, wearing tunic and kolobion, standing on dais; holds Gospels in l. hand. $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$ in field.

Rev. +ΑΛΕΠΥΔΕC ΠΟΤΤΥΚΟΜΝ+. Full-length figure of emperor wearing stemma, division, collar-piece, and jeweled loros of simplified type; holds in r. hand scepter cruciger, and in l., globe crossed.

16.	ΟΦ-576-425	18	3.49	75	Cf. DOC 4/1. P. 208. No. 71-7.
17.	ΟΦ-576-426	19	3.70	75	

Conflict of Interest

The author have not conflict of interest to declare.

REFERENCES

- Abramzon et al. 2023, Abramzon, M.G.–Pankratova, E. G.–Petrova, E.V.–Treyster M.Yu., "Antichnye i vizantiyskie monety iz kollektsii N.K. Minko (Gosudarstvennyy istoricheskiy muzey Yuzhnogo Urala). Chast' II. Bospor, pozdnyaya Rimskaya imperiya, Vizantiya", *Vestnik drevney istorii*, 82.2, 367-390.
- DOC 4/1, Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection (ed. A. Bellinger, Ph. Grierson). Vol. IV. Hendy M.F., Alexius I to Michael VIII. 1081-1261. Pt. 1. Alexius I to Alexius V. 1081-1204. Washington, 1999.
- Durylin 1927, Durylin, S.N., "N.K. Minko i ego raboty po arkheologii Chelyabinskogo okruga. (Materialy k biografii)", *Sbornik materialov po izucheniyu Chelyabinskogo okruga. Book 1. Chelyabinsk*, 53-55.
- Guruleva 1996, Guruleva, V.V., "Doreformennyye vypuski vizantiyskikh monet Alekseya I (1081-1118)", *Monety, medali, zhetony*. Moscow, 168-174.
- Kostromicheva 1979, Kostromicheva, T.I., "Neizdannyye zoloty monety iz Khersonesa", *Antichnaya drevnost' i srednie veka 16: Sotsial'noe razvitiye Vizantii*. Sverdlovsk, 126-129.
- Kropotkin 1962, Kropotkin, V.V., *Klady vizantiyskikh monet na territorii SSSR (= Svod arkheologicheskikh istochnikov, E4-4)*. Moscow.
- Mosser 1935, Mosser, S., *A Bibliography of Byzantine Coin Hoards (= Numismatic Notes and Monographs, 67)*. New York.
- OAK 1913, *Otchet Imperatorskoy arkheologicheskoy komissii za 1909 i 1910 gody*. St. Petersburg, 1913.
- Pakhomov 1926, Pakhomov, E.A., *Monetnye klady Azerbaydzhana i Zakavkaziya (= Travaux de la Société Scientifique d'Azerbaïdjan, 3)*. Baku.
- Pakhomov 1954, Pakhomov, E.A., *Monetnye klady Azerbaydzhana i drugikh respublik, kraev i oblastey Kavkaza*, 6. Baku.
- Pyankov–Yurchenko 2016, Pyankov, A.V.–Yurchenko, T.V., "Vizantiyskaya serebryanaya moneta iz Ubinskogo mogil'nika", VI "Anfimovskie chteniya" po arkheologii Zapadnogo Kavkaza. Problemy izucheniya pogrebal'nogo obryada narodov Zapadnogo Kavkaza v drevnosti i srednevekov'e. Materialy mezhdunarodnoy arkheologicheskoy konferentsii (g. Krasnodar, 31 maya–2 iunya 2016 g.). Krasnodar, 211-214.
- SA IHMC, Scientific Archive of the Institute for the History of Material Culture of the Russian Academy of Sciences, St. Petersburg.
- SHMSU, State Historical Museum of the Southern Urals, Chelyabinsk.
- Sidorenko 2015, Sidorenko, V.A., "Monetnyy klad vremeni Alekseya I Komnina (1081–1118 gg.), naydenyy na antichnom poselenii Ortl'i", *Istoriya i arkheologiya Kryma. Sbornik statey, posvyashchennyy pamyati Aleksandra Evgen'evicha Puzdrovskogo*, ed. by. V.V. Mayko, 2. Simferopol, 397-399.
- Sokolova 1968, Sokolova, I.V., "Nakhodki vizantiyskikh monet VI–XII vv. v Krymu", *Vizantiyskiy vremennik* 29, 254-264.



Parion Tiyatrosu Postscaenium Bölümünün Kuzeydoğusunda Bulunan Gladyatör Tipli Kukla Figürinleri

Warrior Puppet Figurines Found in the Northeastern
Section of the Postscaenium of the
Parion Theatre

Eda Nur CERİT¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı/Yüksek Lisans Öğrencisi, Samsun.
· ceriteda0@gmail.com · ORCID > 0009-0001-6923-322X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 10 Nisan/April 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 19 Haziran/June 2025

Yıl/Year: 2025 | **Cilt – Volume:** 3 | **Sayı – Issue:** 6 | **Sayfa/Pages:** 213-272

Atıf/Cite as: Cerit, E. N. "Parion Tiyatrosu Postscaenium Bölümünün Kuzeydoğusunda Bulunan Gladyatör Tipli
Kukla Figürinleri" Propontica, 3 (6), Eylül 2025: 213-272.

PARİON TİYATROSU POSTSCAENIUM BÖLÜMÜNÜN KUZEYDOĞUSUNDA BULUNAN GLADYATÖR TIPLI KUKLA FİGÜRİNLERİ

ÖZ

Bu çalışma, Parion Tiyatrosu'nun postscaenium bölümünün kuzeydoğusunda 2019 yılında gerçekleştirilen kazılarda gün yüzüne çıkarılan terrakotta buluntu grubunu konu edinmektedir. Buluntu topluluğu, 27 adet gladyatör tipli kukla figürini ile bunlara ait olduğu düşünülen 40 adet ayak ve bacak parçasından oluşmaktadır. Figürinler, ikonografik, tipolojik ve stilistik özellikleri açısından ayrıntılı olarak incelenmiş; ayrıca malzeme bileşimleri ve üretim teknikleri üzerinden değerlendirilmiştir. Giysi, zırh ve donanım ayrıntılarının dikkatle betimlenmesi, söz konusu figürinlerin yalnızca oyuncak veya süs eşyası olmayıp, aynı zamanda dönemin sosyo-kültürel dinamiklerini yansıtan objeler olduğunu göstermektedir.

Teknik analizler, figürinlerin çift kalıp yöntemiyle üretildiğini, estetik detayların ise kil kurumadan işlendiğini ortaya koymuştur. Olympus SZ 61 optik mikroskopla yapılan gözlemsel incelemeler, kullanılan kilin mineral bileşimine ilişkin ön veriler sağlamış; ancak hammadde kaynağına dair kesin sonuçlara ulaşabilmek için daha ileri düzey jeoarkeolojik ve laboratuvar temelli çalışmaların gerekliliğini vurgulamıştır.

Parion'un Roma Dönemi'nde bir veteran kolonisi olarak teşkil edilmiş olması, tiyatro alanında belgelenen gladyatör graffitoları ve arşitrav bloğu üzerindeki yazıtlar birlikte ele alındığında, gladyatör figürinleri askeri ve popüler kültür bağlamında ayrı bir önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, figürinler yalnızca Parion'un yerel üretim geleneğine değil, aynı zamanda Roma dünyasıyla kurduğu kültürel, ideolojik ve sanatsal ilişkilere de ışık tutmaktadır. Dolayısıyla buluntular, hem yerel hem de imparatorluk düzeyinde sosyal yaşamın ve kültürel etkileşimin anlaşılmasına yönelik değerli arkeolojik veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Parion, Kukla Figürinleri, Gladyatör, Pişmiş Toprak, Roma Dönemi.



WARRIOR PUPPET FIGURINES FOUND IN THE NORTHEASTERN SECTION OF THE POSTSCAENIUM OF THE PARION THEATRE

ABSTRACT

This study focuses on the terracotta finds unearthed during the 2019 excavations in the northeastern sector of the postscænium of the Parion Theatre. The assemblage consists of 27 gladiator-type puppet figurines and 40 leg and foot fragments thought to belong to them. The figurines were examined in detail in terms of their iconographic, typological, and stylistic features, as well as their material composition and production techniques. The careful representation of clothing, armor, and equipment details indicates that these figurines were not merely toys or decorative objects but also reflected the socio-cultural dynamics of the period.

Technical investigations revealed that the figurines were produced using a two-piece mold technique, with aesthetic details added while the clay was still wet. Observations carried out with an Olympus SZ 61 optical microscope provided preliminary information on the mineral composition of the clay, yet highlighted the necessity of further geoarchaeological and laboratory-based analyses to determine the precise source of the raw material.

The identification of Parion as a veteran colony during the Roman period, in combination with gladiator graffiti and an inscribed architrave block documented in the theatre area, underscores the significance of the gladiator figurines within a broader military and popular cultural framework. In this respect, the figurines are understood not only as products of Parion's local craft traditions but also as material evidence of its cultural, ideological, and artistic connections with the wider Roman world. Consequently, the assemblage provides valuable archaeological data for understanding both the local production practices of Parion and the dynamics of social life and cultural interaction on an imperial scale.

Keywords: Parion, Puppet Figurines, Gladiator, Terracotta, Roman Period.



GİRİŞ

Parion tiyatrosunun postscænium bölümünün¹ kuzeydoğusunda 2019 yılında yapılan kazılarda ele geçirilen 27 adet gladyatör tipli kukla figürini ve bu figürlere ait olduğu düşünülen 40 adet ayak/bacak parçaları, ikonografik ve stilistik bir incelemeye tabi tutulmuştur. Stilistik, ikonografik ve analogik değerlendirmeler ne-

¹ Figürinlerin çıkarıldığı mekân, işlevi bilinmemekle birlikte tiyatronun dışında kaldığı tespit edilmiştir (Fig. 3).

ticesinde figürinlerin işlevsel ve Romanizasyon süreciyle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Özellikle figürinlerin üretiminde kullanılan kilin mineralojik ve içeriğine dair gözlemler ile figürinlerin kil içeriği hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Kazı çalışmaları sonucunda gün yüzüne çıkarılan figürinler, morfolojik ve sosyo-kültürel özellikleri açısından detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Figürinlerin üretim teknikleri, süsleme motifleri ve ölçüleri gibi görsel veriler, fotoğraflanmıştır. Figürinlerin yapımında kullanılan kil örnekleri üzerinde Olympus SZ 61 model optik mikroskop kamerası ile petrografik gözlemsel analizler yapılarak, kilin bileşenleri hakkında veri elde edilmiştir.

ANTİK ÇAĞ'DA PARİON

Parion, antik dönemde Karadeniz'e açılan Marmara Denizi'nin (Propontis) güney kıyılarında, Çanakakale Boğazı'nın (Hellespontos) Marmara Denizi'ne doğru uzandığı stratejik bir konumda yer alan önemli bir liman kentidir² (Fig. 1). Günümüzde kent kalıntıları, denize doğru uzanan yarımada biçimindeki Bodrum/Tersane Burnu'ndan başlayıp güney yönünde kademeli olarak genişleyen bir vadi üzerinde yoğunlaşmaktadır³.



Fig. 1. Parion Kent Merkezi ve Tiyatro (Parion Kazı Arşivi)

Parion'un, antik yazarlarca⁴ MÖ 8. yüzyıl'ın son çeyreğinde kolonize edildiği söylenmektedir. Roma, MÖ 1. yüzyılın sonlarında Parion gibi stratejik konumdaki kentlere koloni statüsü vererek, bölgedeki askeri kontrolü güçlendirmiş ve Roma hakimiyetini daha da pekiştirmiştir⁵. Dolayısıyla Parion, hem bölgede bir savunma

² Keleş 2016, 193; Tuğrul 2024, 1.

³ Keleş - Pekköz 2023, 46

⁴ Bkz. Tacticus I, 1-3; Pausanias 9, 27.

⁵ Erdemir 2004, 173; Sayar 2015, 163.

hattı görevi görmüş hem de Roma, Romanizasyon sürecini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmiştir⁶.

Parion Tiyatrosu Postscaenium Bölümünün Kuzeydoğusundaki Arkeolojik Kazılar

Parion Tiyatrosu'nda 2006 yılında başlatılan arkeolojik kazılar sonucunda, kent merkezinde yer alan tiyatronun büyük oranda tahrip edildiği tespit edilmiştir⁷. Tiyatronun (**Fig. 2**) mimari detayları incelendiğinde, yapının MS 1. yüzyılda inşa edildiği ve MS 2. yüzyılın ikinci yarısında⁸ büyük bir onarım geçirdiği anlaşılmıştır⁹. Yapıda bulunan seramik ve sikke buluntuları, tiyatronun ikinci yapım evresinin MS 2. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 3. yüzyıl başlarına tarihlendiğini ve yaklaşık MS 4. yüzyıl ortalarına kadar aktif olarak kullanıldığını göstermektedir¹⁰. MS 5. yüzyıl başlarından itibaren insan eliyle tahrip edilmeye başlanan tiyatro, yapı taşlarının taşınmasıyla birlikte terk edilmiş ve MS 7. yüzyıla kadar çöplük olarak kullanılmıştır¹¹. Yapının geç evresi, Geç dönem duvarına yerleştirilen cavea parçalarının, bu alanda bulunan sikkelerin¹², seramiklerin¹³ ve metal eserlerin¹⁴ sayesinde MS 10.-11. yüzyıllara tarihlendirilmiştir¹⁵.



Fig. 2. Parion Tiyatrosu ve çalışma alanı (Parion Kazı Arşivi)

⁶ Keleş - Oyarçın 2021, 392.

⁷ Keleş - Pekköz 2023, 46.

⁸ Ergürer - Güleç Özer 2016, 63.

⁹ Başaran - Yıldızlı 2016, 104; Keleş-Pekköz 2023, 46.

¹⁰ Ergürer - Güleç Özer 2016, 44-64.

¹¹ Keleş 2008, 52; Ergürer - Güleç Özer 2016, 64.

¹² Oyarçın 2019, 451-468.

¹³ Büyüme 2018, 153-163.

¹⁴ Çelikbaş 2016, 209-243.

¹⁵ Keleş - Oyarçın 2021, 394.



Fig. 3. Figürinlerin bulunduğu postscenium bölümünün kuzeydoğusu (Parion Kazı Arşivi).

Çalışma konusunu oluşturan figürinler, Parion Tiyatrosu'nun postscenium bölümünün kuzeydoğusunun dış hattında ele geçmiştir (Fig. 2-3). Daha önceki dönemlerde de kazı çalışmaları yapılan bu bölümde, 2019 yılında buluntu yoğunluğu az olan 4. tabakada tekrar çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kazıların derinleştirilmesiyle ulaşılan 5. tabaka, stratigrafik olarak bir önceki seviyeye göre daha yoğun bir materyal dağılımına sahiptir. Bu seviyede saptanan buluntuların büyük kısmını Roma Dönemi'ne tarihlenen kemik, cam ve metal eserler, kandiller¹⁶, pişmiş toprak seramikler ve terrakotta figürin parçaları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında bulunan Gladyatör Tipli Kukla'lar da bu tabakada yoğunluktadır. Bununla birlikte, Arkaik ve Hellenistik Döneme ait seramik parçaları ile nümismatik veriler, bu tabakanın birincil kullanım kontekstine işaret etmemekte; aksine, zaman içerisinde farklı dönemlere ait malzemenin taşınarak veya dolarak yeniden yerleştirildiği ikincil bir kültürel dolgu niteliği taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla, bu katman stratigrafik bakımdan sınırlı bir bütünlük göstermekte, kronolojik açıdan ise farklı dönemlere ait veriler içermektedir.

GLADYATÖR TIPLİ KUKLA FIGÜRİNLER

Çalışma kapsamında, 27 adet Gladyatör Tipli Kukla Figürini gövde, baş ve kalkan parçası; 40 adet ise bu kuklalara ait olduğu düşünülen ayak, bacak ve parçaları incelenmektedir. Söz konusu mekânda ele geçen en yoğun grubu bu figürinler oluşturmaktadır.

¹⁶ Kontekst malzeme grubu içerisinde yer alan kandil buluntuları için bkz. Keleş - Pekgöz 2023, 45-61.

Literatürde bu tür figürinlere ilişkin “amazon”¹⁷, “gladyatör”¹⁸, “kadın gladyatör”¹⁹, “savaşçı”²⁰ gibi çeşitli terminolojilerin kullanılması, bu arkeolojik buluntuların sınıflandırılmasında belirsizliklere yol açmaktadır. Parion’dan elde edilen örnekler için “Gladyatör Tipli Kukla”²¹ teriminin bir üst başlık olarak benimsenmesi tercih edilmiştir. Böylelikle, figürinlerin ayrıntılı tipolojik analizleri neticesinde, bu genel başlık altında daha spesifik alt kategorilere yerleştirilmeleri hedeflenmektedir.

Giymiş oldukları, sağ omzu açıkta bırakan khiton, bu tiplerin Amazonlar’a özgü özellikler barındırdıklarını göstermektedir²². Sağlam olan örneklerde, sorguç kısımlarında yatay askı deliği bulunan miğferlere rastlanmaktadır (Fig. 4). Bu miğferlerin başlıkları, literatürde genellikle “sivri külah”²³ olarak tanımlanmakla birlikte, çene altından geçen bağlama kemerinin varlığı, miğferin düşmesini engelleyen bir kayış olabileceği ihtimalini de akla getirmektedir. Benzer tipte başlıklar, ilk olarak Frig halkaları tarafından giyilmiştir²⁴. *Kataityx* adı verilen ve boğanın skrotumunun²⁵ etrafındaki deriden yapılan bu başlık; tam kurutulmayan, yumuşak bırakılmış deri başlıktır²⁶. Benzer bir başlık tipini ise Artemis Bendis’tе görürüz²⁷. Söz konusu Gladyatör tipli Kuklalar’ın başlıkları ile *Kataityx*’in ve Artemis Bendis’in başlığındaki benzerlik göz önünde bulundurulduğunda, Gladyatörlerin başlıkları hakkında da yumuşak deri bir başlık olduğu görüşünü ileri sürebiliriz; figürinlerin başında duruş şekli, sorgucun hafif eğimli olması da bu görüşü destekler niteliktedir. Dolayısıyla önden bakıldığında sivri uçlu külahları andıran bu başlıkların deri yahut kalın kumaş birer miğfer oldukları düşünülmektedir. Troya kazılarında ele geçirilen figürinleri inceleyen Burr Thompson²⁸, yüz hatlarının ince olması ve sağ göğüsün belirgin olması nedeniyle genellikle Amazon olarak tanımlamaktadır. Fakat figürinin başında yer alan miğfer, bu görüşe meydan okumaktadır. Çene altından bağlanma kayışı bulunan miğfer, tipik Amazon başlıklarından farklıdır²⁹. 2019 yılında, bahsi geçen çalışma alanında ele geçen Gladyatör Tipli Kukla Figürinlerinden yola çıkarak, sağlam olanların tümünde bu figürinlerin kadın olabileceğini gösterecek nitelikte, açıkta olan sağ göğüslerinin kadın göğsü olarak betimlenmemesi, genelde yüz tiplerinin erkeksi tipte verilmesi de kadın olma ihtimallerini zayıflatmıştır. Fakat, Şahin ve Güçlü tarafından 2015 yılında yayımlanan “*Terracotta Gladiators from Eastern Thrace*” adlı makalede bu tipte benzer özellik-

¹⁷ Besques 1972, 133; Kasapoğlu 2015a, 275.

¹⁸ Töpperwein 1976, 118-120; Kasapoğlu 2015a, 275.

¹⁹ Güçlü 2006, 69-72; Bulduk 2022, 57-74.

²⁰ Tavukçu 1999, 188-194

²¹ Kasapoğlu 2015a, 275.

²² Kasapoğlu 2015a, 275.

²³ Aydın Tavukçu 2006, 58.

²⁴ Bryce 2009, iv.

²⁵ Testislerin yer aldığı deri torbası.

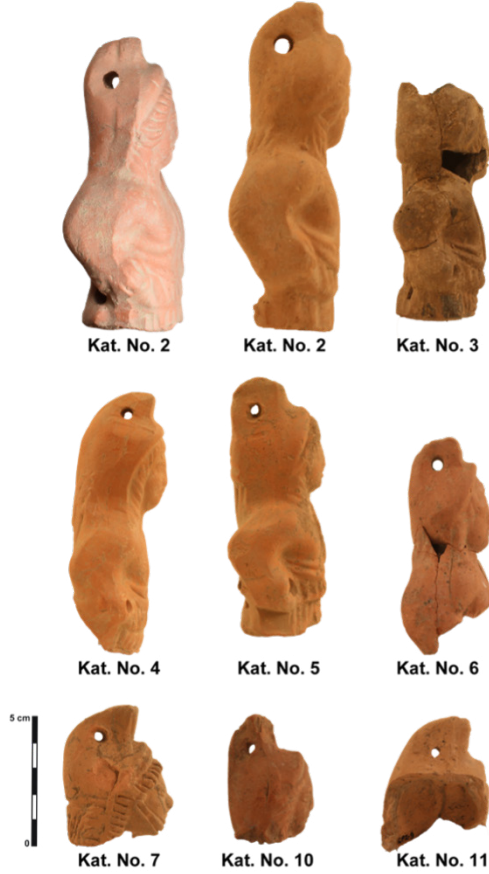
²⁶ Seiterle 1985, 2-13.

²⁷ Hartwig 1897, 5-6.

²⁸ Burr Thompson 1963, 122

²⁹ Amazon savaşçıların giydiği başlıklar için Bkz. LIMC, Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae I-2, 512.

ler taşıyan bir grup kuklayı “kadın gladyatörler” başlığı altında ele almaları; bazı araştırmacılar tarafından bu tiplerin kadın olarak değerlendirildiğini gösterir ve göz



ardı edilmemelidir.

Fig. 4. Sorguca açılan askı delikleri

Figürlerin sol elinde tuttuğu kalkan ve sağ elinde taşıdığı mızrak³⁰, Roma Dönemi gladyatör arenaslarında kullanılan silahlarla büyük benzerlik göstermektedir. Bu özellikle *hoplomachus*³¹ ve *thrax*³² gibi kalkan ve mızrak kullanan gladyatör tip-

³⁰ Bu türden ele alınan gladyatör veya savaşçı figürinlerinde, sağ elde tespit edilen deliğe ait mızrak günümüze henüz ulaşmamıştır veya bu konuda çalışma yapılmamıştır.

³¹ Hoplomachus gladyatörler, göğüslerinde zırh bulunmayan, bir elinde küçük bir bronz kalkan (*parmula*), diğer elinde mızrak taşıyan ve kalkan tutan elinde ayrıca bir hançer bulunan gladyatörlerdi.

³² Arenalar için seçilen askerler, zamanla “*Thrax*” adı verilen yeni bir gladyatör türü haline geldi. Genellikle

leri için tipik bir donanımdır. Bu bulgu, söz konusu figürinlerin bu tip gladyatörlerle ait olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir³³.

Tüm bu veriler bir araya geldiğinde, çalışma kapsamında bulunan figürinlerin, Amazonlar gibi farklı mitolojik karakterlerden esinlenerek yapılan eklentilerle üretilmiş “*Gladyatör Tipli Kukla*” figürinleri olduğu söylenebilmektedir.

Tipolojik ve İkonografik Değerlendirme

Thompson’ın MÖ 3. yüzyılda Galat etkisiyle ortaya çıktığını savunduğu savaşçı tipi üzerine yaptığı tanımlamalar ile Parion’daki gladyatör figürinleri arasında işlevsellik açısından önemli bir ayrım göze çarpmaktadır. Thompson’ın tanımladığı tip³⁴, tam vücutlu bir figürin olarak ve üst gövdeyi tamamen kapatan bir kalkan ile iki yandan omuzlara sarkan uzantılara sahip sivri bir başlıkla betimlenirken; Parion figürinleri, kullanım amaçlarına uygun olarak kalçadan yukarısı işlenmiş, bacaklarda ve gövdede (Fig. 5) açılan delikler sayesinde bacakların gövdeden bağımsız bir şekilde hareket edebilmesi mümkün olmuştur. İpli kuklalar olarak adlandırılan bu figürinlerin kol ve bacakları, açılan deliklere bazen ip, bazen metal çivi bazen de seramik çubukların yerleştirilmesi ile hareketli hale getirildiği düşünülmektedir³⁵.



Fig. 5. Bacakların bağlanabilmesi için gövdeye açılan kukla delikleri.

kare, yuvarlak veya üçgen şeklindeki küçük bir kalkan (*parma veya parmula*) ile korunurlardı. Silahları olarak kavisli bir hançer veya ortası zikzaklı bir mızrak kullanırlardı. Zırhları ise miğfer, kolluk, kemer ve önlükten oluşurdu.

³³ Kasapoğlu 2015a, 276.

³⁴ Thompson 1936, 174-175.

³⁵ Kasapoğlu 2015b, 190-191.

Çalışma kapsamında incelenen tam ve tama yakın gladyatör tipli kuklaları birbiriyle büyük oranda benzerlik göstermektedir. **Kat. No.1-11**, hemen hemen aynı tipoloji üzerinden üretilmiştir. **Kat. No. 1-3, 6,8,9**'da sorguçlu miğferin altından çıkan saçlar geriye doğru taranmış şekilde durmaktadır. Yüz hatları kabaca belirginleştirilmiş, iri burun, dolgun yanak ve dolgun dudaklara sahiptirler. Burada değinilmesi gereken önemli bir husus, kulakların ve burnun tahribatı veya iri, orantısız şekillendirilmesi. MÖ 330-50 yıllarına tarihlenen, Dinlenen Boksör veya Terme Boksörü olarak adlandırılan bronz heykelin³⁶ burun yapısı incelendiğinde; aşağı doğru çökmüş, kemikli ve muhtemelen kırık olduğunu görürüz. Dolayısıyla, dönemin boksörlerinin de günümüzdekiler gibi meslekleri icabı sıklıkla burun kırıkları, genişlemeleri ve eğrilikleri yaşadığı gerçeğiyle paralellik arz etmekte olup, söz konusu fiziksel yıpranmanın bu tür figürinlerde de betimlenmiş olduğu görüşünü desteklemektedir.

Kat. No. 4 ve 5'te saçların düz, öne doğru akışkan durumda ve kakülün altına düşüşünün birbiriyle aynı olması benzer özellikleridir. Yanakları diğerlerine oranla daha etsiz, çene daha geniş yapılmıştır. Burun geniş, gözler kabaca belirginleştirilmiştir. Yukarıda da anlatıldığı üzere bu iki figürinde başlıklar Artemis Bendis başlığını anımsatmaktadır.

Tipolojik olarak diğerlerinden farklı bir başlığa sahip **Kat. No 7**, daha gelişmiş ve bağlama kemerleri bulunan, sırt ve omuzlar üzerine dökülen sorguçlu miğferi, keskin çizgilerle geriye doğru taranmış saçları, hafif aşağı çekilmiş dudaklar sebebiyle üzgün yüz ifadeli bir durumdadır. Yine iri bir burun fakat gözleri diğer örneklerle göre daha özenle yapılmıştır.

Kat. No. 12, giydiği khiton sırttaki çizgilerden anlaşılmaktadır. Fakat çalışma kapsamındaki diğer gladyatör tipli kuklalardan farklı olarak başında bir miğferi bulunmamaktadır. Hafif dalgalı ve gür saçları omuzlara dökülür vaziyettedir.

Örneklerin tamamında khiton giymiş olarak betimlenen Gladyatör Tipli Kuklalar'ın sol kolunu kapatan kalkan taşıdıkları görülmektedir. Kalkanlar oval ya da yuvarlak, üzerinde genellikle birbirine paralel olan ve kalkan elde tutulduğu zaman yere dik uzanan çizgiler veya tek kalınca bir çizgi kalkanı neredeyse tam ortasından ikiye bölmektedir. Farklı olarak **Kat. No. 21-22, 26**'da kalkan, yine dışbükey bir kabartıya sahip olmakla birlikte daha sade işlenmiştir.

Gladyatör Tipli Kuklalar başlığı altında ele alacağımız eserlerden bir diğer grubu oluşturan, **Kat. No. 28-67** arasında ele alınan kukla bacakları, hamur henüz yaşken açılmış basit birer askı deliği ve yine basitçe belirtilmiş ayak parmaklarına

³⁶ Arenas 1999, 120-126.

sahip, genellikle kalıp kullanılarak yapılmış³⁷, yaklaşık olarak 4-10 cm arası farklı ölçülerdeki eserlerdir. Çok fazla ayrıntısı ve estetik görünüşü olmayan, genellikle kabaca yapılmış kukla bacakları yukarıda verilen Gladyatör Tipli Kukla Figürinleri ile aynı tipteki örneklerle ait kukla bacakları oldukları düşünülmektedir.

Kat. No. 29, 34, 36, 42, 49, 52, 56-59'daki kukla bacaklarında belli belirsiz; kemiklerinden yukarı doğru uzanan ve tabanda gözlemlenen bir yükselti nedeniyle, bu figürinlerde ayağa giyilmiş *caliga*³⁸ bulunduğu ihtimali düşünülmektedir. Ancak eserlerdeki yoğun tahribat, bu bilginin kesin olarak doğrulanmasını güçleştirmektedir.

Bu tipteki figürinlerin benzerlerine yine Parion'dan³⁹ ele geçmiş Troya Müzesi envanterinde bulunan Gladyatör Figürini⁴⁰, Smyrna⁴¹ ve Batı Anadolu'da nereden ele geçtiği tam olarak bilinmeyen Louvre Müzesi⁴² örnekleri içerisinde rastlanılmaktadır. Bu alanlardan ele geçen örnekler genel olarak, MS 2-3. yüzyıla tarihlenmektedir⁴³.

Daha erken örnekler arasında MÖ 720-700 yıllarına tarihlenen ve Beotia'da keşfedilen çan biçimli, hareketli bacaklara sahip (tıpkı çalışma kapsamında bulunan kuklaların bacakları gibi) figürin⁴⁴ örneği, söz konusu figürinlerin temellerini oluşturmuş olmalıdır. Bununla birlikte, MÖ 1. yüzyıla tarihlenen Priene⁴⁵, Myrina⁴⁶ ve MÖ 50 yılına tarihlenen Louvre Museum envanterinde bulunan Olbia örnekleri⁴⁷, MÖ 50 yılına ve daha evveline (bu konuya tam olarak netlik kazandıramamıştır) tarihlenen Pergamon⁴⁸ örnekleri de aynı şekilde Gladyatör Kukla'ların temellerini oluşturmuş olabilir.

Tiyatro ve çevresinde ele geçen çok sayıda örneklerle birlikte, Parion yapılarının Roma Dönemi'ne tarihlenen evrelerinde ve Nekropolde sıkça karşılaşmamız sebebiyle Gladyatör tipli Kukla Figürinlerin kentteki yoğun ve yaygın kullanımı ispatlanmaktadır. Kasapoğlu, Parion Güney Nekropolis'i'nde bulunan Gladyatör Tipli Kukla figürinleri ile Tiyatro kuzey versurasındaki odacıktan ele geçen kontekst buluntulardaki eserleri MS 2. yüzyıl ve MS 3. yüzyılın ortalarına tarihlemektedir⁴⁹.

³⁷ Kasapoğlu 2015b, 280.

³⁸ Genellikle Roma Askeri'nin giydiği ağır askeri deri sandalet.

³⁹ Parion'da ele geçen bazı "Gladyatör Kukla Figürinler" için bkz. Kasapoğlu 2015a, 274-281.

⁴⁰ Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166.

⁴¹ Winter 1903, 173, Fig. 4.

⁴² Besques 1972, 360.

⁴³ Şahin - Güçlü 2015, 108-109.

⁴⁴ MFABoston (<https://collections.mfa.org/objects/151610>)

⁴⁵ Besques 1972, 133.

⁴⁶ Besques 1972, 133.

⁴⁷ Shevchenko 2025, 204.

⁴⁸ Kielau 2009, 185.

⁴⁹ Kasapoğlu 2015a, 280; Kasapoğlu 2018, 241.

Figürinlerin Kullanım Amaçları

Roma'da ilk gladyatör gösterisi MÖ 264 yılında Brutus'un cenazesinde yapılmıştır. Gladyatör çiftlerinin sayısı ilk zamanlar üç iken, Julius Caesar Dönemi'nde 300'e kadar yükselmiştir⁵⁰. Oyunlar ilk oynanmaya başlandığında yalnızca zengin ve soylu aristokratların cenaze törenlerinde görülse de halkın yoğun ilgisiyle birlikte bir eğlenceye dönüşmeye başlamıştır. MS 2-3. yüzyıllarda insanlar da gladyatörlük yapmış ve Roma İmparatorluğu'nda yaşanan ekonomik sıkıntıda geçinmeye çalışmışlardır. Septimus Severus Dönemi'nde (MS 193-211) ise insanların gladyatör okullarında askerlik yaptığı bilinmektedir⁵¹. İmparatorlar da bu oyunlara ayrı ilgi ve özen göstermiş; bu vesileyle kendilerini Roma'daki siyasi rakiplerine karşı güvende hissetmişlerdir⁵².

Buruldağ'ın çalışmalarında⁵³ da vurgulandığı üzere Parion Kenti'nin de bir Veteran Kolonisi olması⁵⁴, Roma Tiyatrosu'nda keşfedilen gladyatör graffitoları⁵⁵ (Fig. 6), Tiyatronun arşitravında bulunan yazıttan⁵⁶ (Fig. 7) ve aynı zamanda çalışma kapsamında ele alınan *Gldayatör Tipli Kukla* figürinlerinden anlaşılabacağı üzere, MS 2. yüzyılda kente yerleşen veteranların da etkisiyle sosyal ve kültürel yapıda önemli bir değişiklik meydana gelmeye başlamıştır. Gladyatör gösterilerinin ve emekli üst düzey askerlerin yarattığı askeri idealleşmenin etkisiyle, çocuklara yönelik olarak üretildiği varsayılan bu kukla oyuncakların, dönemin sosyal yapısının bir yansıması olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Bu oyuncaklar, o dönemin değerlerini, inançlarını ve sosyal normlarını yansıtmak amacıyla, dönemin sosyal yapısına uygun unsurlarla bezenmiş olmalıdır⁵⁷.

⁵⁰ Güçlü 2006, 68; Kasapoğlu, 2015a, 271.

⁵¹ Güçlü 2006, 68.

⁵² Kasapoğlu 2015a, 271.

⁵³ Buruldağ 2017, 148; Buruldağ 2024, 113.

⁵⁴ Veteranlar Pariona yerleştirilmiştir bkz. Keppie 2000, 89; Ayrıca bkz. Turan 2008, 64.

⁵⁵ Parion Tiyatrosu'nda keşfedilen Gladyatör Graffitoları için bkz. Başaran 2016, 23, Fig. 45; Ayrıca Bkz. Ergürer - Güleç Özer 2016, 36-37, Fig. 3.

⁵⁶ MS 2. yüzyılın sonlarında her beş yılda bir yapılan gladyatör oyunlarından bahseden yazıt için bkz. Sayar 2016, 206.

⁵⁷ Kasapoğlu 2015a, 281.

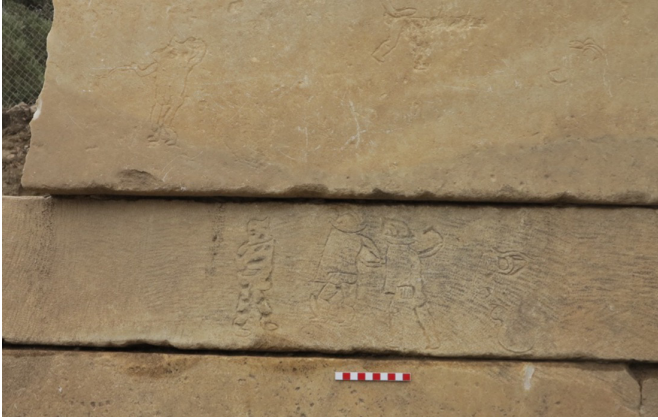


Fig. 6. Tiyatro'da bulunan gladyatör graffitoları (Parion Kazı Arşivi)



Fig. 7. Tiyatro arşitravında bulunan yazıt ([-----A]ntoninus Pius Felix ve Gemella Iulia Hadriana, Pariana kolonisi Euhelipistis'un güvenliği için beş yılda bir düzenlenen munera (gladyatör dövüşleri) için tüm süslemeleriyle birlikte yaptırmıştır.) (Parion Kazı Arşivi)

Günümüzde çocukların popüler kültür ikonları olan dövüşçü, asker veya ütöpik kahraman temalı oyuncakların yaygınlığı göz önüne alındığında, söz konusu Gladyatör Tipli Kukla figürinlerinin de o dönemin çocukları tarafından hayranlıkla takip edilen belirli bir gladyatör, asker veya benzeri bir kahramana ait olduğu hipotezi ileri sürülebilir. Bu durum, çocukların oyuncaklara yansıttıkları hayranlık duygusunun tarihsel bir süreçte var olduğunu göstermektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de yalnızca çocukların değil, yetişkinlerin de bazı karakterleri ikon hâline getirdiği bilinmektedir. Araba yarışlarının galipleri, bireysel veya iki-

li spor müsabakalarının kazananları ile tekil sporcular, sanat eserlerinde sıklıkla temsil edilmişlerdir. Nitekim, Tripolitania'da ele geçmiş ve MS 1. yüzyıla tarihlenen, diskusunda bir gladyatör tasviri bulunan kandil⁵⁸ de bu duruma örnek teşkil eden buluntulardan biridir.

Kil Analizi ve Yapım Teknikleri

Terrakotta figürinlerin içeriğinde mika, kuvars, feldspat, demir, kireç ve ince kum gibi mineral maddeleri de bulunmaktadır. Bu maddelerinin, kil hamuru içerisinde doğal olarak da bulunabildiği göz önüne alındığında, figürinlerin ana malzemesi kil olarak kabul edilmesi doğru bir yaklaşım olmaktadır.

İncelenen figürinlerin kil yapısını belirlemek için, Olympus SZ 61 model optik mikroskop kullanılarak tamamen gözlemsel incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu analizler sonucunda, kil içeriğinde mika, kuvars, feldspat, demir ve kireç minerallerinin varlığı tespit edilmiştir (**Fig. 8-11**). Ancak, eserlerin tamamında kapsamlı bir teknik analiz imkânı bulunamamıştır. Parion üretimi olduğu düşünülen figürinler hakkında daha detaylı ve gerçek bilgiye ulaşabilmek için, kil bileşenlerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi ve olası kil kaynaklarının belirlenmesi gerekmektedir. Zira aynı dönemde dahi farklı mineralojik özelliklere sahip killerin kullanılmış olması, bu tür detaylı analizlerin önemini vurgulamaktadır.

Çalışmada incelenen tüm figürlerin çift kalıp yöntemi ile üretildiği tespit edilmiştir. Çift kalıp yönteminde, figürün pozitif bir modeli oluşturularak, bu modelin etrafı ön ve arka olmak üzere iki kalıp parçası ile sarılırdı ve kalıp parçalarının bir araya getirilmesiyle oluşan negatif⁵⁹ boşlukta figürünün pozitif kopyası elde edilirdi⁶⁰. Daha sonra kalıp, pişirilme işlemine tabi tutularak seri üretime uygun hale getirilir ve kil, istenen kıvam ve kalınlıkta kalıbın iç yüzeyine preslenerek yerleştirilirdi. Hamurun, pişirilme öncesi kısmi kurumaya bırakılırdı. Kuruyarak bir miktar küçülen kil sayesinde pozitif modelin kalıptan kolayca ayrılması sağlanırdı.

Kalıptan henüz tam olarak kurumadan çıkarılan figürinler üzerinde rötuşlar yapılmaktaydı⁶¹. Figürünün, kalıbın birleşme yerlerine denk gelen kısımlarında kalan fazla kil, aletler yardımıyla törpülenir veya kazınarak temizlenirdi. **Kat No 1-12**'de yüz ayrıntıları, saçlar kil henüz kurumadan ince uçlu bir alet yardımıyla rötuşlar eklenmiş ve belirginleştirilmiş; **Kat No 28-34, 36-42, 44-59**'da ise ayak parmakları yine ince uçlu bir alet yardımıyla çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir.

⁵⁸ Bailey 1988, 186,1226. 383

⁵⁹ Parion'da ele geçen negatif kalıp parçası için Bkz. Keleş - Çelikbaş 2022, 19-36.

⁶⁰ Muller 1997, 453-456.

⁶¹ Erlich - Kloner 2008, 109.

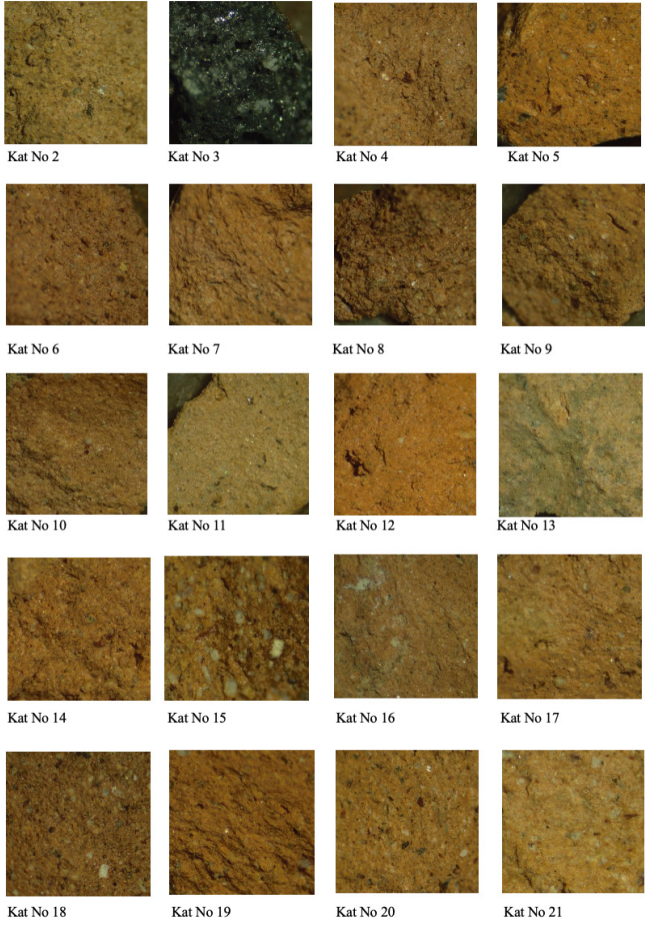


Fig. 8. Olympus SZ 61 Optik Mikroskop ve kamerası ile çekilen kil fotoğrafları.

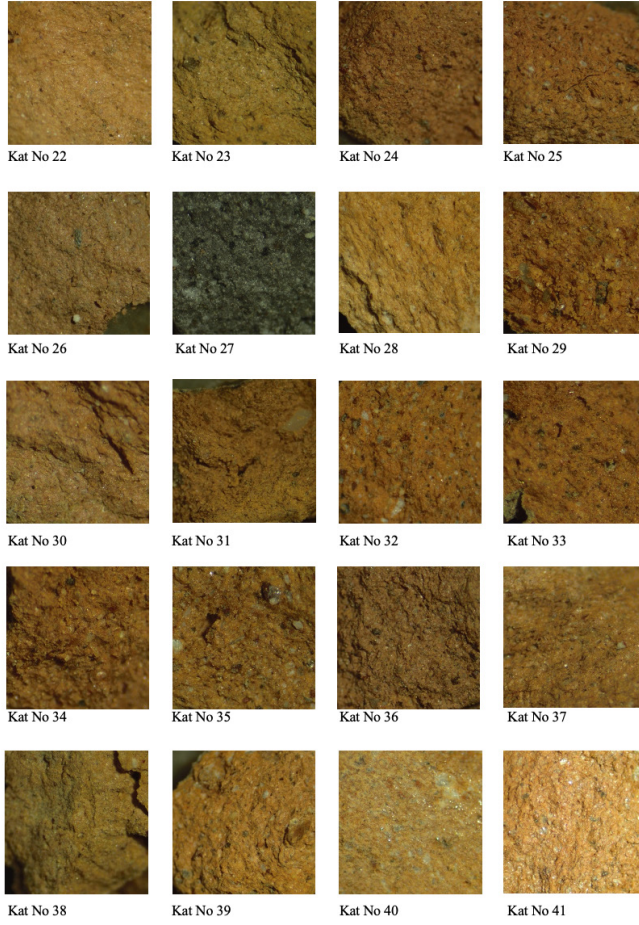


Fig. 9. Olympus SZ 61 Optik Mikroskop ve kamerası ile çekilen kil fotoğrafları



Fig. 10. Olympus SZ 61 Optik Mikroskop ve kamerası ile çekilen kil fotoğrafları

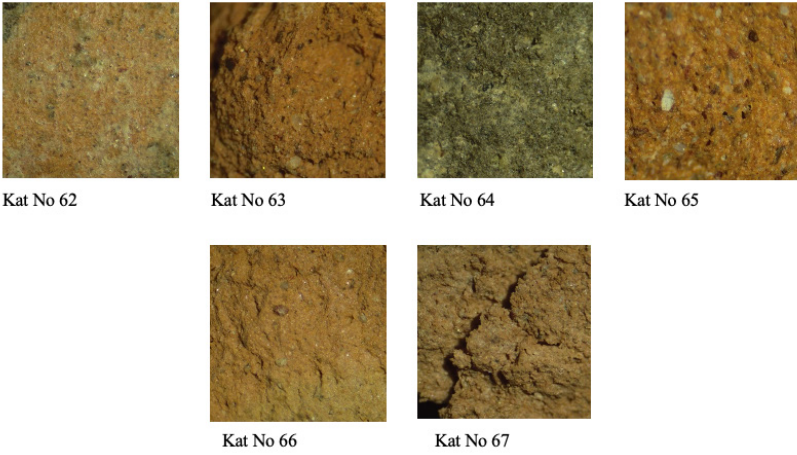


Fig. 11. Olympus SZ 61 Optik Mikroskop ve kamerası ile çekilen kil fotoğrafları

Yine aynı şekilde kil henüz tam kurumamış haldeyken kukla delikleri sivri uçlu, ahşap veya metal aletlerle delinerek eklenmiştir⁶² (Fig. 4-5).

Figürinler üzerinde gözle görülebilir herhangi bir boya kalıntısına rastlanmamıştır. Ancak pigment analizleri henüz gerçekleştirilmediğinden, boya ve renklendirme konusunda kesin bir yargıya varmak doğru değildir.

Zamanla birinci nesil kalıpların aşınması durumunda, yeni kalıpların üretilmesi gerekmektedir. Orijinal modelin kullanılmaz hale geldiği senaryolarda, mevcut bir pozitif model üzerinden yeni kalıpların üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu durum, her yeni nesil kalıbın önceki nesillere kıyasla boyutunun biraz daha küçük olmasına yol açar ve bu küçülme eğilimi süreç boyunca devam etmektedir⁶³.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Parion Antik Kenti'nde tiyatroya yakın ancak işlevi henüz bilinmeyen bir yapıda ele geçirilen Gladyatör Tipli Kukla Figürinleri, ikonografik, tipolojik ve stilistik analizler ışığında değerlendirilmiştir. Bu figürinlerin giysi ve donanım detayları, Roma Dönemi'nde askeri ve popüler kültürle olan ilişkisini gözler önüne sermektedir. Figürinlerin, dönemin sosyal ve kültürel yaşamını yansıttığı ve Parion'un askeri kimliğinin bu figürinlerin yapılmasında rol oynadığı düşünülmektedir.

⁶² Kaplan 2009, 115

⁶³ Muller 1997, 91-106.

Kentin Yunan polisinden Roma koloni kentine dönüşümü ve Romanizasyon sonucu ile kentte sosyo-kültürel değişimler gözlemlenmiştir ve neticede gladyatör oyunları düzenlenmeye başlamıştır. Parion tiyatrosunun arşitrav bloğunda bulunan yazıt ile beş yılda bir gerçekleştirilen Munera oyunlarının varlığı ispatlanmıştır. Aynı zamanda tiyatroda bulunan gladyatör graffitoları ile de bu sav desteklenmiştir. Parion'da bulunan Gladyatör Tipli Kukla Figürinleri, kentin askeri ve sosyo-kültürel yapısını anlamada önemli bir kaynak oluşturmakta ve Roma Dönemi'nin gömü geleneği, popüler kültürü ve yerel sanatına dair değerli bilgiler sunmaktadır.

Elde edilen bulgular, figürinlerin Parion Nekropolünde olan yoğunluğu da göz önünde bulundurulduğunda hem ritüel amacıyla hem de gündelik yaşamda oyuncak olarak kullanılmış olabileceğini düşünmeyi mümkün kılmaktadır. Söz konusu yapıdan elde edilen diğer buluntular, bu figürinlerin askeri idealleşme ve kahramanlık temalarını içselleştiren toplumsal bir arka planla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kil analizleri, bu figürinlerin yerel üretim olabileceğine işaret etmekte ancak daha detaylı arkeometrik çalışmalar gerektirmektedir. Çift kalıp yöntemiyle seri üretime uygun olarak yapılmış olan bu figürinler, Roma Dönemi'nde Parion'da terrakotta üretiminin yaygın olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır.

Çıkar Çatışması

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- Arenas 1999, Arenas, A., "The Boxer", *Arion: A Journal of Humanities and the Classics*, 7, 120 - 126.
- Aydın Tavukçu 2006, Aydın Tavukçu, Z., *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bailey 1988, Bailey, D., *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, Vol. III: Roman Provincial Lamps*, London.
- Başaran - Yıldızlı 2016, Başaran, C. - Yıldızlı M., *Parion Tiyatrosu Roma Dönemi Mimari Bezemeleri*, "Parion Roma Tiyatrosu 2006 - 2015 Yılı Çalışmaları", *Mimarisi ve Buluntuları*, (ed. Cevat Başaran - H. Ertuğ Ergüner), Ankara: İçdas, A.Ş. Yayınları, 77 - 104.
- Başaran 2016, Başaran, C., "2010 - 2015 Yılı Parion Tiyatrosu Kazıları", *Parion Roma Tiyatrosu 2006 - 2015 Yılı Çalışmaları Mimarisi ve Buluntuları*, Ankara, 1 - 30.
- Besques 1972, Besques, S., "Catalogue Raisonné Des Figurines Et Reliefs En Terre - Cuite Grecs, Étrusques Et Romains III. Époques Héliénistique et Romaine Grèce et Asie Mineure", *Éditions des Musées Nationaux*, Paris.
- Bryce 2009, Bryce, T., *"The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia"*, Routledge, London and New York.
- Bulduk 2022, Bulduk, Ç., "Antik Roma'da Kadın Gladyatörler", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7/1, 57 - 74.
- Burr Thompson 1963, Burr Thompson, D., *Troy - The Terracotta Figurines of The Hellenistic Period - Supplementary Monograph 3*, Princeton University Press, Princeton - New Jersey.

- Buruldağ 2017, Buruldağ, E., Anadolu'nun Romalılaşma Sürecinde Troas Bölgesi Kolonileri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buruldağ 2024, Buruldağ, E., "Troas'ta Roma Kolonizasyonu: Nedenler ve Sonuçlar", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 81, 111 - 127.
- Büyüme 2018, Büyüme, U., "White Clay Ceramics of Parion Theater Dating from Byzantine Period", *Roman Theater of Parion*, (ed. C. Başaran - H. E. Ergürer), İstanbul, 153 - 163.
- Çelikbaş 2016, Çelikbaş, E., "Parion Tiyatrosu Metal Eserleri", *Parion Roma Tiyatrosu 2006 - 2015 Yılı Çalışmaları*, Mimarisi ve Buluntuları, (ed. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara, 209 - 243.
- Erdemir 2004, Erdemir, H. P., "Roma'nın Küçük Asya'da İdari Bir Meselesi: Bağımsız Şehirler", *Adalya VII*, 171 - 184.
- Ergürer - Güleç Özer 2016, Ergürer, H. E. - Güleç Özer, D., *Parion Tiyatro Mimarisi*, *Parion Roma Tiyatrosu 2006 - 2015 Yılı Çalışmaları*, Mimarisi ve Buluntuları, (ed. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara: İçdaş A.Ş. Yayınları, 33 - 64.
- Erlach - Kloner 2008, Erlach, A. - Kloner, A., *Maresha Excavations Final Report II: Hellenistic Terracotta Figurines from the 1989 - 1996 Seasons*, IAA Reports - Monograph Series of the Israel Antiquities Authority, Jerusalem.
- Güçlü 2006, Güçlü, H., *Tekirdağ Çevresi Pişmiş Toprak Figürinleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Hartwig 1897, Hartwig, P., "Bendis", *Eine Archaeologische Untersuchung*, Leipzig - Berlin.
- Kaplan 2009, Kaplan, D., Çanakakale Arkeoloji Müzesi Frank Calvert Koleksiyonu Terracotta Figürinleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kasapoğlu 2015a, Kasapoğlu, H., *Parion Antik Kenti Roma Dönemi Terrakotta Figürinleri (2004 - 2013)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kasapoğlu 2015b, Kasapoğlu, H., "XII. Statuettes and Figurines", *The Flourishing City of Ancient Troad: Parion*, (ed. C. Başaran), Ege Yayınları, İstanbul.
- Kasapoğlu 2018, Kasapoğlu, H., *X. Parion Theater Terracotta Figurines*, *Roman Theater of Parion Excavations, Architecture and Finds from 2006 - 2015 Campaigns*, (ed. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara: İçdaş A.Ş. Yayınları, 237 - 276.
- Keleş - Oyarçin 2021, Keleş, V. - Oyarçin, K., "Parion Tiyatrosu Hyposcaenium Bölümünden Ele Geçen Geç Roma Dönemi Sikkeleri Üzerine Değerlendirmeler", *OLBA Dergisi XXIX*, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları, Mersin. 391 - 422.
- Keleş - Çelikbaş 2022, Keleş, V. - Çelikbaş, E., "A Terracotta Appliqué Relief Mould From Parion" *Höyük*, (10), 19 - 36.
- Keleş - Pekgöz 2023, Keleş, V. - Pekgöz, S., "Parion Tiyatrosu Postscaenium Bölümünün Kuzeydoğusunda Ele Geçen Kandiller Üzerine Değerlendirmeler", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, 86, 45 - 61.
- Keleş 2008, Keleş, V., "İlk Bulgular Işığında Parion Tiyatrosu", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 128, İstanbul, 45 - 56.
- Keleş 2016, Keleş, V., *Parion Roma Tiyatrosunda Ele Geçen Alexandria Troas Sikkeleri ve Goth İstilas*, *Parion Roma Tiyatrosu 2006 - 2015 Yılı Çalışmaları*, Mimarisi ve Buluntuları, (ed. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara: İçdaş A.Ş. Yayınları, 193 - 200.
- Keppie 2000, Keppie, L., *Legions and Veterans: Roman Army Papers 1971 - 2000*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- Kielau 2009, Kielau, S., "Terrakotten aus Pergamon Tonfiguren aus Wohnhäusern der Stadtgrabung", (Erlangung des Doktorgrades), Philosophischen Fakultät der Westfälischen Wilhelms - Universität, Münster.
- Muller 1997, Muller, A., *Le moulage en terre cuite dans l'antiquité. Création et production dérivée, fabrication et diffusion*, Villeneuve d'Ascq.
- Oyarçin 2019, Oyarçin, K., "Sikke Buluntuları Işığında Parion'da Orta - Geç Bizans Dönemi", *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, Ankara, 451 - 468.
- Pausanias 1918 - 1935, Pausanias, *Description of Greece*, Kitap: I - II (trans. W. H. S. Jones, H. Ormerod).
- Sayar 2015, Sayar, M. H., *Parion'da Divus Vespasianus Augustus'a Bir Sunu*, *Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı*, (ed. C. Başaran - V. Keleş), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 163 - 166.
- Sayar 2016, Sayar, M. H., *Tiyatro'da Ölüm: Parion Tiyatrosu'nda Gladatör Dövüşleri*, *Parion Roma Tiyatrosu 2006 - 2015 Yılı Çalışmaları*, Mimarisi ve Buluntuları, (ed. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara, 201 - 208.
- Seiterle 1985, Seiterle, G., "Die Urform der Phrygischen Mütze" *Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte*, 16/6 (Darmstadt: von Zabern): 2 - 13.
- Shevchenko 2025, Shevchenko, T., "Clay Figurines of Olbia Pontica", Part I, *Collection of the National Museum of the History of Ukraine*, Schwabe Verlagsgruppe AG, Basel, Schweiz
- Şahin - Güçlü 2015, Şahin, İ. - Güçlü, H., "Figurines de terre cuite en Méditerranée grecque et romaine Iconographie et contextes", *Archäologia* vol 2, Edirne.
- Tacticus 1923, Tacticus, A., *Asclepiodotus and Onasander*, (trans. Illinois Greek Club).

- Tavukçu 1999, Tavukçu, A. Y., Troas Bölgesi Terrakotta Figürinleri (İÖ 1375 - İS 395), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Thompson 1936, Thompson, H. A., "Phyx and Thesmophorion, Hesperia", The American School of Classical Studies at Athens, Vol. 5, No. 2, 174 - 175.
- Töpperwein 1976, Töpperwein, E., Terrakotten von Pergamon, Walter de Gruyter, Berlin.
- Tuğrul 2024, Tuğrul, S., Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Parion'da Nekro - Sosyal Süreklilik ve Değişim: Güney (Tavşandere) Nekropolü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Turan 2008, Turan, O., Çanakkale ve Çevresindeki Roma Askeri Kolonileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Winter 1903, Winter, F., Die Typen Der Figürlichen Terrakotten, Die Antiken Terrakotten BandIII - Teil 1 - 2, Verlag von W. Spemann, Berlin - Stuttgart.
- Online Kaynakça
 LIMC, Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae. I - 2, 512, 513. <https://archive.org/> . Accessed 13 November 2024.
 MFABoston, Museum of Fine Arts, <https://collections.mfa.org/objects/151610> Accessed 10 May 2025

KATALOG

Katalog No.: 1

Eser Adı: Gladlyatör Tipli Kukla

Kazı No.: P19-CPM-34

Ölçü Yükl./Gen.: 10 cm/5.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 10 YR 6/8
 Açık Kırmızı/10 YR 6/6 Açık Kırmızı/Orta mika,
 orta kuvars katkılı.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Başında, ucunda askı deliği olan ve miğferi bulunan, yüz hatları belirgin, saçlar geriye doğru taranmış, sol elinde kalkanı ve sağ elinde olasılıkla bir mızrak tutar vaziyette delik yer alan pişmiş toprak gladyatör kukla figürini.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 2

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla

Kazı No.: P19-CPJ-1

Ölçü Yük./Gen.: 10.1 cm/5.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 7.5 YR 6/4 Açık Kahverengi/7.5 YR 6/4 Açık Kahverengi/Çok mika, orta kuvars, çok feldspat, az kireç, az demir katkılı. Gözenekli, sert dokulu, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: İşlevinden dolayı kalçadan yukarısı yapılmış, sağ omzu açıkta bırakacak şekilde kısa khiton giymiş gladyatör kukla. Başta, sorguçlu miğfer. Kulak arkasından omuzlara dökülen saçlar. Miğfer sorgucunda askı deliği. Sağ kol gövdeye bitişik. Omuzdan kalçaya kadar, sol kolu tamamen kapatan oval kalkan. Sirt kısmı kırık.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 3

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla

Kazı No.: P19-CPC-64

Ölçü Yük./Gen.: Kr 8.2 cm/5.2 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: Gley 1 YR 4 Koyu Gri/10 YR 5/2 Gri/Çok mika, çok kuvars, az feldspat, çok gözenekli, fazla pişmiş, pürüzlü, tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.



Tanım: Kullanım alanından dolayı kalçadan yukarısı yapılmış, sağ omuz açık kalacak şekilde kısa khiton giymiş gladyatör kukla. Baş hafif sola dönük, miğfer sorgucu tamamen kırık. Gövdeye bitişik vaziyette duran sağ elde mızrak deliği, sol kolu tamamen kapatan hafif oval kalkan. Gövdenin arka kısmında kalça üzerinde iki adet kukla bacağı askı delikleri mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 4

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla

Kazı No.: P19-CPC-63

Ölçü Yük./Gen.: Kr 10.1 cm/Kr 4.4 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kah-verengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az gözenekli, sert dokulu, hafif kaygan yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Kullanım alanından dolayı kalçadan yukarısı yapılmış, sağ omzu açıkta bırakan kısa khiton giymiş gladyatör kukla. Omuz ve sırt üzerine dökülen miğfer. Alın ve şakaklardan omuza ve sırtta dökülen uçları kıvrımlı saçlar. Miğfer sorgucunda askı deliği. Gövdeye bitişik duran sağ elde mızrak deliği. Sol eli kapatan ve kalçaya kadar uzanan oval biçimli kalkan, sol kısım kırık vaziyette, gövde arkası başa kadar tamamen kırık.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 5

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla

Kazı No.: P19-CPC-65

Ölçü Yük./Gen.: 9.7 cm/Kr 3.5 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: : 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kah-verengi/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, az demir katkılı, orta gözenekli, sert dokulu, tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.



Tanım: Kullanım şekline göre kalçadan yukarıya yapılmış, sağ omuz açıkta kalacak şekilde kısa khiton giymiş gladyatör kukla. Başta omuzlar üzerine dökülen sorguçlu miğfer ve sorgucunda askı deliği. Alın ve şakaklardan dökülen hafif kabarık saçlar. Gövdeye bitişik sağ elde mızrak deliği. Sol omuz ve kalça arasına yerleştirilmiş yuvarlak ya da oval biçimli kalkanın tamamı kırık. Gövde arkasında kalça üzerinde kukla bacağı askı deliği mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 6**Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla**Kazı No.:** P19-CPC-17**Ölçü Yükl./Gen.:** Kr 8.2 cm Kr 5.5 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 5/4 Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, orta feldspat, az kuvars katkılı, orta gözenekli, sert dokulu, az pürüzlü yüzey.

**Yapım Tekniği:** Çift Kalıp, içi boş.

Tanım: Kullanım alanından dolayı kalçadan yukarısı yapılmış, sağ omzu açık bırakan kısa khiton giymiş gladyatör kukla göğüsten yukarısı parçası. Oval kalkanın üst kısmı, sağ kol dirseğinden yukarısı, baş ve miğfer belirgin.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.**Katalog No.: 7****Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla Başı**Kazı No.:** P19-CPC-18**Ölçü Yükl./Gen.:** Kr 5.7 cm/kr 3.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2.5 YR 7/6 Açık Kırmızı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat katkılı, az gözenekli, sert dokulu.

**Yapım Tekniği:** Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Başta, bağlama kemerleri omuzlar üzerine dökülen sorguçlu miğfer. Geriye doğru düzgün taranmış saçlar, miğfer sorgucunda askı deliği mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 8

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Başı

Kazı No.: P19-CPJ-2

Ölçü Yük./Gen.: Kr 4.2 cm/Kr 2.2 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az demir katkılı. Çok gözenekli, sert ve pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Tipli Kukla figürinleri tipinde olduğu düşünülen figürine ait baş. Alın ve şakaklara uzanan kabarık saç. Omuzlara doğru dökülen miğfer. Kaba ve ayrıntısız yüz hatları, geniş burun. Kalıp hizasından kırık, arka kısım tamamen eksik.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 9**Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla Başı**Kazı No.:** P19-CPM-23**Ölçü Yükl./Gen.:** Kr 4.5 cm/Kr 2.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/4 Pembe/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Orta mika, orta feldspat, çok kuvars katkılı. Orta gözenekli, pürüzlü ve tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Tipli Kukla figürinleri tipinde olduğu düşünülen figürine ait baş. Alın ve şakaklara uzanan kabarık saç. Omuzlara doğru dökülen miğfer. Kaba ve ayrıntısız yüz hatları, geniş burun. Kalıp hizasından kırık, arka kısım tamamen eksik.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.**Katalog No.: 10****Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla Başı**Kazı No.:** P19- CPC-67**Ölçü Yükl./Gen.:** Kr 4.3 cm/Kr 2.4 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, az feldspat katkılı. Az gözenekli, pürüzlü ve tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Tipli Kukla figürinleri tipinde olduğu düşünülen figürine ait baş. Şakaklara uzanan kabarık saç. Omuzlara doğru dökülen miğfer. Kaba yüz hatları, geniş burun. Kalıp hizasından kırık, arka kısım tamamen eksik.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 11

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Başı

Kazı No.: P19-CPZ-9

Ölçü Yük./Gen.: Kr.: 5.4 cm/Kr.: 3.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/3 Pembe/5 YR 7/4 Pembe/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az demir katkılı. Az gözenekli, hafif pürüzlü tozsu yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Tipli Kukla figürinleri tipinde olduğu düşünülen figürine ait baş. Miğfer sorgucunda askı deliği mevcut. Belirgin göz hattı.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 12**Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla Başı**Kazı No.:** P19-CPM-3**Ölçü Yükl./Gen.:** Kr.: 5.8 cm/Kr.: 3.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 5/6 Kırmızı/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az kireç katkılı. Az gözenekli hamur, sert dokulu ve az kaygan yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla tipinde olduğu düşünülen figürine ait baş arkası ve gövde parçası. Sağ göğüs açıkta kalacak şekilde khiton giyimli. Enseye uzanan hafif dalgalı uzun saç. Baş üzerinde hamur henüz yaşken yapılmış askı deliği mevcuttur.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.**Katalog No.: 13****Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla Gövdesi**Kazı No.:** P19-CPC-107**Ölçü Yükl./Gen.:** Kr.: 5.7 cm/Kr.: 4 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 8/3 Pembe/5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/Çok mika, orta kuvars, az feldspat, az kireç katkılı. Az gözenekli, hafif pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: İşlevinden dolayı kalçadan yukarısı yapılmış, sağ omzu açıkta bırakan kısa khiton giymiş gladyatör kukla gövdesi. Baş ve gövdenin sol kısmı eksik.



Miğferin bağlama kemeri sağ omuz üzerine dökülmüş. Gövdeye bitişik sağ el üzerinde mızrak deliği mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 14

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Gövdesi

Kazı No.: P19-CPC-66

Ölçü Yük./Gen.: Kr. 4.5 cm/Kr. 3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6
Açık Kırmızı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Khverengi
/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az demir kat-
kılı. Orta gözenekli hamur, tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: İşlevinden dolayı kalçadan yukarıya yapılmış, sağ omuzu açıkta bırakan khiton giymiş gladyatör kukla sağ kol ve gövde parçası. Gövdeye bitişik, dirsekten geriye çekilmiş sağ elde mızrak deliği mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 15

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Gövdesi

Kazı No.: P19-CPL-7

Ölçü Yükl./Gen.: Kr. 2.6 cm/Kr. 2.8 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/8
Açık Kırmızı/2,5

YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, az demir katkılı. Gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Khiton giymiş gladyatör kuklaya ait sağ el ve gövde parçası. Gövdeye bitişik sağ bilek üzerinde bileklikler ve el içinde mızrak deliği.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 16

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kolu

Kazı No.: P19-CPC-96

Ölçü Yükl./Gen.: Kr. 3.8 cm/Kr. 2 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/Çok mika, çok kireç, orta kuvars, az feldspat katkılı. Orta gözenekli, az pürüzlü, hafif tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.



Tanım: İşlevinden dolayı kalçadan yukarısı yapılmış, gladyatör kukla sağ kol parçası. Gövdeye bitişik, dirsekten geriye çekilmiş sağ elde mızrak deliği mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 17

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kolu

Kazı No.: P19-CPD-18

Ölçü Yük./Gen.: Kr. 3.7 cm/Kr. 2 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 7,5 YR 6/4 Açık Kahverengi/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, orta demir katkılı. Orta gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait olduğu düşünülen sağ omuz ve kol parçası. Çıplak, gövdeye bitişik.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 18

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kolu

Kazı No.: P19- CPJ-3

Ölçü Yükl./Gen.: Kr.: 5 cm/Kr.: 2 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/çok mika, çok kuvars, çok feldspat katkılı. Az gözenekli hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait olduğu belirlenen sağ kol ve gövde parçası. Gövdeye bitişik elde mızrak deliği, gövde arkasında kalça üzerinde kukla bacağı askı deliği mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 19

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı

Kazı No.: P19-CPC-19

Ölçü Yükl./Gen.: Kr. 5.7 cm/Kr. 2.5 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, orta kuvars, az feldspat, az kireç katkılı. Gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası, kalkan üzerinde iç içe geçmiş oval şekiller ve ortasında dik çizgi. Kithon giyimli kukla'nın yalnızca sol etek kısmı mevcut.



Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 20

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı

Kazı No.: P19-CPD-39

Ölçü Yük./Gen.: Kr. 6.1 cm/Kr. 4 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: YR 6/6 Sarımsı Kırmızı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mikta, çok kuvars, çok feldspat, az demir katkılı. Gözenekli hamur, hafif pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası, kalkan üzerinde iç içe geçmiş oval şekiller ve ortasında dik çizgi. Khiton giyimli kukla'nın arka kalçası üzerinde askı deliği mevcut.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 21**Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı**Kazı No.:** P19-CPC-20**Ölçü Yük./Gen.:** Kr. 6,4 cm/Kr. 3,2 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı/7,5 YR 7/4 Pembe/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, az demir katkılı. Az gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.**Tanım:** Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası. Dış bükey kabartıya sahip.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat. No. 183-211 Parion.

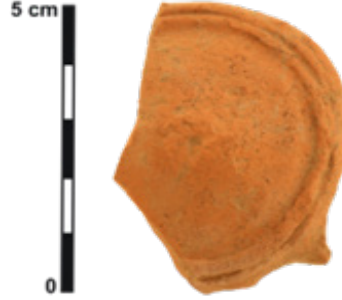
Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.**Katalog No.: 22****Eser Adı:** Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı**Kazı No.:** P19-CPZ-5**Ölçü Yük./Gen.:** Kr.: 4,5 cm/Kr.: 4,5 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/8 Kırmızımsı Sarı/5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, az demir katkılı. Az gözenekli, pürüzlü ve tozsu yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Tipli Kukla figürinleri tipinde olduğu düşünülen figürine ait kalkan parçası. Kalkan kalkan dış-bükey yapıya sahip.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42,



Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 23

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı

Kazı No.: P19-CPC-69

Ölçü Yük./Gen.: Kr.: 3.6 cm/Kr.: 2.2 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı/7,5 YR 6/4 Açık Kahverengi/Çok mika, orta kuvars, çok feldspat katkılı. Orta gözenekli hamur, pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası, kalkan üzerinde iç içe geçmiş oval şekiller.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 24

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı

Kazı No.: P19-CPC-68

Ölçü Yük./Gen.: Kr.: 3.4 cm/Kr.: 2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 5/6 Kırmızı/2,5 YR 5/4 Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az demir, az kireç katkılı. Çok gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.



Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası, kalkan üzerinde iç içe geçmiş oval şekiller ve çizgiler.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 25

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı

Kazı No.: P19-CPC-57

Ölçü Yük./Gen.: Kr.: 3,8 cm/Kr.: 1,3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Orta mika, çok kuvars, çok feldspat, çok kuvars, orta demir katkılı. Gözenekli hamur, tozsuz yüzey.



Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası, kalkan üzerinde iç içe geçmiş oval şekiller ve çizgiler.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 26

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı

Kazı No.: P19-CPC-94

Ölçü Yük./Gen.: Kr. 5.1 cm/Kr. 2.8 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/2,5 YR 6/2 Soluk Kırmızı/Çok mika, az kuvars, az feldspat, az demir katkılı. Orta gözenekli hamur, pürüzlü, hafif tozsu yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası. Dış bükey kabartıya sahip.

Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 27

Eser Adı: Gladyatör Tipli Kukla Kalkanı

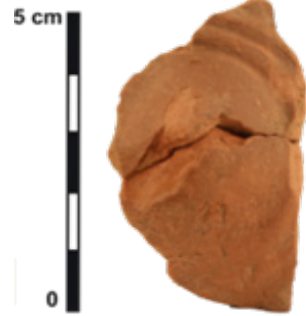
Kazı No.: P19-CPM-36

Ölçü Yük./Gen.: Kr. 3.3 cm/Kr. 2.3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 5/1 Gri/2,5 YR 5/6 Kırmızı/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az kireç katkılı. Az gözenekli, çok yanmış hamur, az pürüzlü, hafif tozsu yüzey.

Yapım Tekniği: Çift kalıp, içi boş.

Tanım: Gladyatör Kukla'ya ait kalkan parçası, kalkan üzerinde iç içe geçmiş oval şekiller ve ortasında dik çizgi. Enseye dökülen düz saçların sol kısmı mevcut.



Referans: Winter 1903, 173, Fig. 4, Smyrna; Thompson 1963, Pl. XXIX, Fig. 13a-b, Troya; Töpperwein 1976, 74-503, Pergamon; Tavukçu 1999, Lev. 41-42, Kat. No. 165-166, Parion; Güçlü 2006, Lev. 24-25, Res. 43a-c, Res. 44a-c, Marmara Ereğlisi-Geren Mahallesi; Kasapoğlu 2015a, s. 493-509, Kat No. 183-211 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 28

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sağ)

Kazı No.: P19-CPM-1

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 6.2 cm/1.3 cm/3.1 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 8/3 Pembe/5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/ Çok mika, orta kuvars, az kireç katkılı. Homojen ve gözeneksiz hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı deliği mevcut tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla hafifçe belirginleştirilmiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 29

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-101

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5 cm/1.2 cm/2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, orta kuvars, az feldspat, az demir katkılı. Gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.



Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı deliği mevcut tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirlenştirilmiştir. Bileklerden bacağa doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 30

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPU-2

Ölçü **Yük./Gen./Ayak:** 5.2
cm/1.2 cm/2.9 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat katkılı. Gözeneksiz sık hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirlenştirilmiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 31

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(sağ)

Kazı No.: P19-CPD-15

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 6.2 cm/1.5 cm/3.5 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, az feldspat katkılı. Az gözenekli hamur, tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı deliği mevcut kukla bacağı. Parmaklar hafifçe belirginleştirilmiş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

**Katalog No.: 32**

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(sol)

Kazı No.: P19-CPC-46

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5.6 cm/1.5 cm/3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/4 Pembe/5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, orta demir katkılı. Gözenekli hamur, hafif tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir.



Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 33

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sağ)

Kazı No.: P19-CPC-47

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5 cm/1.2 cm/2.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, az kuvars, orta feldspat, az kireç katkılı. Gözenekli hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirlenleştirilmiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 34

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-49

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5.3 cm/1.2 cm/kr 2.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 5/4 Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az kireç ve kumcuk katkılı. Gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.



Tanım: Parmak uçları aşınmış kukla bacağı. Askı deliği mevcuttur. Bileklerden bacağa doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 35

Eser Adı: Gladlyatör Kukla Bacağı (sağ)

Kazı No.: P19-CPD-17

Ölçü Yükl./Gen./Ayak: 6.8 cm/1.6 cm/3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/5 YR 6/4 Kırmızımsı Sarı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, az kumcuk katkılı. Gözenekli hamur, hafif tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut kukla bacağı. Parmaklar belirginleştirilmemiş, kabaca yapılmıştır.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 36

Eser Adı: Gladlyatör Kukla Bacağı (sağ)

Kazı No.: P19-CPC-71

Ölçü Yükl./Gen./Ayak: 5.2 cm/1.2 cm/kr 2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 5/6 Sarımsı Kırmızı/2,5



YR 5/4 Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, az kuvars, orta feldspat, orta demir katkılı. Gözenekli hamur, az pürüzlü dış yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut, topuk kısmı kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir. Bileklerden bacağı doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 37

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(sağ)

Kazı No.: P19-CPM-28

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5.3 cm/1.5
cm/2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az kireç katkılı. Gözenekli hamur, tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut, tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi şeklinde oymalarla belirginleştirilmiş. Yüzeyde hafif soyulmalar oluşmuş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 38

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-48

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5.2 cm/1.4 cm/2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı/5 YR 5/4 Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, orta kuvars, az feldspat katkılı. Az gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut, tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi şeklinde oymalarla belirginleştirilmiş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 39

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPD-14

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 6.8 cm/1.6 cm/3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 8/4 Pembe/5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı / Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az kireç katkılı. İri gözenekli hamur, pürüzlü ve tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut, tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi şeklinde oymalarla belirginleştirilmiş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 40

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-21

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 6.8 cm/1.5 cm/2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı/5 YR 7/6 Kırmızımsı Sarı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat katkılı. Gözeneksiz ve sık hamur, az tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Parmak çizgileri oymalarla belirginleştirilmiş kukla bacağı. Askı delikleri mevcut.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 41

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (Sağ)

Kazı No.: P19-CPM-26

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5.3 cm/1.5 cm/2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR Açık Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, az kireç katkılı. Gözenekli hamur, pürüzlü hafif tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut, bilekten üstü hafif aşınmış, formu bozulmamış kukla bacağı. Parmaklar çizgi şeklinde oymalarla belirginleştirilmiş.



Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 42

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(Sol)

Kazı No.: P19-CPM-25

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 5,3 cm/1,5 cm/2,7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, orta kuvars, çok feldspat, az demir katkılı. Az gözenekli hamur, kaygan yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delikleri mevcut, tam kukla bacağı. Parmaklar çizgi şeklinde oyularla belirginleştirilmiş. Bileklerden bacağı doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.



Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 43

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(-)

Kazı No.: P19-CPZ-11

Ölçü Yük./Gen./Ayak: 6.2 cm/1.3 cm/Kr. 2.9 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 5/6 Sarımsı Kırmızı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, az feldspat, orta kireç katkılı. Orta gözenekli, az pürüzlü yüzey.



Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Parmak uçları kırık kukla bacağı. Askı delikleri mevcut.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 44

Eser Adı: Gladatör Kukla Bacağı
(sağ)

Kazı No.: P19-CPM-2

Ölçü Yükl./Gen./Ayak: : Kr 5.4 cm/1.2
cm/3.3 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 5/6 Sarımsı Kırmızı/5 YR 6/3 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, az kuvars, az feldspat, orta kireç katkılı. Az gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı deliklerinin üstünden kırılmış kukla bacağı. Parmak izleri çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 45

Eser Adı: Gladatör Kukla Bacağı
(sağ)

Kazı No.: P19-CPJ-8

Ölçü Yükl./Gen./Ayak: : Kr 3.5
cm/1.2 cm/2.4 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 5/6

Kırmızı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat katkılı. Az gözenekli hamur, hafif tozsu yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Üst yarısı kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirlenmiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 46

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sağ)

Kazı No.: P19-CPC-72

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 3.8 cm/1.2 cm/2.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/Orta mika, az kuvars, az demir, az feldspat katkılı. Gözeneksiz sıkı hamur, az pürüzlü dış yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Üst yarısı kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla hafifçe belirlenmiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 47

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(sağ)

Kazı No.: P19-CPC-25

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 4
cm/1.6 cm/2.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az kumcuk katkılı. Gözenekli hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı deliğinden üstü kırık kukla bacağı. Parmaklar kabaca gösterilmiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 48

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(sağ)

Kazı No.: P19-CPC-24

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 4.1
cm/1 cm/2.5 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 5/6 Kırmızı/Çok mika, orta kuvars, orta feldspat katkılı. Gözenekli hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı deliğinden üstü kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir.



Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 49

Eser Adı: Gladıyatör Kukla Bacağı
(sol)

Kazı No.: P19-CPM-35

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 4.6
cm/1.5 cm/3.1 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı:

2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat katkılı. Az gözenekli hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı deliğinden üstü kırılmış kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla hafifçe belirginleştirilmiştir. Bileklerden bacağa doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 50

Eser Adı: Gladıyatör Kukla
Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-73

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr
4.1 cm/1.3 cm/2.7 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil

Yapısı: 2,5 YR 5/6 Kırmızı/2,5

YR 5/6 Kırmızı/Çok mika, orta kuvars, az feldspat katkılı. Az gözenekli hamur, sert ve pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Üst yarısı kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 51

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sağ)

Kazı No.: P19-CPC-23

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 4.2 cm/1.3 cm/2.9 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Orta mika, orta kireç, az feldspat, az kuvars katkılı. Gözenekli hamur, pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Askı delklerinden üstü kırılmış kukla bacağı. Parmaklar belirginleştirilmiş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 52

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(Sağ)

Kazı No.: P19-CPM-24

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr. 3.2
cm/1.3 cm/3.2 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapı-

si: 2,5 YR 7/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, az kuvars, az feldspat katkılı. Az gözenekli hamur, hafif tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Üst yarısı kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi şeklinde oymalarla belirginleştirilmiş. Bileklerden bacağa doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 53

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı
(Sağ)

Kazı No.: P19-CPM-27

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr. 4.7
cm/1.3 cm/3.2 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapı-

si: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, orta demir katkılı. Çok gözenekli hamur, az pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Üst yarısı kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi şeklinde oymalarla belirginleştirilmiş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 54

Eser Adı: Gladıyatör Kukla Bacağı
(Sol)

Kazı No.: P19-CPZ-12

Ölçü Yü./Gen./Ayak: Kr. 3.7
cm/1.6 cm/3.1 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 7/6 Açık Kırmızı/5 Yr 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, az kireç katkılı. Az gözenekli, tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 55

Eser Adı: Gladıyatör Kukla Bacağı
(sol)

Kazı No.: P19-CPL-2

Ölçü Yü./Gen./Ayak: : Kr 3.5 cm/
kr. 1.3 cm/2.7 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 4/1 Koyu Gri/2,5 YR 4/1 Koyu Kırmızımsı Gri/Çok mika, çok kuvars, orta feldspat, orta kireç katkılı. Az gözenekli hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Üst yarısı kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiş.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 56

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sağ)

Kazı No.: P19-CPC-53

Ölçü Yük./Gen./Ayak: : Kr 2.8 cm/1.4 cm/2.8 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/2,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok ve iri taneli altın mika, orta kuvars, orta feldspat katkılı. Gözenekli hamur, az tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Bilekten üstü kırılmış kukla bacağı. Parmaklar oyma çizgilerle belirginleştirilmiştir. Bileklerden bacağı doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

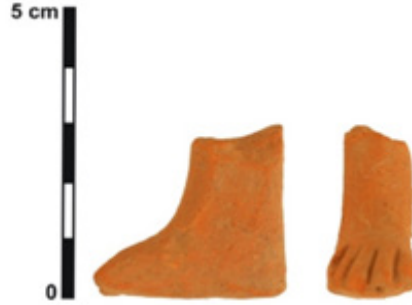
Katalog No.: 57

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-26

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 3.1 cm/1.4 cm/3.6 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/7,5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, orta kuvars, az feldspat, az kireç katkılı. Gözenekli hamur, pürüzlü yüzey.



Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Bileklerden üstü kırılmış kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir. Ayak tabanı kabaca belirtilmiştir. Bileklerden bacağı doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

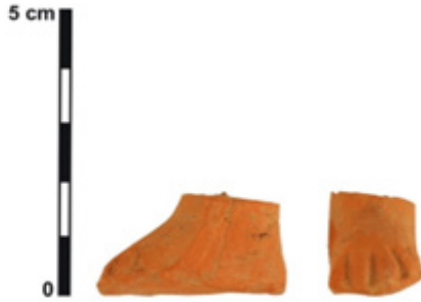
Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 58

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-75

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 1.4
cm/kr 1.3 cm/2.7 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil

Yapısı: 2,5 YR 5/8 Kırmızı/2,5 YR 5/6 Kırmızı/Çok mika, az kuvars, orta feldspat katkılı. Gözeneksiz sıkı hamur, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Ayaktan üstü kırık kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir. Bileklerden bacağı doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 59

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (sol)

Kazı No.: P19-CPC-103

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 2.1 cm/kr 1.6 cm/3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 7/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, orta kuvars, az kireç katkılı. Az gözenekli hamur, hafif pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Bilekten üstü kırılmış kukla bacağı. Parmaklar çizgi oymalarla belirginleştirilmiştir. Bileklerden bacağı doğru uzanan belli belirsiz sandalet izleri ve taban yükseltisi görülmektedir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 60

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (Sağ)

Kazı No.: P19-CPC-22

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr. 3.9 cm/1.4 cm/2.7 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5 YR 6/8 Açık Kırmızı/2,5 YR 5/6 Kırmızı/Çok mika, orta kuvars, çok kireç katkılı. Gözenekli hamur, hafif pürüzlü ve tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Üst yarısı kırık kukla bacağı. Parmaklar belirginleştirilmemiştir.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 515-542, Kat No. 218-289 Parion.



Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 61

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (-)

Kazı No.: P19-CPJ-7

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 4.1 cm/1.3 cm/kr 2.5 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 5/6 Sarımsı Kırmızı/5 YR 6/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok mika, çok kuvars, az feldspat katkılı. Az gözenekli, pürüzsüz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Ayak tabanı ve bacak üst kısmı kırık kukla bacağı.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 493-542, Kat No. 183-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 62

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (-)

Kazı No.: P19-CPL-5

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr. 4.1 cm/1.6 cm/kr. 2.6 cm.



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/4 Pembe/5 YR 7/3 Pembe/Çok mika, çok kuvars, orta kireç, orta feldspat, az demir katkılı. Gözeneksiz, sık hamur, tozsuz sert yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Ayak tabanı ve bacak üst kısmı tamamen kırık kukla bacağı.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 493-542, Kat No. 183-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 63

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (-)

Kazı No.: P19-CPC-102

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 3.4 cm/1.3 cm/kr 2.3 cm

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı:

2,5 YR 5/8 Kırmızı/2,5 YR 6/6 Açık Kırmızı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, az kireç katkılı. Az gözenekli hamur, tozsuz yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Ayak tabanı, parmaklar ve bacak üst kısmı tamamen kırık kukla bacağı.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 493-542, Kat No. 183-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 64

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (-)

Kazı No.: P19-CPC-74

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr 4.7 cm/1.4 cm/Kr. 1.9 cm.

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR

5/4 Kırmızımsı Kahverengi/5 YR 4/1 Koyu Gri/Çok mika, Çok kuvars, çok kireç, orta feldspat katkılı. Gözenekli hamur, pürüzsüz yüzey

Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Parmak uçları, ayak tabanı ve bacak üst kısmı tamamen kırık kukla bacağı.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 493-542, Kat No. 183-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.



Katalog No.: 65

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (-)

Kazı No.: P19-CPZ-10

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr. 4 cm/1.4 cm/
Kr. 2.3 cm



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 2,5

YR 7/6 Açık Kırmızı/5 YR 6/6 Kırmızımsı Sarı/Çok mika, çok kuvars, çok feldspat, orta kumcuk katkılı, gözenekli hamur, tozsuz hafif pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Parmak uçları, ayak tabanı ve bacak üst kısmı tamamen kırık kukla bacağı.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 493-542, Kat No. 183-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 66

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (-)

Kazı No.: P19-CPZ-4

Ölçü Yük./Gen./Ayak: Kr. 6.6 cm/kr. 1.5
cm/-.



Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı: 5 YR 7/8
Kırmızımsı Sarı/2,5 YR 6/6 Kırmızı/Çok mika,
çok kuvars, az feldspat katkılı. Gözenekli hamur,
tozsuz hafif pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp Yapımı.

Tanım: Ayak kısmı kırık kukla bacağı. Askı delikleri mevcut.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 493-542, Kat No. 183-289 Parion.

Tarih: MS 2. yüzyıl-MS 3. yüzyıl ortaları.

Katalog No.: 67

Eser Adı: Gladyatör Kukla Bacağı (-)

Kazı No.: P19-CPJ-9

Ölçü Yükl./Gen./Ayak: Kr 5.1 cm/1.7/-.

Kil Rengi/Yüzey Rengi/Kil Yapısı:
2,5 YR 7/4 Açık Kırmızımsı Kahverengi/5
YR 6/3 Açık Kırmızımsı Kahverengi/Çok
mika, orta feldspat, az kuvars katkılı. Gözenekli hamur, tozsuz hafif pürüzlü yüzey.

Yapım Tekniği: Kalıp yapımı.

Tanım: Ayak kısmı tamamen kırılmış kukla bacağı. Askı delikleri mevcut.

Referans: Kasapoğlu 2015a, s. 493-542, Kat No. 183-289 Parion





Outline of Elmacıktepe Mound (Bafra Plain, Samsun) in the Chalcolithic Age

Kalkolitik Çağ'da Elmacıktepe Höyüğü'nün (Bafra Ovası, Samsun) Ana Hatları

Cahide Gizem TIRIL ÖZBİLGİN¹, Atıla TÜRKER², Semih Yaşar ÇİZİKÇİ³

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı/Doktora Öğrencisi, Samsun
• gizemtiril74@gmail.com • ORCID > 0000-0003-1522-4624

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Arkeoloji Bölümü/Doç. Dr., Samsun
• atilaturker@gmail.com • ORCID > 0000-0003-3893-4135

³Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, Tokat
• semihyasarcizikci@gmail.com • ORCID > 0000-0002-5906-7870

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 28 Mayıs/May 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 04 Eylül/September 2025

Yıl/Year: 2025 | **Cilt – Volume:** 3 | **Sayı – Issue:** 6 | **Sayfa/Pages:** 273-287

Atıf/Cite as: Tiril Özbilgin, C. G., Türker, A., Çizikçi, S. Y. "Outline of Elmacıktepe Mound (Bafra Plain, Samsun) in the Chalcolithic Age" Propontica, 3 (6), Eylül 2025: 273-287.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Cahide Gizem TIRIL ÖZBİLGİN

OUTLINE OF ELMACIKTEPE MOUND (BAFRA PLAIN, SAMSUN) IN THE CHALCOLITHIC AGE

ABSTRACT

This article focuses on the Chalcolithic finds uncovered at the Elmaciktepe Mound, examined during the archaeological surface surveys conducted in the Bafra Plain between 2017 and 2019. With its diameter and elevation, Elmaciktepe is one of the largest mounds in the Black Sea Region. The surface survey employed a restricted area method, which revealed that Chalcolithic ceramics and small finds were concentrated on the western slope of the mound. The ceramic assemblage is dominated by local characteristics, primarily consisting of dark-faced burnished and unburnished wares. These are followed by vessels with light/dark brown and red surface colors. Vessel forms range from bowls and dishes to jars, some featuring lug handles, short necks, or no necks at all. Decorations executed in white paint on dark backgrounds, as well as incised and excised relief motifs, represent the most conspicuous indicators of interaction with Central and Western Anatolia during the Chalcolithic period. This also suggests that the settlement may have participated in cultural exchanges or shared production traditions. Small finds include stone weights, stone adzes, a marble bracelet fragment and blade, grinding stones, a chipped stone assemblage, and terra-cotta biconical sling bullets, all recovered from the western slope. However, the site's location and the presence of stone tools suggest that a period of conflict may have occurred in the region. Together, these findings reflecting diversity in production, subsistence strategies, and cultural interaction demonstrate that Elmaciktepe was a significant settlement in the Middle and Late Chalcolithic periods. Given its potential for Black Sea and Chalcolithic studies, including Elmaciktepe among the targets of systematic excavation would be of strategic importance.

Keywords: Anatolia, Black Sea, Bafra Plain, Chalcolithic Age, Elmaciktepe, Surface Survey.



KALKOLİTİK ÇAĞ'DA ELMACIKTEPE HÖYÜĞÜ'NÜN (BAFRA OVASI, SAMSUN) ANA HATLARI

ÖZ

Bu makale, Bafra Ovası'nda 2017-2019 yılları arasında yürütülen arkeolojik yüzey araştırmaları sırasında incelenen Elmaciktepe Höyüğü'ndeki Kalkolitik Çağ buluntularına odaklanıyor. Elmaciktepe, çapı ve yüksekliğiyle, Karadeniz Bölge-

si'nin en büyük höyüklerinden biridir. Yüzey araştırması daraltılmış alan yöntemiyle yapılmış, böylece keramik ve küçük buluntular bakımından Kalkolitik Çağ'ın höyüğün batı yamacında yoğunlaştığı anlaşılmıştır. Keramiklerde yerel özellikler baskındır ve çoğu koyu yüzlü perdahlı ve perdahsız mallar grubuna aittir. Bunlara açık/koyu kahve ve kırmızı tona sahip yüzeyi renkli mallar takip eder. Kap formları çanak ve kaselerden, bazıları mahmuz kulplu, kısa boyunlu ve boyunsuz çömlekler kadar çeşitlenir. Koyu zemin üzerine beyaz boya, çizgi ve kazıma ile kabartma yöntemiyle yapılan bezemeler, Anadolu'nun Orta ve Batı yarısıyla Kalkolitik Çağ etkileşimini gösteren en bariz unsurları yansıtır. Ayrıca yerleşmenin kültürel etkileşim veya ortak üretim anlayışına sahip olduğunu da göstermektedir. Küçük buluntular taş ağırlık, taş keserler, mermerden bilezik parçası ve uç, öğütme taşları, yontma taş topluluğu ile pişmiş bikonik toprak sapan taşlarından ibarettir. Ancak höyüğün konumu ve bulunan taş aletler, bölgede çatışmalı bir sürecin yaşanmış olabileceğini düşündürmektedir. Bölgede üretim ve geçim çeşitliliğini ve etkileşimleri yansıtan bütün bu buluntular, Bafra Ovası'ndaki Elmacıktepe'nin Orta ve Geç Kalkolitik Çağ'da önemli bir yerleşim olduğunu göstermektedir. Karadeniz ve Kalkolitik Çağ araştırmaları için taşıdığı potansiyel dikkate alındığında sistematik kazı hedefleri arasına Elmacıktepe Höyüğü'nün dahil edilmesi gerektiği stratejik bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Karadeniz, Bafra Ovası, Kalkolitik Çağ, Elmacıktepe, Yüzey Araştırması.



INTRODUCTION

The number of archaeological research conducted in the Black Sea Region is considerably lower than in other regions of Anatolia. Among the provinces in the region, Samsun has been better investigated in terms of the number of excavations and surveys; however, the data obtained so far remain insufficient to yield a significant outcome. This is mainly because of the short duration of excavations, aside from the major sites of İkiztepe and Oymağaç, and the limited number of publications. Another reason is the general lack of detailed documentation regarding surface finds. The difficulties in publishing surface survey results in detail originate from the absence of comparative contexts and, more importantly, inconsistencies in dating. Previous studies revealed that, except for the Neolithic period, all major chronological phases are represented in the Black Sea Region, particularly in Samsun. After a prolonged silence after the Paleolithic, the region appears to have been reoccupied during the Chalcolithic period. Although the number of settlements markedly increased in the Early Bronze Age, the transition and continuity between these two periods rely largely on ceramic evidence, making it difficult to present

conclusive arguments. While it is difficult to evaluate this framework in a fully homogeneous structure, this study aims to contribute to the literature by introducing the Chalcolithic finds from Elmaciktepe Mound (Fig. 1), which we had the opportunity to examine during our surface surveys.



Fig.1. Elmaciktepe Mound, from Southwest.

RESEARCH HISTORY

Elmaciktepe Mound was first discovered in 1972 during surface surveys conducted by Uluğ B. Alkım¹ in the Bafra Plain, prior to the İkiztepe excavations. Alkım recorded evidence of Early Bronze Age and Hittite-period occupation at the site. The mound was re-examined by Şevket Dönmez² as part of the 1997-1999 Amasya-Samsun surveys, and he identified remains from the Late Chalcolithic, Early Bronze Age (phases I-III), and Middle Bronze Age. Most recently, the site was re-investigated by our team in 2017 and 2019 as part of the Samsun Coastal Region Archaeological Survey Project carried out between 2015 and 2019.³ In our preliminary report, we noted that the settlement likely dated back to the Early(?) -Middle Chalcolithic period and was abandoned after the Iron Age⁴. This article evaluates the Chalcolithic finds and their potential within the time frame targeted by our survey.

¹ Alkım 1974, 24.

² Dönmez 2002, 879.

³ Türker - Tiril-Özbilgin, 2022, 193-199.

⁴ Türker et al. 2019, 217-219; Türker - Tiril-Özbilgin, 2022, 197.

LOCATION AND ENVIRONMENTAL FEATURES

Elmacıktepe is located 20 km south of the Bafra District center, 2 km west of Türkköyü, adjacent to the southern edge of Dere Neighborhood, and 1 km south-east of Hacıoğlu Village. The İslamderesi Stream (formerly “İlâmdere/Kümbetderesi”) curves along the northern and western edges of the mound, eventually joining the İlyaslı Stream, which flows into the Kızılırmak River to the south. The mound is bordered by open plains to the north and south and by oak-covered slopes to the east. It leans against a natural ridge extending westward from the slope. The mound stands at an elevation of 107 (± 2) meters above sea level and rises approximately 15 (± 2) meters above the surrounding plain. Based on its natural boundaries and ceramic distribution, the mound’s estimated diameter is around 950 m² (Fig. 2).



Fig.2. Elmacıktepe Mound, from South.

Elmacıktepe is a first-degree archaeological site.⁵ Intensive mechanized farming, especially on the southern slope, resulted in terracing that has damaged the mound’s appearance. Looting pits represent another form of disturbance. At the summit, one such pit revealed architectural elements such as burned floors and oven/hearth fragments, along with a substantial number of Early Bronze Age III and early 2nd millennium BCE ceramic sherds (Fig. 3). The mound’s northern slope, facing the stream, is steep and covered with trees and dense shrubbery.

⁵ Registration: Samsun KTVKK 640-11/24/2012.

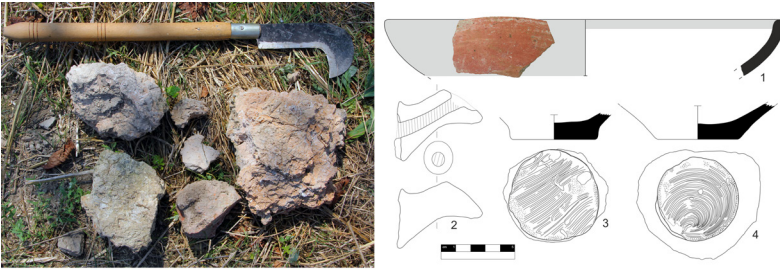


Fig.3. Burnt adobe pieces and early 2nd millennium BCE pottery found on top of the mound.

The mound is surrounded by low but steep hills interspersed with wide plains. After İlyashlı Stream, which is roughly 1 km to the south, the terrain becomes increasingly rugged, forming the eastern edge of the Küre Mountains. In these constricted zones where the Kızılırmak flows through a narrow valley, archaeological sites and contemporary villages become increasingly sparse. To the north, the landscape slopes down into the delta plain, offering more favorable conditions for habitation. Positioned at the edge of this ancient alluvial plain, Elmacıktepe enjoys a strategic location, with easy access in all directions.

FINDINGS

Pottery sherds dated to the Late Iron Age, Early Bronze Age III, Middle Bronze Age, and the Chalcolithic Period constitute the predominant chronological groups observed on the surface of Elmacıktepe. These materials were identified in varying densities across different parts of the mound (Fig. 4). It should be emphasized that this is a preliminary observation based on the surface distribution of the artifacts and will require further clarification through stratigraphic excavation. The majority of Chalcolithic ceramics were concentrated along the western slope of the mound, where they were spread over a large area at an elevation of approximately 8 meters. As will be discussed below, some of these ceramics may be attributed to the Early Bronze Age. Sherds from the Early Bronze Age III and Middle Bronze Age were primarily found on the summit of the mound and on the flat terrain along its southern base. The concentration of Late Iron Age ceramics on the southern terrace suggests that the slope may have been inhabited during this period.

Small Finds were grouped according to type, material, and function. The categorized items include stone weights, stone adzes, a marble bracelet fragment and blade, grinding stones, a chipped stone assemblage, and terra-cotta biconical sling bullets. All were discovered on the western slope of the mound.



Fig.4. Elmacıktepe Mound, aerial photograph.

POTTERY

The material characteristics and formal repertoire of the ceramics from Elmacıktepe, classified as belonging to the Chalcolithic Age, are quite limited. A small number of decorated examples provide key insights for the dating of the ceramics and for understanding potential cultural interactions.

The majority of the assemblage consists of Dark Faced Ware (DFW). Among them, Dark Faced Burnished Ware (DFBW) is predominant, while unburnished (smooth) specimens are relatively rare. The surfaces are predominantly black and dark gray, with a few examples in light gray. The distribution of this ware group, which is believed to have spread across a broad chronological span in Anatolia extending westward across the continent⁶, has been a topic of ongoing discussion⁷. It is known that its earliest presence in the Samsun region was uncovered in the excavations at Dombalaktepe⁸. Following this group are wares in shades of brown (reddish and light brown) and red; light-colored examples are scarce.

The vessel forms (Fig. 5) consist mostly of open shapes, with a relatively smaller number of closed forms. The majority are bowls and dishes (Fig. 5/1-9), followed

⁶ Lamb 1954, 28-31.

⁷ Akgül 2012, 103-106.

⁸ Türker et al. 2023, 260.

by pots, some of which feature short necks (Fig. 5/10-17). Vessel bases are rounded, concave, or flat (Fig. 5/18-22). Two fragments with dark, matte surfaces belong to fruit stands (Fig. 5/23-24). This distinctive bowl form, dated to the Late Chalcolithic period, is known from settlements in the Kızılırmak Basin and the Upper Euphrates region in Anatolia⁹. All handles, which are vertically oriented, exhibit oval, thin-oval, or sub-rectangular cross-sections; some of them were horned (Fig. 5/25-30). Horned handles are among the characteristic handle types that first appear in the Early Chalcolithic in the Balkans, the Aegean Islands, Northern and Western Anatolia, and Thrace, becoming widespread during the Middle Chalcolithic¹⁰. In North-Central Anatolia, especially at sites such as Middle/Late Chalcolithic Büyük Güllücek¹¹ and Late Chalcolithic İkiztepe, they appear in a wide variety of form types¹². The richness of this repertoire provides tangible evidence for the region's interactions and connections with western Anatolia.

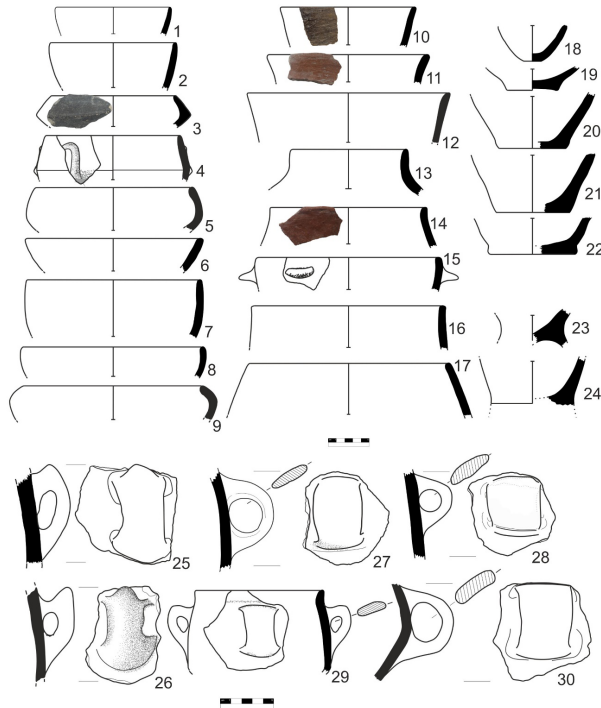


Fig. 5. Chalcolithic vessel forms, drawing, monochrome group.

⁹ Akgül 2020, 91.

¹⁰ Çaymaz 2013, 55-56, 70; Erdoğan - Çevik 2020, 53-56.

¹¹ Koşay - Akok 1957, 13, Taf. XVIII/2, XIX.

¹² Dönmez 2006, 70.

The vessels have various types of decoration (Fig. 6), including painted, incised, grooved, and relief techniques. All painted decorations consist of white lines applied over a dark (black or red) background. Based on identifiable profiles, these were applied below the rim, on the lower half of the neck, and on the vessel's exterior surface (Fig. 6/1-4). This painted decoration tradition, which originated in the Eastern Aegean-Western Anatolia, began appearing at numerous sites in North-Central Anatolia during the second half of the 5th millennium BCE¹³. Grooved decoration is seen only on a single neck fragment (Fig. 6/12). Incised decorations feature either shallow or deep grooves; shallow grooves have thin walls, whereas deeper grooves have thicker walls (Fig. 6/5-11). One sherd with horizontal incised lines also features a white inlay (Fig. 6/5). On another, fine incised lines form a highly symmetrical and circular motif on the vessel body, with one edge framed by a fine groove (Fig. 6/11). Many similar examples of these decorations are known from the Chalcolithic contexts of North-Central Anatolia¹⁴.

Moreover, there are several decorated fragments of particular note. One example (Fig. 6/13) features a globular body. On its light red (2.5YR6/8) surface, elongated rectangles were incised with fine lines and inlaid, then filled with irregular dot impressions. Such incision-dot stamp decorations are known from sites in the region's immediate vicinity¹⁵, especially İkiztepe¹⁶, as well as from North-Central Anatolian settlements such as Büyük Güllücek¹⁷. The earliest examples of such interactional styles are known from Central Anatolia, within the Gelveri Culture and related influences¹⁸. In those contexts, dot stamps typically appear either within triangular frames or as frameless clusters. However, the composition at Elmacıktepe, dot impressions within elongated rectangular panels, has no known parallels. Another notable example (Fig. 6/14) is a slightly concave body sherd made of red-black paste with thick walls. A nipple-like knob is positioned at the center, surrounded by shallow, wide grooves arranged in a roughly circular pattern. These rosette-shaped motifs, reminiscent of floral designs, are among the distinctive ornamental styles of Anatolia. The earliest known examples appear among Halafian decorations in Levels XVII/XVIz-XVI at Yumuktepe and in Ubaid-period materials from the same site¹⁹. At Yumuktepe, rosette motifs are painted in black or dark brown over a cream slip. An example of an incised decoration was also found in the Canhasan 2B level, which represents the Early to Middle Chalcolithic transition²⁰.

¹³ Türker - Tırıl-Özbilgin, 2025, 62-64.

¹⁴ Schoop 2005, Taf. 1-187.

¹⁵ Dönmez 2000, 79, Pl. 53/7; 2006, Pl. 5/5; see also Schoop 2005, Taf. 1-187.

¹⁶ Alkım et al. 1988, 34-35.

¹⁷ Koşay - Akok 1957, 10-11.

¹⁸ Godon - Özbudak 2019, 43-45.

¹⁹ Garstang 1953, 120-163, Fig. 75/15-17, 92/6, 102/14-15, Pl. XXII/2.

²⁰ French 2005, 43, Fig. 24.1.

Comparable motifs do not appear again until the earliest phase of Jemdet Nasr²¹ and the sealings of the Ninevite V period²².

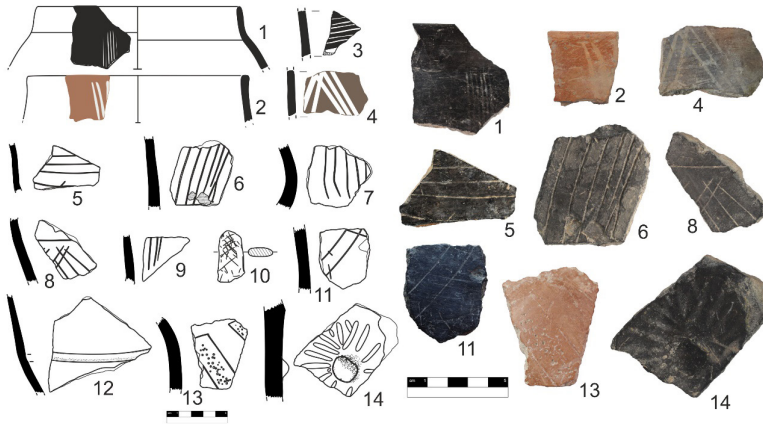


Fig. 6. Decorated vessel fragments from the Western Slope.

SMALL FINDS

The stone tools and artifacts, along with the ceramic finds uncovered on the surface, have various types and functions (Fig. 7).

The function of a flat stone with notches on all four sides remains a matter of debate (Fig. 7/1). These notched stones of varying types have generally been interpreted as weights²³ and were claimed to serve purposes such as fishing pole weights, net sinkers, or tools used in weaving or matting²⁴.

Another group of stone artifacts consists of chisel-like adzes (Fig. 7/2-3). Depending on their function, these stone adzes may also be identified as axes or chisels. Their bodies are flat, with the upper halves broken, and their striking/cutting edges tapered toward the end. The bodies are well-smoothed, and one example (Fig. 7/3) is also polished. While the second type represents the most common standard form seen from the Neolithic period onward, their widespread distribution makes it difficult to attribute them to a specific region or time period as diagnostic indicators.

²¹ Frankfort 1939, 30-34, Pl. VI.

²² Rova 2017, 116, Fig. 21/7.

²³ Bamyacı 2018, 13 ff.

²⁴ Stroulia et al. 2022, 16-18, Fig. 7-11, 15.

Two marble artifacts stand out due to their fine workmanship and polished surfaces: a bracelet fragment and a blade. The bracelet, made of variegated white marble (Fig. 7/4), is speculative in terms of its production sites, geographic distribution, and chronology²⁵. As marble bracelets spread thousands of kilometers from east to west across Europe during the Neolithic period in the Mediterranean world, they have been regarded as part of a complex, cross-cultural archaeological phenomenon²⁶. We know that their production continued in Anatolia during the Chalcolithic period and that there were many marble tool workshops. Considering the distribution data, their presence in North-Central Anatolia is also documented. Although it is difficult to make a definitive comparison due to its small size and missing upper half, the marble blade (Fig. 7/5) may be assessed in association with the marble bracelet fragment.

Many stoneware pieces associated with a primitive industry were observed on the mound surface. Most of these belong to grinding stone fragments and have either elliptical (Fig. 7/6) or irregular elliptical form. They were primarily used in food processing, particularly for grinding cereals²⁷. However, recent studies carried out at Güvercinkayası suggest that their functions may have been more diverse and complex²⁸. Among this category, two examples with central depressions are particularly noteworthy due to their apparent specialized function (Fig. 7/7-8). Although the depressions have not been analyzed, comparative studies of similar artifacts suggest that they may have functioned as ancient stone anvils or mortars. They were likely used for grinding minerals such as malachite and preparing ore for the beneficiation stage of copper smelting²⁹. Comparable examples were documented in Murgul³⁰, Mamlis³¹, Göltepe³², and Derekutuğun³³. Their presence was also reported around Uzgur Höyük, not far from Elmacıktepe in the Samsun region³⁴.

The lithic industry consists of a chipped stone assemblage made up of flint and a single obsidian piece. These include retouched flakes (scrapers) (Fig. 7/13), flint blades (Fig. 7/14-16), and one obsidian blade fragment (Fig. 7/17), representing a limited range of tool types. The Black Sea coast of Anatolia is known to yield very little obsidian, likely due to the region's distance from raw material sources³⁵.

²⁵ Schoop 2005, 97, 341-342, Tab. 3.2.

²⁶ Baysal et al. 2015, 254-255.

²⁷ Herch 1981, 595.

²⁸ Řídký et al. 2025, 49-50.

²⁹ Wagner - Öztunalı 2000, 60.

³⁰ Wagner - Öztunalı 2000, 46-47, Fig. 22.

³¹ Wagner - Öztunalı 2000, 56-58, Fig. 40.

³² Yener 2021, 149-153, Fig. 86-88, Pl. 29.

³³ Yalçın 2016, 53-54.

³⁴ Türker 2017, 396-397, Fig. 7.

³⁵ Chataigner et al. 1998, Fig. 1.

In contrast, flint is abundant in the area and sufficiently meets local needs, a fact corroborated by surface survey results³⁶.

All four sling stones found on the surface are made of fired clay and have a bi-conical form³⁷. These are standard types of ammunition known since the Neolithic of Southwest Asia and Southeastern Europe and were used across the Old World until the Roman period³⁸. Many examples were documented around Samsun, particularly at İkiztepe³⁹. The presence of sling stones in both the Samsun region and Elmacıktepe may indicate hunting activities in the area, but it could also suggest intergroup conflict during this period. Supporting evidence for this interpretation comes from severe injury marks found in the İkiztepe burials⁴⁰.

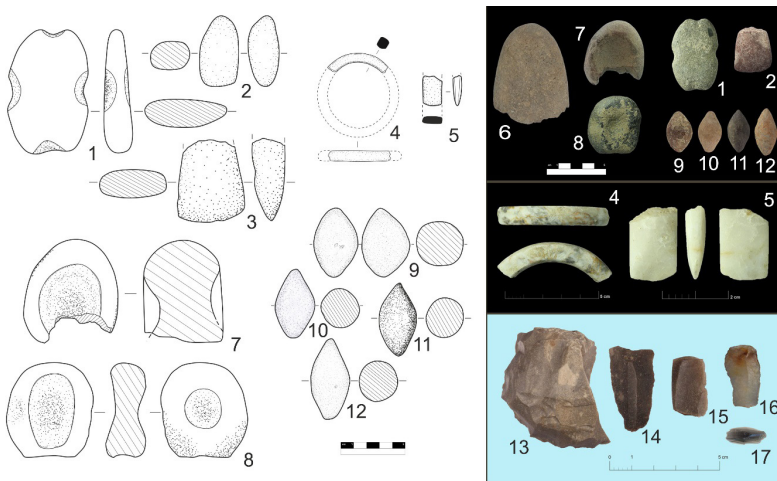


Fig. 7. Small finds from the Western Slope.

³⁶ Türker 2021, 10-11, n. 87.

³⁷ Türker et al. 2019, 218.

³⁸ Meriç 2022, Map 71, Tab. 8.2, 10.1-2.

³⁹ Meriç 2022, Tables 7.1-3.

⁴⁰ Erdal 2010, 73-74.

CONCLUSION

Elmacıktepe is situated in a location within the Bafra Plain that allows for the optimal utilization of its environmental resources. Its substantial size and cultural sequence make it one of the largest mounds in the Samsun region, an observation that becomes evident at first glance. Although our knowledge regarding its status during the Chalcolithic Age remains limited, its strategic position within the same plain suggests that it occupied a significant place among its contemporaries (Fig. 8).

The Chalcolithic findings compiled here are of course open to debate, except for pottery. The shapes of the ceramics and, in particular, their decorative elements are quite distinctive and more persuasive for attribution to the Chalcolithic period. In contrast, the remaining artifacts, primarily consisting of stone materials, may be assigned to various periods, including the Chalcolithic Age. Nevertheless, some indirect evidence presented in this text supports the interpretation that the majority of these artifacts can be attributed to the Chalcolithic period, and it is not possible to refute it. At least, objects such as fragments of marble artifacts, sling bullets, chipped stone tools, and stone loom weights have origins traceable back to the Neolithic period.

The limited ceramic repertoire displays decorations such as paint, incisions, grooves, and reliefs, indicating the simultaneous use of different production techniques. Painted decoration reflects ties with the Eastern Aegean and Western Anatolia, while grooved and incised patterns point to connections with Central Anatolia. Moreover, the resemblance of rosette-shaped floral motifs to examples from Yumuktepe highlights Elmacıktepe's integration into a network of diverse cultural interactions or, at minimum, a shared understanding of production techniques.

The mound's strategic location and size, along with the presence of sling stones and chipped stone tools, strengthen the possibility that conflicts similar to those documented at İkiztepe may have occurred here as well, suggesting that the region was undergoing a turbulent historical process.

Determining the precise phase of the Chalcolithic Age in which settlement began along the Black Sea coast of Anatolia, particularly in the Samsun region, is a complex issue. The prevailing scholarly view tends to favor a Late Chalcolithic Period attribution. However, more recent discussions introduced alternative reference points and cast doubt on the chronology of İkiztepe. At least, the decorative elements found on ceramics from Elmacıktepe are similar to those of the Middle Chalcolithic repertoire of Central Anatolia. However, without systematic archaeological excavation, the trajectory of this debate is unlikely to shift.

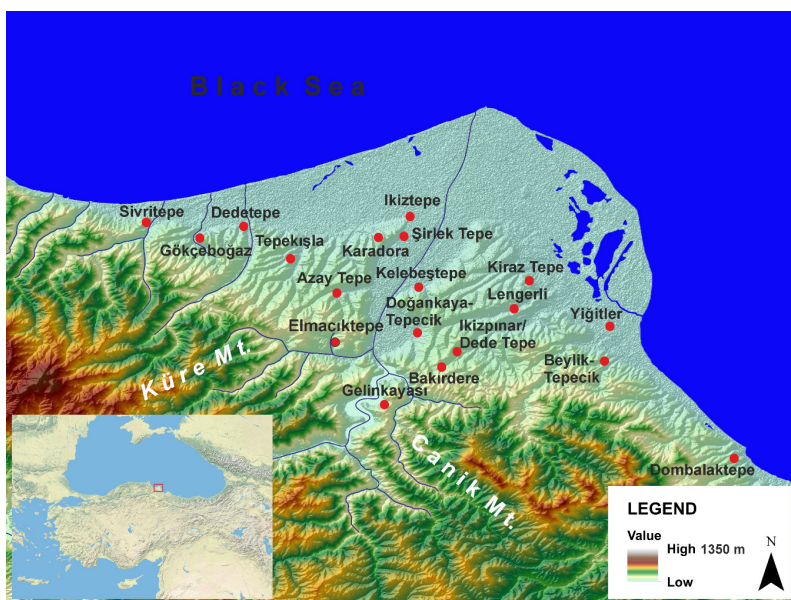


Fig. 8. Distribution of Chalcolithic Age localities in the Bafra Plain

ACKNOWLEDGEMENTS

This study was carried out with the permission of the Republic of Türkiye Ministry of Culture and Tourism, General Directorate of Cultural Heritage and Museums (Project No: YA015501[2017-2019]). We would like to thank archaeologists K. Sürül and S. M. Kurudere and the team members who participated on behalf of the institution.

Conflict of Interest

Within the scope of the study, there is no personal or financial conflict of interest between the authors.

Ethical Statement

Regarding the requirement for Ethics Committee approval, the authors and reviewers have confirmed that no such approval is necessary for this study.

Author Contributions

Design of Study: CGTO(40%), ATT(30%), SYC(30%)

Data Acquisition: CGTO(40%), ATT(40%), SYC(20%)

Data Analysis: CGTO(40%), ATT(40%), SYC(20%)

Writing Up: CGTO(40%), ATT(30%), SYC(30%)

Submission and Revision: CGTO(60%), ATT(40%)

REFERENCES

- Akgül 2012, Akgül, H. Ç., "Looking to the West: The Late Chalcolithic Red-Black Ware of the Upper Euphrates Region", *Orini*, XXXIV, 97-109.
- Akgül 2020, Akgül, H. Ç., "Late Chalcolithic Anatolian fruit-stands: Significance, function and cultural Interactions", *Pathways through Arslantepe Essays in Honour of Marcella Frangipane*, (eds. F. B. Restelli - A. Cardarelli - G. M. Di Nocera - L. Manzanilla - L. Mori - G. Palumbi - H. Pittman), Nature Publishing Group, Rome, 85-97.
- Alkim 1974, Alkim, U. B., "Tilmen Höyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları 1972", *TürkArkDerg*, XXI(2), 23-30.
- Alkim et al. 1988, Alkim, U. B. - Alkim, H. - Bilgi, Ö., *İkiztepe I. Birinci ve İkinci Dönem Kazıları / The First and Second Seasons' Excavations (1974-1975)*, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Bamyacı 2018, Bamyacı, A. O., "Kalkolitik Gülpınar Taş Ağırlıklarının İşlevine Yönelik Öneriler", *TÜBA-AR*, 23, 11-27. <https://doi.org/10.22520/tubaar.2018.23.001>
- Baysal et al. 2015, Baysal, E. - Baysal, A. - Türkcan, A. U. - Nazaroff, A., "Early specialized production? A chalcolithic stone bracelet workshop at Kanlıtaş, Turkey", *OJA*, 34(3), 235-257. <https://doi.org/10.1111/oja.12057>
- Caymaz 2013, Caymaz, T., "Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağı Kültürü", *Arkeoloji Dergisi*, XVIII, 39-112.
- Chataigner et al. 1988, Chataigner, C. - Poidevin, J.L. - Arnaud, N.O., "Turkish Occurrences of Obsidian and Use by Prehistoric Near East from 14,000 to 6000 BP", *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, 85, 517-537.
- Dönmez 2000, Dönmez, Ş., *İlk Tunç Çağı II Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi (İkiztepe Çanak-Çömleği ile Küçük Eserleri Işığında)*, (Unpublished PhD Thesis), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dönmez 2002, Dönmez, Ş., "1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun-Amasya İlleri İÖ 2. Bin Yılı Yerleşmeleri", *Belleten*, LXV(244), 873-904.
- Dönmez 2006, Dönmez, Ş., "Orta Karadeniz Bölgesi'nin İlk Tunç Çağı II Öncesi Kültürel Gelişimi Üzerine Yeni Gözlemler / Recent Observations on the Cultural Development of the Central Black Sea Region before the Early Bronze Age II", *Yerleşim Arkeolojisi Serisi 1 / Settlement Archaeology Series 1: Karadeniz Araştırmaları Sempozyum Bildirileri / Black Sea Studies Symposium Proceedings*, (eds. B. Erciyas - E. Koparal), Ege Yayınları, İstanbul, 63-88 / 89-98.
- Erdal 2010, Erdal, Y. S., "İkiztepe Yerleşimi Işığında Orta Karadeniz Bölgesi İnsanlarının Antropolojik Yapısı", *Anadolu Araştırmaları*, XIX(1), 41-63.
- Erdoğu - Çevik 2020, Erdoğu, B. - Çevik, Ö., "Kıyı Batı Anadolu'nun Kronolojisi ve Terminolojisinin Yeniden Değerlendirilmesi", *Arkeoloji Dergisi*, XXV, 45-66.
- French 2005, French, D., *Canhasan Sites 2: Canhasan I: The Pottery*, British Institute at Ankara, Monograph Series 32, London.
- Frankfort 1939, Frankfort, H., *Cylinder Seals: A Documentary Essay on the Art and Religion of the Ancient Near East*, MacMillan and Co., London.
- Herch 1981, Herch, T. L., *Grinding stones and food processing techniques of the neolithic societies of Turkey and Greece: Statistical experimental and ethnographic approaches to archaeological problem-solving*, University Microfilms International, Ann Arbor, Michigan.
- Koşay - Akok 1957, Koşay, H. Z. - Akok, M., *Ausgrabungen von Büyük Güllücek Ausgeführt durch die Türkische Historische Gesellschaft Vorbericht über die Arbeiten von 1947 und 1949*, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Lamb 1954, Lamb, W., "The Culture of North-East Anatolia and Its Neighbours", *AnatSt*, IV, 21-32.

- Garstang 1953, Garstang, J., Prehistoric Mersin Yumuk Tepe in Southern Turkey, The Clarendon Press, Oxford.
- Godon - Özbudak 2019, Godon, M. - Özbudak, O., "Early Chalcolithic Pottery from Tepecik-Çiftlik and Gelveri, Central Anatolia: From Local to Supra-Regional Ceramic Style", *Anatolia Antiqua*, XXVII, 33-49. <https://doi.org/10.4000/anatoliaantiqua.746>
- Meriç 2022, Meriç, G. N., Samsun Bölgesi Sapan Taşları, (Unpublished Master's Thesis), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Řídký et al. 2025, Řídký, J. - Doležalová, K. - Pilař, D. - Čaylı P. - Demirtaş, I. - Gülçur, S., (2025). "Behind the wall: Macrolithic artifacts as testing tools for activities and social structure on a middle chalcolithic site in Central Anatolia", *PLOS ONE*, 20(4), e0319698. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0319698>
- Rova 2017, Rova, E., "The Ninevite 5 Culture at Nineveh", *Nineveh, the Great City. Symbol of Beauty and Power (Papers on Archaeology of the Leiden Museum of Antiquities 13)*, (eds. L. Petit - B. D. Morandi), Sidestone Press, Leiden.
- Schoop 2005, Schoop, U.-D., Das anatolische Chalkolithikum: Eine chronologische Untersuchung zur vorbronzezeitlichen Kultursequenz im nördlichen Zentralanatolien und den angrenzenden Gebieten, Grenzach-Wyhlen, Remshalden.
- Stroulia et al. 2022, Stroulia, A. - Tounas, P. - Robitaille, J. - Hondroyanni-Metoki, A. - Kouziakis, Z. - Wardle, K. - Theodoropoulou, T., "Fishing, Weaving, Matting: Debating the Function of Notched Cobbles in Neolithic Greece", *Journal of Neolithic Archaeology*, 24, 15-46. <https://doi.org/10.12766/jna.2022.2>
- Türker 2017, Türker, A., "Samsun Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları: İlkadım ve Canik Lokaliteleri", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 34(1), 391-416.
- Türker 2021, Türker, A., "Karadora: Bafra Ovası'nda Yeni Bir Prehistorik Lokalite", *Cedrus*, IX, 1-19. <https://doi.org/10.13113/CEDRUS.202101>
- Türker - Tırıl-Özbilgin 2022, Türker, A. - Tırıl-Özbilgin, C. G., "Samsun Kıyı Kesimi 2019 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması Raporu", 2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları, 1. Cilt. (ed. C. Keskin), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 193-210.
- Türker - Tırıl-Özbilgin 2025, Türker, A. - Tırıl-Özbilgin, C. G., "Suggestions on The White Paint Decorated Ware Tradition of the Samsun Region And Its Spread in Light of New Evidence", *OLBA*, XXXIII, 51-77.
- Türker et al. 2019; Türker, A. - Çizikçi, S. Y. - Tırıl, C. G., "Samsun Bölgesi Post-Neolitik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışma Raporu", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 36(1), 213-236.
- Türker et al. 2023, Türker, A. - Sürül, K. - Tırıl-Özbilgin, C. G., Meriç, G. N., "Dombalaktepe Kazısı 2021: Başlangıç Raporu ve İlk Sonuçlar", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 42(1), 253-268.
- Wagner - Öztunalı 2000, Wagner, G. A. - Öztunalı, Ö., "Prehistoric Cooper Sources in Turkey", (*Der Anschnitt, Beiheft 13*), *Anatolian Metal I*, 31-67.
- Yalçın 2016, Yalçın, Ü., "Steingeräte", *Prähistorische Kupfergewinnung in Derekutuğun, Anatolien Band 1: Montanarchäologische Forschungen in den Jahren 2009-2011, Ein Vorbericht*, (eds. Ü. Yalçın - Ö. İpek), (*Der Anschnitt, Beiheft 30*), Bochum, 53-54.
- Yener 2021, Yener, K. A., Göltepe Excavations Tin Production at an Early Bronze Age Mining Town in the Central Taurus Mountains, Turkey, INSTAP Academic Press, Philadelphia, Pennsylvania.



Heykeltıraşlıkta Lydia-Mysia İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

A Comparative Evaluation of Lydia-Mysia Relations in Sculpture

Abdullah Kasım SONKAYA¹

¹Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara/Dr. Arkeolog
• akasimsonkaya@gmail.com • ORCID > 0000-0001-5271-7722

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 17 Nisan/April 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 05 Eylül/September 2025

Yıl/Year: 2025 | **Cilt – Volume:** 3 | **Sayı – Issue:** 6 | **Sayfa/Pages:** 289-308

Atıf/Cite as: Sonkaya, A.K. "Heykeltıraşlıkta Lydia-Mysia İlişkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme"
Propontica, 3 (6), Eylül 2025: 289-308.

HEYKELTİRAŞLIKTAKİ LYDİA-MYSİA İLİŞKİLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

ÖZ

Batı Anadolu'nun iki önemli antik bölgesini oluşturan Lydia ve Mysia, sınır komşusu olmalarının bir sonucu olarak erken dönemlerden bu yana kültürel, ekonomik ve sanatsal bakımdan yakın ilişki içerisinde olmuş, siyasi ve askeri açıdan da kaderleri birbirine paralel gelişmelerle şekillenmiştir. Nitekim antik kaynaklarda Lydia ve Mysia sakinlerinin birbiriyle kardeş halklar olduğundan ve dillerinin birbirine yakın özellikler gösterdiğinden bahsedilmektedir. İki bölge toplumları arasındaki ilişkiler MÖ 6. yüzyıldan itibaren heykeltıraşlık eserleri üzerinde de izlenebilmektedir.

Lydia ve Mysia'ya ait serbest yontular ve kabartma heykeltıraşlık eserleri santtaki güçlü bölgesel geleneklerin bir sonucu olarak ilk bakışta birbirinden farklı ve özgün niteliklerde belirli tipolojik ve ikonografik özelliklerle öne çıksa da, bunlarda genellikle benzer kültürel işaret eden aynı mitolojik karakterlerin tercih edildiği, aynı figür tiplerinin benzer ikonografik düzenlemelerle ele alındığı gözden kaçmaz.

Benzerliklerin bazen birbirine yakın yörelerde, bazen de birbirinden oldukça uzak ve fakat bilinen güzergâhlar üzerindeki kentlerde ele geçmiş eserler üzerinde kendini göstermesi iki bölge heykeltıraşlığı arasındaki ilişkilerin belirli alanlarla sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. Teknik ve stilistik benzerlikler bazı eserler üzerinde daha yoğundur. Bu ise olasılıkla her iki bölgenin sanatsal uygulamalarını icra eden muhtemel yerel atölye(ler) ile bölgelerarası faaliyet göstermiş sanatçılara işaret eder.

Bu verilerden hareketle hazırlanan bu çalışma, Lydia ile Mysia heykeltıraşlığı arasındaki etkileşimleri ana hatlarıyla, belirli örnekler üzerinden benzer ve farklı yönleriyle ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lydia, Mysia, Heykeltıraşlık, Sardis, Daskyleion.



A COMPARATIVE EVALUATION OF LYDIA-MYSIA RELATIONS IN SCULPTURE

ABSTRACT

Lydia and Mysia, two significant ancient regions of Western Anatolia, have been in close cultural, economic and artistic contact since the early periods, as a result of being neighboring territories. Their political and military destinies were also shaped by parallel developments. Indeed, ancient sources mention that the inhabitants of Lydia and Mysia were sibling peoples and that their languages exhibited similar characteristics. The relations between the societies of these two regions can also be traced in sculptural works starting from the 6th century BC.

Although the free-standing and relief sculptures of Lydia and Mysia initially stand out with distinct and original typological and iconographic features—as a result of strong regional artistic traditions—they nevertheless commonly depict the same mythological figures that imply similar cults, and the same figure types are often presented with comparable iconographic arrangements.

The fact that similarities appear sometimes in works found in neighboring areas and other times in cities that are quite distant but located along known routes indicates that the relationship between the sculpture traditions of the two regions was not limited to specific areas. Technical and stylistic similarities are more pronounced in some works, which likely points to possible local workshop(s) operating in both regions, as well as artists who worked across regional boundaries.

Based on these findings, this study aims to outline the interactions between Lydian and Mysian sculpture, examining their similarities and differences through selected examples.

Keywords: Lydia, Mysia, Sculpture, Sardis, Daskyleion.



GİRİŞ

Lydia ve Mysia, Batı Anadolu'da Kaikos (Bakırçay Nehri) ve Temnos (Demirci Dağı) ile birbirinden ayrılan bu iki antik bölge, Demir Çağı'ndan itibaren birbiriyle yakın ilişkiler içinde yaşam süren toplumlara sahipti. Antik kaynaklara göre iki toplum, coğrafya ve etnisiteye dayalı olarak kültürel ve sanatsal ilişkileri bakımından birbirine yakınlık göstermektedir. Herodotos, Mysialıların Lydialılar ve Karialılarla kardeş halklar olduğunu, Lydia ve Mysialıların Karialıların atası Kar'ın

kardeşleri Lydos ve Mysos'tan geldiğini belirtir.¹ Strabon ise Mysialıların dillerinin Lydia ile Phrygia dillerinin bir karışımı olduğundan ve "Mysia" adının aslının Lydialılarda gürgen ağacına verilen isimden (*Mysos*) kaynaklandığını ifade eder². Strabon ayrıca Lydia ve Mysia bölgelerinin oldukça iç içe geçmiş olduğunu ve bunları birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre Anadolu'da Roma'nın eyalete dayalı yönetim sistemi kurulurken Phrygia ile Karia arasında olduğu gibi Lydia ile Mysia arasındaki kadim sınırlar da yok edilmiştir³. Modern arkeolojik araştırmalardaki genel kabul, Lydia ile Mysia arasındaki doğal sınırın Kaikos Nehri ile Temnos Dağı sırt ve zirveleriyle aynı hatta uzandığı yönündedir⁴.

Günümüze salt tarihsel kaynaklarla değil arkeolojik verilerle de ulaşan Lydiya-Mysia ilişkileri, heykeltıraşlık sanatında mevcut bulgulara göre MÖ 6. yüzyılda somutlaşmaya başlamıştır. Söz konusu bulgular öncelikle bu iki bölgenin ilişkilerinin bir göstergesi olmaktan ziyade birbirinden bağımsız üretim merkezleri olduğunu ortaya koyar. Örneğin Sardis'te ele geçen bazı eserler Kroisos Dönemi Lydia heykeltıraşlık okulunun ulaştığı yüksek standardın izleri olarak görülmektedir⁵. Nitekim dönemin en görkemli mimari eserini inşa ettirip heykeltıraşlık sanatı tarihinin temel taşlarıyla (*columnae caelatae*) süsleyen⁶ zengin Lydia kralından, sınırları dışındaki sanatsal faaliyetleri bile desteklerken⁷ kendi yurdunu bundan mahrum bırakmasını beklemek makul bir yaklaşım olamaz. Lydia'nın söz konusu heykeltıraşlık okulunun gerek MÖ 560'lardan Ephesos Artemis Tapınağı'nın gerekse aynı dönemlerde inşa edilen Sardis'teki Kybele Kutsal Alanı gibi mekânların ihtiyaçlarına göre MÖ 525'lere kadar üretim faaliyetini sürdürmüş olabileceği düşünülmektedir⁸.

Keza, 6. yüzyıl atölyelerinin sonraki asırlarda bir daha gün ışığı görmemek üzere tarihe gömülmesi de düşünülemez. Bu kapsamda 20. yüzyıl başlarından bu yana Lydia ve Mysia kentlerinde artarak devam eden arkeolojik kazılar bu düşünceyi destekler nitelikte yüzlerce sanat eserini gün yüzüne çıkarmıştır. İleri sürülen görüşler⁹ MÖ 6. yüzyıldan Roma Dönemi içlerine değin anılan bölgelerde heykeltıraşlık faaliyetleri yürütüldüğü yönündedir. Öne çıkan bir görüş Batı Anadolu'da bir "Anadolu-Pers" kültürünün bariz varlığını savunur ve bu sav temel dayanaklarını dönemin en önemli merkezleri Lydia ve Mysia eserlerinde bulmuştur¹⁰.

¹ Herodot I.171.

² Strabon XII. 8.3.

³ Strabon XIII. 4. 12, 13.

⁴ Roosevelt 2017, 64-65.

⁵ Hanfmann - Polatkan 1960, 55 vd.

⁶ Hanfmann - Polatkan 1960, 59-60; Hanfmann - Ramage 1978, 17.

⁷ Herodot I. 92.

⁸ Hanfmann, "Sardo-Ephesian" ya da "Lydo-Ionian" olarak adlandırılacak bir okulun sanatçılarının Ephesos'ta ve Sardis'te çalıştığını öne sürmüştür: Hanfmann 1975, 11-14, Fig. 21-22, 27-29; Hanfmann - Ramage 1978, 18 vd. 29, dn. 5, Fig. 20-50.

⁹ Şahin 2000, 103 vd; Dinç et al. 2015, 184; Has 2019, 2-3, 40.

¹⁰ Bakır 1994, 24-25; Polat 1998, 8, 316.

Dolayısıyla, her ne kadar henüz bir okul ya da atölyeye ilişkin mimari bulgularla kanıtlanmamışsa da, zaman zaman sanatçı isimleriyle desteklendiği üzere¹¹ Lydia ve Mysia kentlerinin MÖ 6. yüzyıldan itibaren birbiriyle ilişki içinde Batı Anadolu'da heykeltıraşlık faaliyetleri yürüttüğü tarihi ve arkeolojik verilerden anlaşılmaktadır.

Bu faaliyetlerin özellikle Lydia ve Akhaemenid (Pers) Dönemleri günümüze kadar birçok çalışmada¹² ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda Hellenistik ve Roma Dönemleri ağırlıklı olmak üzere farklı çağlara ait birçok yeni bulgunun ortaya çıkmasına bağlı olarak Lydia ve Mysia heykeltıraşlığı konusundaki çalışmaların kapsamı genişletilmiş,¹³ bu da iki bölge heykeltıraşlığının geniş bir dönemsel perspektifte, güncel bir bakış açısıyla, karşılaştırmalı ele alınması ihtiyacını doğurmuştur. Böylesi bir girişim esasen bu çalışmanın sınırlarını oldukça aşan kapsamlı bir araştırmayı gerektirir. Dolayısıyla bu çalışmada Lydia ve Mysia'nın MÖ 6. yüzyıldan Roma Dönemi'ne uzanan süreçteki heykeltıraşlık ilişkileri konusu salt ana hatlarıyla, belirli dönüm noktaları dikkate alınarak ve etkin kentlerden örnek niteliğindeki bazı eserler üzerinden ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı konuya dair genel bir fikir sunabilmek ve heykeltıraşlıkta Lydia-Mysia ilişkilerinin önemli noktalarına dikkat çekmektir.

Lydia ve Akhaemenid Dönemleri

Yazılı kaynaklardan takip edilebilen Lydia-Mysia ilişkileri MÖ 7. yüzyıldan itibaren daha açık bilgi ve bulgularla kendini göstermektedir. Bu kapsamda Daskyleion'un adının Lydia Kralı Gyges tarafından daha önce burada yaşamış olan babası Daskylos'a ithafen MÖ 7. yüzyılın ilk çeyreğinde değiştirildiği ve Gyges'in burada doğduğu bilinmektedir¹⁴. Nitekim MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısından 6. yüzyılın ikinci yarısı ortalarında gerçekleşen Pers işgaline¹⁵ kadarki dönem Daskyleion ve çevresinin Lydia egemenliğinde olduğu dönemdir. Lydia Krallığı MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında Kızılırmak'a kadar uzanan ve Mysia'yı da kuşatan sınırlara ulaşmış, bu dönemde Kyzikos dâhil bazı Mysia kentleri Lydia'ya vergi vermiş; Akhaemenid Dönemi'nde Batı Anadolu'nun yönetimi Sardis ve Daskyleion merkezli iki satraplığa bölünmüştür¹⁶. Bu gelişmelerin Lydia ve Mysia'da seramiğin¹⁷ yanı sıra heykeltıraşlık eserlerine de yansıdığı gözlenmektedir¹⁸.

¹¹ Petzl 1991, 89; Şahin 2000, 27.

¹² Hanfmann - Polatkan 1960, Passim; Hanfmann 1976, Passim; Hanfmann - Ramage 1978, Passim; Ratte 1994, Passim; Polat 1998, Passim.

¹³ Şahin 2000, Passim; Polat 2005a, Passim; Çekilmez 2015, Passim; Dinç - Durugönül 2017, Passim; Roosevelt 2017, Passim; Sonkaya 2019, Passim; Has 2019, Passim.

¹⁴ Bakır 2003, 6.

¹⁵ Herodot III, 89-90.

¹⁶ Ful 2008, 19, 41.

¹⁷ Bulgular, MÖ 7. yüzyıl sonlarından 6. yüzyılın ortalarına değin Lydia egemenliğinde kalan Daskyleion'da ele geçen ve 7. yüzyıl son çeyreği ile 5. yüzyıl arasına tarihlenen boyalı Lydia seramiğinin önemli bir bölümünün Sardis'ten ithal edilmiş olduğunu ortaya koymuştur: Gürtekin-Demir 2002, 111 vd.

¹⁸ Hanfmann - Ramage 1978, 7; Polat 1998, 9 vd.

Sardis'in işgalinin ardından Pers kralları Kyros ve sonrasında Darius, Lydialı sanatçıları saraylarının inşa faaliyetlerinde çalıştırmak üzere İran'a götürmüş; MÖ 499'da İonia Ayaklanması'nda Sardis yeniden yakılıp yıkılmıştır¹⁹. Sardis'in Perslerce ele geçirilmesi gibi önemli bir olayın Lydia ve Mysia'nın yanı sıra Ionia ve Attika'da herhangi bir heykeltıraşlık eserine işlenmemiş olması dikkat çekicidir²⁰. Bu durum, dönemin siyasi olaylarının sanatsal anlatımında yer bulamayışına dair önemli bir örnek teşkil eder. Dolayısıyla Akdeniz uygarlıklarının tarihî seyrini doğrudan etkileyen bu önemli olay hakkındaki bilgiler, antik kaynaklar ve Sardis'te yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bulgulara dayanmaktadır²¹.

Lydia Bölgesi'nin MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda heykeltıraşlık faaliyetleri açısından Sardis merkezli bir dönem geçirdiği, özellikle dönemin *anthemion* stellerinden anlaşılmaktadır. Sardis'te gerek Lydia, gerekse Akhaemenid Dönemlerinde bölgenin en önemli kenti olan Sardis'in bir sanat merkezi olarak heykeltıraşlıkta da²² kendine ait belirgin bir Lydia stiline sahip olduğu, bölgede bulunmuş *anthemion* stellerinin Samos stellerinden farklı, Lydia karakteristiğindeki stillerinden anlaşılmaktadır²³. Keza son yıllarda artan yeni bulgular üzerine yapılan araştırmalar da Lydia heykeltıraşlığı konusunda beklenen sonuçları vermiştir. Lydia ile Mysia'ya dair heykeltıraşlık alanında yapılan bu çalışmalarda²⁴ Hellenistik Dönem'in önemli sanat merkezi Pergamon dışındaki kentler açısından bakıldığında Lydia ve Mysia kentlerinin MÖ 6. yüzyıldan itibaren heykeltıraşlık faaliyetlerine ev sahipliği yaptığı ve buralarda heykeltıraşlık atölyelerinin olabileceğine dair çeşitli öneriler getirilmiştir. Buna göre her iki bölgedeki heykeltıraşlık merkezleri olarak Lydiada Sardis, Philadelphia ve Teira civarı; Mysia'da Daskyleion, Kyzikos ve Miletopolis kentleri öne çıkar. Bununla birlikte Lydia-Mysia ilişkilerinin heykeltıraşlığa yansımaları erken dönemlerde daha çok Sardis ve Daskyleion merkezli olmak üzere dönemin tipik eserleri olan *anthemion* stelleri üzerinde gözlenebilmektedir.

Pers işgalinden sonra İskender'in gelişine değin süren ve belli ki yönetim şekline göre "Satraplık", siyasi veya kültürel egemenliğe göre "Pers/Akhaemenid" ya da (Lydia için) "Geç Lydia" olarak adlandırılan²⁵ dönemde Sardis, Kyzikos ve Daskyleion'da heykeltıraşlık atölyelerinin faaliyette bulunduğu ve bu merkezlerden çevre bölgelere mezar steli ihraç edilmiş olabileceği düşünülmektedir²⁶. Gerçekten de Sardis ve Daskyleion'da bulunan ve Batı Anadolu ve özellikle Sardis heykeltıraşlı-

¹⁹ Herodot V. 99-103.

²⁰ Hanfmann – Ramage 1978, 18.

²¹ Cahill 2010, 339-360, Fig. 4-21.

²² Sardis, Geç Lydia Dönemi'nde Perslerin Batı Anadolu'daki en önemli satraplık merkezi olmanın yanında Akhaemenid saray stilinde mühür ve mücevherat üretimi yapılan bir sanat merkezidir: Hanfmann – Ramage 1978, 18.

²³ Hanfmann 1976, 43-44, Fig. 1, 2, 7-11; Hanfmann – Ramage 1978, 1 vd. 19; Ratté 1994, 593 vd.

²⁴ Has 2019, Passim; Dinç – Durugönül 2017, Passim; Çekilmez 2015, Passim; Şahin 2000, Passim.

²⁵ Polat 2005a, 1 vd.; Roosevelt 2017, 51 vd.; Tosun 2022, 382.

²⁶ Alp 2013, 95.

ğında önemli bir yeri olan *anthemion* stelleri²⁷ Lydia-Mysia ilişkilerinin bariz izleri olarak birbirine benzerlik gösterir²⁸. Polat, MÖ 6. yüzyılın ortalarından itibaren sayılarında artış gözlenen bu tür stellere Daskyleion çevresinde sıkça rastlandığını, *anthemion* yapıları ve üç metreyi bulan boyutları ile bunların en yakın benzerlerinin Sardis'ten geldiğini belirtir²⁹. Hanfmann, Lydia *anthemion* stellerinin Samos örneklerinden ayrı bir karakteristik ve stile sahip olduğunu ve daha çok Daskyleion örneğiyle benzeştiğini vurgular³⁰. Ratte de bu görüşlere paralel olarak Lydia'nın MÖ 540/530 civarına tarihlenen İonik volütlü ilk *anthemion* steli örneklerinin³¹ Samos tiplerinden ayrıldığını ve Batı Anadolu (Miletos ve Ephesos) prototiplerine dayandığını ifade eder³². Stellerde daha çok Anadolu izleri bulunmasından dolayı Bakır³³ ve Polat³⁴ bunları "Greko-Pers" olarak³⁵ değil, "Anadolu-Pers" şeklinde nitelendirmenin daha doğru olacağını savunmuşlardır.

İlk örneğinin MÖ 570'lerde Samos'ta üretildiği düşünülen³⁶ *anthemion* stellerinin İonia'nın etkisiyle Attika'da MÖ 560'larda ya da 530 dolaylarında ortaya çıktığı ve Adalar ile Batı Anadolu stellerinin Attika örneklerine nazaran daha kaliteli oldukları kabul edilmektedir³⁷. Tipolojik olarak farklı özelliklerde olabilen bu steller stil bakımından temelde volüt, palmet ve lotus özelliklerine göre karşılaştırılmaktadır³⁸. Bu kapsamda Lydia ve Mysia'da bulunmuş *anthemion* stelleri bazen Lyra tipi volütlerle karşımıza çıkmakla beraber boyutları, palmet yaprak sayıları, lotus biçimleri ve stilleri ile birbirine benzerlik göstermektedir³⁹. Sardis'ten MÖ 530-520'ye tarihlenen bir *anthemion* steli parçası (Fig. 1)⁴⁰ Daskyleion'dan aynı tipteki bir stelle (Fig. 2)⁴¹ karşılaştırıldığında lotus formları, volüt ve lotusların arka tablayı kaplaması, iyi işçilikli düzgün ve katı hatların henüz tam plastikleşmemiş yapıları gibi erken özellikleri⁴² bakımından benzeşmesi, MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda söz konusu satraplıklar arasındaki sanatsal ilişkinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Daskyleion stel parçası Lyra tipi volüt özelliğiyle farklı olup bu özelliği Lydia'dan diğer iki stelde, Manes ve Katovas stellerinde⁴³ görülebilmektedir. Sardis'in MÖ 6. yüz-

²⁷ Anthemion stelleri konusundaki literatüre ilişkin bkz. Polat 1998, 4-8; Hürmüzlü 2007, 98-99, dn. 7.

²⁸ Hanfmann 1976, 43.

²⁹ Polat 1998, 302.

³⁰ Hanfmann 1976, 43-44, krş. Fig. 7, 8; 9, 10, 11.

³¹ Hanfmann – Ramage 1978, 73-75, Fig. 148-151.

³² Ratte 1994, 605-606.

³³ Bakır 1994, 24-25.

³⁴ Polat 1998, 8; Polat 2005a, 3 vd; Polat 2005b, 60-62.

³⁵ Metzger 1971, 505 vd; Pfuhl – Möbius 1977, 13-14.

³⁶ Hanfmann – Ramage 1978, 24.

³⁷ Hürmüzlü 2007, 98-99; Polat 2007, 215-224.

³⁸ Doksanaltı – Özgan 2007, 4-10; Alp 2013, 91-93.

³⁹ Hanfmann 1976, 43; Polat 1998, 302.

⁴⁰ Hanfmann – Ramage 1978, 74-75, Fig. 150-151.

⁴¹ Pfuhl – Möbius 1977, 10, Nr. 5; Hanfmann – Ramage 1978, Fig. 152; Polat 1998, Lev. IXa.

⁴² Doksanaltı – Özgan 2007, 4.

⁴³ Hanfmann 1976, 41, Fig. 7, 8.

yılın sonları ile MÖ 460'lar arasında farklı yıllara tarihlenen Borgia steli⁴⁴ (Fig. 3) ikonografik benzerlerini Karadeniz kıyısı ve Rodos civarında⁴⁵ bulunmuş olsa da stel tipolojisi ve *anthemion*ları ile bunlarda gözlenen stil bakımından Daskyleion yakınlarından ünlü Aksakal steli⁴⁶ (Fig. 4) ile benzerlik gösterir; Aksakal stelinde palmet yaprakları konturlanmış olmakla beraber her iki eserin de gerek on bir yapraklı dizilimden oluşan palmet şemaları gerekse volüt ve yapraklarının Arkaik özellik gösteren içbükey yapıları⁴⁷ ile yaklaşık boyutları söz konusu tipolojik ve stilistik yakınlığın yansımalarıdır.

Lydia ve Mysia'da Anadolu-Pers kültürünün halen izlenebildiği MÖ 4. yüzyıl-da Akhaemenid Dönemi cenaze ikonografisinin en popüler konusu olarak ziyafet sahneleri dikkat çeker⁴⁸. Üstelik Lydia'nın MÖ 4. ve 3. yüzyıllara ait ziyafet ikonografilerinde klinede uzanan erkek figürlerinden korunmuş örnekler⁴⁹ Akhaemenid etkisini sürdürür biçimde soyluluk ve sosyal statünün bir işareti olarak sakalıdır⁵⁰. Ortak bir özellik olarak klinenin örtülü olduğu ve erkeğin ayakucu tarafında oturan bir kadın betiminin yer aldığı bu tip kabartmalarda, Satrap Authophradates'in mezarına ait olduğu düşünülen bir örnek dışında, köpek ya da küçük hayvan betimleri görülmez⁵¹. Bu durum Sardis ve Daskyleion örneklerinde ortak bir özellik olarak dikkati çeker.

Hellenistik Dönem

MÖ 4. yüzyılın sonlarında Phaleronlu Demetrios'un lüks karşıtı yasası kapsamında mezar steli yapımının kısıtlanması Atinalı sanatçıların iş bulmak amacıyla adalar ve Batı Anadolu'ya gelmesine neden olmuş, bu durum MÖ 3. yüzyıl içinde Batı Anadolu'da bir Mysia kenti olan Pergamon'un heykeltıraşlık faaliyetleri açısından öne çıkmasına zemin hazırlamıştır⁵². Kıta Yunanistan'daki bir siyasi gelişmenin Pergamon ve dolayısıyla Mysia üzerindeki etkisi dolaylı olarak Hellenistik Dönem'le birlikte komşu Lydia'ya da etki etmiştir. MÖ 3. yüzyıldan Lydia'da bulunmuş bazı kadın heykel başlarının sağ veya sol yana ya da yukarıya doğru bükülmüş yapıları, ağır göz kapakları (Fig. 5) ile "nefes alan" aralık dudaklar veya mezar stellerindeki kelebek motifleri Lydia sanatı üzerinde görülen Pergamon

⁴⁴ Özgan 2020, 329, Res. 8 (MÖ 6. yüzyılın sonları); Pfuhl – Möbius 1977, 13-14, Nr. 12 (MÖ 480); Hanfmann – Ramage 1978, 19-20 (MÖ 470-460).

⁴⁵ Pfuhl – Möbius 1977, 12 vd. Nr. 10, 14, 19.

⁴⁶ Akurgal 1966, 147 vd. Pl. 1-6; Polat 1998, Lev. 1-2.

⁴⁷ Ratte 1994, 602.

⁴⁸ Polat 2005b, 58.

⁴⁹ Pfuhl – Möbius 1977, 10, Nr. 6.

⁵⁰ Tosun 2022, 385, Fig. 3 f-g.

⁵¹ Polat 2005b, 62.

⁵² Bağdatlı 2009, 18; Bruns-Özgan 2015, 139; Hanfmann – Polatkan 1960, 55 vd.

etkileri olarak kabul edilmektedir⁵³. Bu özellikler Lydia'nın kadın heykel başları⁵⁴ üzerinde Roma Dönemi'nde de uygulanmaya devam etmiştir.

Öte yandan, İskender'in ölümünün ardından başlayan Diadokhların birbirleriyle mücadeleleri ve Galat Savaşları MÖ 3. yüzyılda her iki bölgede de heykeltıraşlık faaliyetlerinin sekteye uğramasına neden olmuş, özellikle Pergamon'un, tarih sahnesine çıkmasından bir süre sonra büyük boyutlu anıtlar yaptırmak için salt Atina'dan değil, çevre kentlerden de -Kyzikoslu Stratonikos gibi- yetenekli heykeltıraşları bünyesinde toplaması bu duraksamada kuşkusuz etkili olmuştur⁵⁵. Zamanla Batı Anadolu'da Hellenistik heykeltıraşlığın merkezi konumuna gelen Pergamon'un bu faaliyetleri serbest yontuculuk ve kabartma heykeltıraşlık açısından diğer Mysia ve Lydia kentlerinde MÖ 2. yüzyılın ortalarına değin süren bir daralmaya neden olmuştur. Örneğin Miletopolis'te mezar steli üretiminin yapılmadığı düşünülür⁵⁶ MÖ 3. yüzyılın son çeyreği ile MÖ 2. yüzyılın ortaları arasında Lydia'da da üretim oldukça seyrek olur⁵⁷. Krallığın Lydia'nın da içinde bulunduğu bazı bölgelerde sanatsal anlamda kendisini takip eden yeni kentler kurması ise, yukarıda sözü edilen duraksamanın tersine, Lydia ve Mysia'da heykeltıraşlık sanatının zaman içinde gelişmesine olanak hazırlamıştır. Bunun bir örneği olarak II. Attalos'un kurduğu Philadelphia kenti, Sardis'in yanında yeni bir heykeltıraşlık merkezi olarak öne çıkmıştır⁵⁸.

Bununla birlikte bu dönemde Krallığın büyük boyutlu anıtlara yoğunlaşması dolayısıyla Pergamon, mimari kabartmalar ve serbest yontuların yanında mezar steli gibi ikincil nitelikli heykeltıraşlık eserleri bakımından son derece sınırlı bir veri sunar⁵⁹. Dolayısıyla genel anlamda Pergamon etkisi her ne kadar iki bölge için inkâr edilemez ise de konu mezar stelleri olduğunda bölgesel karşılaştırmalarda buluntu yönünden zengin olan başka kentler öne çıkar. MÖ 2. yüzyılın Pergamon dışındaki diğer Mysia heykeltıraşlık üretim merkezleri olarak bu kentler Kyzikos ve Miletopolis⁶⁰, Lydia'da ise Sardis ve Philadelphia'dır⁶¹. Çevre bölgelerle etkileşim halinde geliştiği anlaşılan bu merkezlerden Sardis'in üst sınıflar için kaliteli malzmeden daha büyük eserlerin yontulduğu bir üretim yeri olduğu anlaşılmaktadır⁶². Güneydeki Philadelphia'da ele geçen tamamlanmamış eserlere ve bunlardaki ortak stile dayanılarak burada da bir heykeltıraşlık atölyesi olduğu

⁵³ Gossman 2006, 557, Fig. 2, 6; Hanfmann – Ramage 1978, 102-103, 117, Fig. 215-216, 272; Thimme 1946, 351 vd. Fig. 7, 8, 11-17.

⁵⁴ Dinç et al. 2015, 58, Nr. 21.

⁵⁵ Şahin 2000, 27.

⁵⁶ Şahin 2000, 137.

⁵⁷ Sonkaya 2019, 219 vd.

⁵⁸ Dinç – Durugönül 2017, 251-252.

⁵⁹ Şahin 2000, 27.

⁶⁰ Şahin 2000, 103 vd; Koçhan 2002, 375-378; Has 2019, 253.

⁶¹ Dinç – Durugönül 2017, 251 vd.

⁶² Hanfmann – Ramage 1978, 18.

ileri sürülmüştür⁶³. Mysia'da ise, Miletopolis'te Hellenistik Dönemde altı, Roma Dönemi'nde üç olmak üzere dokuz üretim atölyesi olduğundan bahsedilmektedir⁶⁴. Bölgenin heykeltıraşlıkta öne çıkan bir diğer merkezi Kyzikos'un heykeltıraşlıkta gelişmesinde deniz ticareti yolları üzerindeki stratejik konumunun yanı sıra mermer ocaklarının bulunduğu Prokonnesos'a (Marmara Adası) yakınlığı etkili olmuştur. Hellenistik Dönem'den itibaren Pergamon ve daha yoğun biçimde Miletopolis ile ilişki içinde olan Kyzikos'ta ele geçmiş mezar stellerinin tümü ve Attis kabartmalı destekler üslup ve ikonografi bakımından kentin kendi atölyelerine verilmiş, bu atölyelerin Geç Hellenistik Dönem'den MS. 2. yüzyıla değin faaliyet gösterdiği, kendi stillerini bu dönemin sonrasına da taşıdıkları ileri sürülmüştür⁶⁵.

MÖ 188'deki Apameia Barış Antlaşması ile birlikte satraplık sistemi yönetimi eyalet sistemine dönüştürülmüş ve Pergamon merkezli Asia Eyaleti kapsamında kalan Lydia ve Mysia bölgeleri Roma İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir. Bu dönemden sonraki heykeltıraşlığa dair karşılaştırmalı bir değerlendirmenin yapılabileceği eserler arasında yukarıda sözü edilen Lydia ve Mysia kentlerinin mezar stelleri önemli bir yer tutar. Gerek tipolojik yapıları gerekse ikonografik uygulamalarıyla steller bu bölgeler arasındaki benzer ve farklı özelliklerin en açık izlenebildiği eser grubunu oluşturmaktadır.

Nitekim başta mitolojik figürler olmak üzere serbest yontuların genellikle tek figürlü, sınırlı sayıda atribülü ve aynı kökene dayalı olarak geniş bölgelerde aynı/benzer tipolojide ele alınmasından dolayı bunlarda bölgelerarası ilişkilerin izlerini takip edebilmek güçtür. Örneğin mitolojik bir karakter olarak Aphrodite'nin her iki bölgede ele geçmiş aynı tipteki iki heykeli⁶⁶ ya da iki filozof yontusu⁶⁷ gibi yaygın görülebilen serbest heykeltıraşlık eserleri sosyokültürel gelişmeleri ve günlük yaşamı yorumlamaya yardımcı unsurlardan yoksun olmaları dolayısıyla bölgesel karşılaştırmalarda daha sınırlı veri sunmaktadır. Buna karşın Lydia ile Mysia arasındaki söz konusu sanatsal ilişkilerin takibi Hellenistik Dönem'de üretimde süreklilik arz eden ve birden fazla figürle daha geniş anlatımlı sahnelerin betimlendiği plastik türlerde gerek ikonografik gerekse tipolojik bakımdan daha belirgindir. Diğer bir deyişle, mitolojik betimlerde ele alınan mitler, atribüler, saç ve sakal ile giyim ve hareket tarzları anlayışa dayalı bazı yerel tercihler dışında birbirinin aynısı iken çok figürlü ve sembolik nesnelerle dolu kabartmalarda bölgesel ve yöresel farklar açıkça gözlemlenebilir. Günlük yaşamın yansıtıldığı kabartmalarda alınlık ve resim alanında figürler dışında, seramikler, bitkisel motifler, meslekî aletler, günlük kullanım eşyaları ve çeşitli semboller bulunması⁶⁸, bunları bölgesel

⁶³ Dinç - Durugönül 2017, 251-252, 262.

⁶⁴ Şahin 2000, 103 vd.

⁶⁵ Has 2019, 255-256, No 54-56, 71 vd.

⁶⁶ Dinç et al. 2015, 38; Has 2019, 266, Res. 1, 2.

⁶⁷ Hanfmann - Ramage 1978, 91-93, Fig. 182, 185.

⁶⁸ Buckler - Robinson 1932, 109, Fig. 101.

ilişkiler bağlamında sosyokültürel açıdan yardımcı nesnelerin çok az sayıda olduğu tekil yontulara göre yoruma daha açık hale getirmektedir. Bu durum bireysel özellikler ile yerel yaşamı tanımlayabilmek ve bölgelerarası karşılaştırmalı değerlendirmeler yapabilmek konusunda söz konusu eserlerin önemini artırmaktadır.

Bu anlayış çerçevesinde, Mysia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi mezar stellerine öncelikle tipolojik açıdan bakıldığında, bunların Daskyleion'daki erken dönem kabartmalı stellerden⁶⁹ bu yana bilindiği üzere sık sık çok katlı bir formda yontulmuş olduğu (Fig. 6)⁷⁰; buna karşın Lydia'da bu özelliğe sahip stel sayısının oldukça sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır⁷¹. Dolayısıyla Lydia'da veya bölgedeki bir müzede katlı bir stel ile karşılaşıldığında ilkin, doğal olarak bu konuda en bilinen ve yakın bölge olan Mysia eserleri akla gelmektedir⁷². Zira her katında belirli konuların ele alındığı sahneleri içeren katlı stellerin Mysia'da özellikle Miletopolis ve Kyzikos gibi kentlerde Geç Hellenistik Dönem'de çok yaygın olduğu görülmektedir⁷³. Lydia'daki az sayıda katlı stelin Mysia kökenli olma ihtimali aşağıda işaret edileceği üzere ikonografi ve stil açısından yerel özelliklerin ağır basması dolayısıyla düşüktür. Katlı stellerin Lydia'nın Mysia'ya en uzak olan güney bölgesinden, Hypaipa civarından gelmesi de bu durumu destekler.

Lydia dâhil Pergamon topraklarının MÖ 133'te III. Attalos'un vasiyetiyle Roma'ya geçmesiyle Lydia kabartmalarında İonia'da yaygın olan kemer örtünün⁷⁴ görülmeye başlaması; buna karşın Mysia'da bu uygulamanın yaygın olmayışı bir diğer tipolojik özellik olarak dikkati çeker. Lydia'nın güney kesimini oluşturan Kaystros Vadisi'nde kline sahneli stellerde kabartma alanı kemerli örnekler mevcut iken Mysia'da bunların sayısı çok daha sınırlıdır; birkaç Roma örneği dışında bu uygulamanın nadir olduğu anlaşılmaktadır. Tümünün aynı atölyeye ait olması muhtemel Lydia ziyafet sahneli, kemerli stelleri Mysia stelleri gibi katlı olmalarına rağmen onlardan özellikle resim alanlarının kemerli olmalarıyla ayrılırlar. Bunların Lydia örneklerinin tümü Güney Lydia'da Tire civarındandır ve dolayısıyla yöredeki bir atölyeye verilmektedir⁷⁵.

Mysia'da, klinede birden fazla figürün uzandığı stellerde ikonografiye dayalı biçimlenen sahnenin genişletilmesi ihtiyacına paralel olarak kabartma alanı ve bazen

⁶⁹ Polat 1998, 9 vd. Lev. 1-2.

⁷⁰ Şahin 2000, 192-193, KA 6.

⁷¹ Günümüzde Lydia topraklarını içeren Manisa, Uşak ve İzmir'deki müzeler araştırıldığında Ödemiş ve Tire Müzesi'ndeki birkaç örnek (Sonkaya 2019, 128 vd.; 182 vd. Res. 20, 92-95) dışında katlı mezar steli sayısının sınırlı olduğu görülmektedir.

⁷² Bu durumun bir örneğiyle, Manisa Müzesi'ne 2022 yılında yaptığımız bir ziyarette karşılaştık. Burada gördüğümüz çok katlı bir stel üzerine yaptığımız araştırmada, envanter numarasını tespit edemediğimiz bu stelin, yayımlandığı çalışmalarda (Cremer 1991, 193-194, Taf. 28, UMI 11; Şahin 2000, 193-194, Lev. XLIX, KA 7) Mustafa Kemalpaşa Köşüboğazi köyünde bulunduğu belirtilen ve fakat kayıp olan stel olduğu ortaya çıktı.

⁷³ Cremer 1991, 17 vd. Taf. 1 vd.; Şahin 2000, 189 vd. Lev. XLVI vd.

⁷⁴ Atalay 1988, Lev. 6, No. 10.

⁷⁵ Pfuhl – Möbius 1979, 457, 539, Nr. 1906, 2255; Çekilmez 2015, 107, No. 16; Şahin 2000, 188-225.

stel bloğunun genişleyerek enine bir düzene girdiği görülürken aynı ikonografinin Lydia örneklerinin dikey yönlü bir stel bloğuna sahip olduğu gözlenir. Bu kabartmaların Mysia örneklerinde üst örtü baştabanlı, düz bir çerçeve biçiminde iken Lydiadaki korunmuş örneklerde bu bölüm içte kemerlidir ve bunun üzerindeki bakışlı sfenslerin bulunduğu kuşağın dışında stel, tapınak yan cephesi formunda düz bir biçimde sonlanır⁷⁶. Çok katlılık, kemer örtülü olma ve blokların enine-boyuna düzenlemeleri Hellenistik Dönem'de Lydia ve Mysia'da üretilen stellerin tipolojik ayrımları arasında temel özellikler olarak dikkati çeker.

İkonografi açısından bakıldığında ise Mysia'da katlı stellerde en yaygın ikonografilerden birinin üstte kline sahnesi, altta atı üzerinde ve arkasında bazen seyisiyle kahraman figürü olduğu görülür. Bu tür stellerde üst katta ziyafet sahnesi işlenirken, alt kat çoğunlukla ölenin dünya hayatına dair savaş ve av gibi kahramanlık belirtileri ortaya koyan ikonografilere ayrılmıştır (Fig. 6)⁷⁷. Geç Hellenistik dönemde yaygınlaşan bu kompozisyonun Mysia'daki Kyzikos ve Miletopolis'te benimsendiği bu kentlerde ve Karacabey ile İnegöl'de bulunan diğer eserlerden anlaşılmaktadır⁷⁸. Ziyafet sahnesi ile atlı kahraman ikonografilerinin aynı stel üzerinde iki farklı katta ele alındığı söz konusu uygulama Lydiadaki birkaç adet katlı stelden sadece birisinde görülebilmektedir⁷⁹. Bununla birlikte bu stel Lydia'nın Mysia'ya en uzak bölgesinde yer alan Ödemiş'te ele geçmiştir.

Öte yandan Lydia ve Mysia mezar stellerine karşılaştırmalı olarak bakıldığında, Mysia'nın ziyafet sahneli stellerinde kline üzerinde birden fazla erkeğin oturduğu görülürken (*biklinium/triklinium*) Lydiada bu durumla sadece Kaystros'taki Theira'dan birkaç örnekte karşılaşılmaktadır⁸⁰. Lydiadaki ziyafet sahneli stellerin tümünde kline önünde tek bir kadın figürü görülmektedir; hiçbirinde kline önünde karşılıklı iki kadının oturduğu görülmez⁸¹. Mysia'da ise iki kadının kline önünde karşılıklı betimlendiği uygulamalarla sıkça karşılaşılmaktadır⁸². Kadının kalabalık bir aile içerisinde, sahnenin sağ ya da sol tarafında cepheden oturur halde görülmesi MÖ 2. yüzyılda Mysia'da sıkça karşılaşılan bir uygulamadır⁸³. Kyzikos'tan bir stel üzerinde bu uygulamaların tümü -kline'de birden çok erkek, iki yanda karşılıklı oturan birer kadın ve cepheden verilmiş bir diğer kadın- bir arada görülebilmektedir (Fig. 7)⁸⁴.

⁷⁶ Şahin 2000, 10-12, Lev. 20 vd; Krş. Pfuhl – Möbius 1979, 457, 539, Nr. 1906, 2255; Çekilmez 2015, 107, No. 16.

⁷⁷ Şahin 2000, 192-193, KA 6.

⁷⁸ Cremer 1991, 126 vd. KN 2, 7, KH 5 vd; Şahin 2000, 210 vd, Lev LXI vd.

⁷⁹ Sonkaya 2019, 184.

⁸⁰ Sonkaya 2019, 128-130, 19-21, 23.

⁸¹ Sonkaya 2019, 110 vd. Res. 1-31.

⁸² Karşılıklı oturan kadın figürü örnekleri için bkz. Pfuhl – Möbius 1979, 475 vd. Nr. 1982, 1984-1987; Schmidt 1991, Abb. 73-74.

⁸³ Pfuhl – Möbius 1979, 470 vd. Nr. 1961, 1990, 1991, 2009; Cremer 1991, 143, Taf. 9.

⁸⁴ Has 2019, 352, Res. 174-175.

Protopudicitia, Pudicitia Saufeia ve Pudicitia Philista Lydia ve Mysia bölgelerindeki steller üzerinde tespit edilen ortak tiplerdir: Lydia kabartmalarında Saufeia tipi ayakta figürlere, Philista tipi oturan figürlere uygulanmıştır. Bu oturan figürlerin tamamı izleyiciye göre sahnenin soluna, klinenin ayakucuna yerleştirilmiştir; yer değiştiren sadece figür değil tüm ikonografidir⁸⁵. Mysiâda durum tam tersidir; Philista tipindeki figürler yine klinenin ayakucuna ancak bu kez sahnenin izleyiciye göre sağ tarafına yerleştirilmiştir⁸⁶. Polla Valeria gibi bazı figür tiplerinin ise Lydia kabartmalarına Mysiâdaki serbest yontulardan⁸⁷ aktarıldığı bunların kopyası niteliğindeki örneklerden⁸⁸ anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Lydia ile Mysiâ'nın Hellenistik Dönem heykeltıraşlığındaki benzer ve farklı bazı özelliklerini ortaya koyan bu tespitler, Sardis ve çevresinin yanı sıra Güney Lydia yöresinde de Mysiâdaki Kyzikos ve Miletopolis'te olduğu gibi, kendi üslubunu geliştirmiş özgün atölyelerin varlığının bir işareti olarak düşünülebilir.

Lydia'nın Mysia'ya sınır olan kuzey bölgesi heykeltıraşlık açısından nispeten az buluntu veren bir yöre olarak dikkati çeker. Bununla birlikte bu bölgedeki Yiğitler'de (Demirci) bulunmuş, MÖ 2. yüzyılın sonlarından anıtsal bir stel (Fig. 8), ustası bilinmesi bakımından Lydia-Mysia ilişkilerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Stel üzerindeki yazıtta "güzel işli stelin Asiâda tanınmış bir ailenin asil bir kızı olan Stratonike için kardeşi Patrokleides tarafından Glaukos oğlu, Mysialı Asklepiades'e yaptırıldığı ve mezarının görkemli olduğu" belirtilmektedir⁸⁹. Stelin anıtsal yapısı da yazıtı destekler şekilde görkemli bir mezara işaret eder. Bu nadir stelle aynı yerde bir kahraman için dikilen ve formu, anıtsallığı ve stili bakımından oldukça benzer özelliklerde bir stel daha bulunmuştur⁹⁰. Her iki stelde de kabartma alanının stel bloğuna nazaran küçük yapısı figürlerde dar alana sıkıştırılmış bir görüntüye neden olmaktadır. Figürlerin başlarının yuvarlak yapısı, omuzların geniş oluşu ve omuz başlarının yuvarlaklığı, kumaş kıvrımlarının tek düzeligi, gövdenin iri oluşu ve bacakların kısalığı Yiğitler stellerinin aynı sanatçının emeğine işaret eden ortak stil özellikleri olarak kabul edilebilir. Söz konusu stellerin Lydia'nın Mysia'ya yakın bir yöresinde bulunması ve yazıtta sanatçı Asklepiades'in Mysialı olduğunun vurgulanması gibi kesin bilgiler köken olarak ilk bakışta Mysia etkisi uyandırmaktadır. Buna karşın başta Lydia ustalarının nişanı⁹¹ çelenkler olmak üzere stellerin genel ikonografileri ve stillerinin Lydia sanatsal özellikleri çerçevesinde yerel bir işçilikle ele alınmış olması kültürel motif olarak izleyicide Lydia algısına neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgelerarası çalışmış olabilecek Asklepiades'in adeta iki bölge özelliklerini harmanlayan eserleri Lydia ile Mysia ilişkileri bağlamında önemli bir yere konumlandırılmayı hak etmektedir.

⁸⁵ Çekilmez 2015, Passim.

⁸⁶ Cremer 1991, Taf. 13, 15, 20, KSt 32, 39, MiSt 16; Şahin 2000, 62-63, dn. 411.

⁸⁷ Eule 2001, 177, Taf. XIII, Abb. 76.

⁸⁸ Pfuhl – Möbius 1977, 166, Nr. 546; Sonkaya 2018, 42-43, Res. 7.

⁸⁹ Petzl 1991, 89, Taf. 3; Meriç 1993, 68, Abb. 19.

⁹⁰ Malay 1983, 25-28, Taf. 3 a-b; Meriç 1993, 68-69, Abb. 20.

⁹¹ Malay 2006, 98.

Roma Dönemi

Heykeltıraşlık eserleri bakımından Lydia ve Mysia arasındaki ilişkilerin Roma Dönemi'ndeki takibi de yukarıda değinilen Hellenistik Dönem örneklerinde olduğu gibi müzelerdeki zengin repertuar üzerinden yapılabilmektedir. Bu dönemde Mysia'da Hellenistik Dönem'e göre büst stellerin ortaya çıkması ve katlı stellerde kline sahnesinin zaman zaman alt katlara işlenmesi gibi bazı değişimler yaşanmıştır⁹². Lydia'da ise bloklarda yukarıya doğru daralmanın arttığı ve ölçülerin küçüldüğü, buna nispeten zıvanaların (tenon/kama) büyüdüğü, üçgen alınlıkların daha sık dışa taşıntılı bir formda uygulandığı, kemer örtünün devam ettiği ve kitabelerin önceki döneme göre daha fazla öne çıktığı görülür. İkonografide kline sahnesinin yok denecek kadar az olduğu dramatik bir değişim göze çarpar. Birkaç atlı stel dışında bu dönemin en yaygın uygulaması cepheden verilmiş kadın ve erkek betimleridir⁹³. Esasen bu dönemde hem Lydia'da hem de Mysia'da steller sayıca çoktur; ancak her iki bölgenin adeta bir seri üretimin sonucu olarak ortaya konulmuş eserleri, yukarıda sayılan özellikleri sürekli tekrar etmeleri bakımından kendi içlerinde bir tekdüzelik ortaya koyar⁹⁴. Claudia Antonia Sabina'nın lahti ve benzer parçalara dayanılarak bu dönemde Sardis'in bir lahit ya da en azından ostotheke üretim merkezi olabileceği düşünülmekle beraber⁹⁵ her iki bölgede de karşılaştırmaya elverişli yeterince kabartmalı lahit örneği bulunmaması bölgesel ilişkileri takip imkânını kısıtlayıcı bir durumdur. Buna karşın kopya niteliğinde de olsa serbest yontularda etkileşimin izlenebildiği daha zengin bir repertuar göze çarpar. Bu repertuar mitolojik karakterlerden esinlenen büyük yontulardan güncel yaşam alanlarında kullanılan küçük heykel örneklerine değin çeşitlilik sunar.

Bu çerçevede, Sardis yakınlarında bulunan, Phidias'ın Athena Parthenos'unun MÖ 2. yüzyıldan Pergamon varyasyonu bir heykel⁹⁶ ilk bakışta bölgeler arası ilişkilere bir örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte söz konusu ilişki daha somut bir şekilde ve karşılıklı olarak ortaya konulması bakımından iki örnekle ele alınacak olursa, özellikle Thyateirada (Fig. 9)⁹⁷, ve Kyzikos'ta (Fig. 10)⁹⁸ bulunmuş Athena heykelleri dikkati çeker. Baş ve kolların eksik olduğu her iki heykel de kalın bir kumaştan yapılmış peplos giymektedir. Benzer bir duruş ve şemada olan figürlerde omuzlar hafifçe geridedir. Ağırlığın sağ bacakla taşınırken sol bacak dizden bükülerek hafifçe geriye çekilmiştir. İnce bir kemerle sıkılmış peplosun üst kısmında yanlara doğru *apoptygma* oluşmuştur. Heykellere uygulanan tipin duruş, elbise yapısı ve kıvrım şeması bakımından Phidias'ın Athena Parthenos'unun bir

⁹² Şahin 2000, 129 vd. Lev. LI vd.

⁹³ Roma Dönemi Lydia stellerinde gözlenen bu genel özellikler için bkz. Işık 1988, 10 vd. Lev. 1-41.

⁹⁴ Işık 1988, 10 vd; Şahin 2000, 45 vd.

⁹⁵ Morey 1924, 13, 28, 73, Nr. 3-14; Hanfmann – Ramage 1978, 85, Fig. 422; Koch 2010, 151, Abb. 70(4), 75.

⁹⁶ Hanfmann – Ramage 1978, 88, Fig. 169.

⁹⁷ Dinç et al. 2015, 33-34.

⁹⁸ Has 2019, 418, Res. 3-4.

uyarlaması olarak MÖ 400 civarında yapılan “İnce Athena” heykel tipinin⁹⁹ MS 2. yüzyıl Roma kopyası olabileceği düşünülmektedir¹⁰⁰. Orijinali takip ettikleri düşünüldüğünde Thyateira ve Kyzikos heykelleri olasılıkla sol elde bir mızrak, sağ elde bir baykuş ya da kalkan tutuyor olmalıydı. Thyateira ve Kyzikos Athena heykelleri arasındaki bu benzerlik Sardis yakınlarında bulunan ve yukarıda sözü edilen heykelle birlikte değerlendirildiğinde Lydia ile Mysia heykeltıraşlığı arasındaki etkileşimleri pekiştirmesi bakımından önemli bir yere konumlandırılabilir. Keza Sardis ve Kyzikos’ta bulunan ve aynı tipte kadınları yansıtan benzer stildeki heykeller¹⁰¹ de, iki bölgenin Roma Dönemi heykeltıraşlığındaki etkileşimlerini yansıtan serbest yontu örneklerinin çoğaltılabileceğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Tarihi ve arkeolojik kaynaklar Batı Anadolu’nun iki önemli bölgesi Lydia ile Mysia arasında MÖ 7. yüzyıldan itibaren kültürel ilişkilerin mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Bu ilişkilerin sanatsal bağlamda gözlenebildiği mecralar arasında serbest yontular ve kabartma heykeltıraşlık eserleri dikkat çekicidir. Lydia ve Akhaemenid Dönemlerinde Sardis, Daskyleion ve Kyzikos kentlerinin öne çıktığı her iki bölgede de heykeltıraşlık eserleri olarak *anthemion* stelleri görülür. Bunlardan *anthemion* stellerinin özellikle tipolojik bakımdan birbirine benzer nitelikler göstermesi bölgesel ilişkilerin sanatsal yansımaları olarak değerlendirilebilir. Akhaemenid Dönemi’nin iki önemli satraplık merkezi olan Sardis ve Daskyleion’un siyasal alanda gözleendiği gibi heykeltıraşlıkta da yoğun ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Hellenistik Dönem’de anıtsal yapılar inşa edilmesi için Batı Anadolu ve Yunanistan’dan mahir sanatçıların Pergamon’da bir araya getirilmesi heykeltıraşlıkta bu Mysia kentinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. MÖ 3. yüzyılda Lydia’da bazı serbest heykeller üzerinde gözlenebilen Pergamon etkisi Sardis ve Philadelphia gibi kentler aracılığıyla Roma Dönemi’ne değin sürmüştür. Buna karşın Pergamon’un heykeltıraşları bünyesinde toplaması diğer yandan çevre kent ve bölgelerdeki üretimin sekteye uğramasına neden olmuştur. Örneğin Miletopolis’te mezar steli üretiminin yapılmadığı MÖ 3. yüzyılın son çeyreği ile MÖ 2. yüzyılın ortaları arasında Lydia’da da üretim oldukça düşüktür. Geç Hellenistik Dönem’den itibaren Lydia ve Mysia kentlerinde olasılıkla atölyelerin artmasıyla heykeltıraşlık üretiminde de artış olmuş; buna paralel olarak benzerlikler kadar bölgesel ayrımlar da belirginleşmiştir. Serbest yontuların kabartmalara etkisinin örneklendiği bu dönemde stellerde Protopudicitia, Pudicitia Saufeia ve Pudicitia Philista ortak tipler olarak tercih edilmiştir. Bununla birlikte bu dönemde Mysia’da katlı stellerin yoğunluğu, kabart-

⁹⁹ Blundell – Ashmole 1929, 6-7, Pl. 10-11.

¹⁰⁰ Dinç et al. 2015, 33.

¹⁰¹ Hanfmann – Ramage 1978, 90-91 Nr. 63. Fig. 177; Krş. Has 2019, 284, No. 019.

ma alanı ve bazen stel bloğunun enine düzenlenmesi ve klinelerin çok figürlü bir kompozisyonla ele alınması bölgeyi Lydia'dan ayıran özellikler olarak dikkati çeker.

Hellenistik Dönem'de Lydia-Mysia ilişkileri bağlamındaki en önemli eserlerden biri Demirci Yiğitler'de bulunmuş ve yazıtında "Mysialı Asklepiades" olarak geçen bir sanatçı tarafından yapılmış anıtsal bir steldir. Bölgelerarası çalıştığı anlaşılan Mysialı bir sanatçının Lydia topraklarında ele geçen söz konusu eseri bu özellikleriyle adeta iki bölge sanatsal ilişkilerinin bir kesişimi niteliğindedir.

Kabartmalar konusunda Lydia-Mysia ilişkilerine dair karşılaştırılabilir verilerin Lydia açısından bakıldığında daha çok Güney Lydia'da bulunması, Kuzey Lydia'da buluntu sayısının yok denecek kadar az olmasından ve Sardis'in yakın çevresini oluşturan Orta Hermos Vadisi'nin güçlü atölyeleri ve heykeltıraşlık geleneğinden kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim söz konusu sanat geleneği MÖ 3. yüzyıldan itibaren kuzeyden ziyade batı ile daha yakın ilişki içindedir.

Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise kabartmalarda birbirinin tekrarı niteliğinde tekdüze bir seri göze çarparken serbest yontularda etkileşimin takip edilebileceği daha zengin bir repertuar dikkati çeker. Bu repertuar mitolojik karakterlerden esinlenen büyük yontulardan güncel yaşam alanlarında kullanılan küçük heykel örneklerine değin çeşitlilik sunmaktadır. Sonuç olarak heykeltıraşlık bağlamında Lydia-Mysia ilişkileri aynı veya benzer ikonografilerin bazen aynı bazen de farklı tipolojiler içinde sunulduğu ve ayrıntılarda çeşitlilik gösteren bölgesel özelliklerle ortaya konulduğu gözlenir. Kuzey-güney yönlü bu bölgesel ayrımlarda üretim okul ve/veya atölyeleri ve sanatçıları ile yerel kültürel özellikler ve dini uygulamalar etkili olmuş olmalıdır.

Çıkar Çatışması

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akurgal 1966, Akurgal, E., "Griechisch-persische Reliefs aus Daskyleion", *Iran* 6, 147-156.
- Alp 2013, Alp, A. O., "An Anthemion Stele from Phrygia", *Anatolia*, 39, 87-105.
- Atalay 1988, Atalay, E., *Hellenistik Çağda Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri*, İzmir.
- Bağdatlı 2009, Bağdatlı, F., İÖ. 3. Yüzyılda Batı Anadolu ve Adalarda Heykeltıraşlık Faaliyetleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bakır 1994, Bakır T., "Anadolu Pers Sanatı ve Daskyleion Satraplığı", 1993 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara, 24-30.
- Bakır 2003, Bakır, T., "Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellespontine Phrygia Bölgesi Akhaemenid Satraplığı", *Anatolia*, 25, 1-26.
- Blundell – Ashmole 1929, Blundell, H. – Ashmole, B. A. A., *Catalogue of the Ancient Marbles at Ince Blundell Hall*, Oxford.
- Bruns-Özgan 2015, Bruns-Özgan, C., "Hellenistic Sculptures and Workshops of Knidos", *La sculpture gréco-romaine en Asie Mineure. Synthèse et recherches récentes*, (ed. S. Montel), Colloque international de Besançon, 9 et 10 octobre 2014, Besançon, Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité, 137-146.
- Buckler – Robinson 1932, Buckler, W. H. – Robinson, D. M., *Sardis, Volume VII: Greek and Latin Inscriptions*, Part I, Leyden.
- Cahill 2010, Cahill, N. D., "Sardecite Pers Tahriri", *The Lydians and Their World*, (ed. N. D.Cahill), İstanbul, 339-361.
- Cremer 1991, Cremer, M., *Hellenistisch-Römische Grabstelen im Nordwestlichen Kleinasien I: Mysien*, Bonn.
- Çekilmez 2015, Çekilmez, M., *Tire Müzesi Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Mezar Stelleri*, İzmir.
- Dinç 2015, Dinç, M., "Manisa Müzesi'ndeki Hellenistik-Roma Dönemi Heykelleri", *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri*, (ed. S. Durugönül), İstanbul, 27-98.
- Dinç et al. 2015, Dinç, M. – Durugönül, S. – Kaplan, D. – Tepebaş, U. "Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserlerinin Genel Değerlendirmesi", *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserleri*, (ed. S. Durugönül), İstanbul, 181-187.
- Dinç – Durugönül 2017, Dinç, M. – Durugönül, S., "Sculptural Workshop(s) of Lydia in the Light of Sculptures from Philadelphia and Thyateira", *OLBA*, XXV, 251-270.
- Doksanaltı – Özgan 2007, Doksanaltı, E. – Özgan, R., "Kilikia'dan Arkaik Devre Ait İki Kabartma Üzerine Düşünceler", *Anatolia*, 32, 1-20.
- Eule 2001, Eule, J. C., *Hellenistische Bürgerinnen aus Kleinasien: Weibliche Gewandstatuen in ihrem antiken Kontext*, İstanbul.
- Ful 2008, Ful, Ş. D., *Yazıtlar Işığında Mysia Bölgesi Kültürleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gossman 2006, Gossman, L., "Imperial Icon: The Pergamon Altar in Wilhelminian Germany", *JMH* 78/3, 551-587.
- Gürtekin-Demir 2002, Gürtekin-Demir, R. G., "Lydian Painted Pottery at Daskyleion", *AnSt*, 52, 111-143.
- Hanfmann 1966, Hanfmann, G. M. A., "The New Stelae from Daskylon", *BASOR*, 84, 10-13.
- Hanfmann 1972, Hanfmann, G. M. A., *Letters from Sardis*, Cambridge.
- Hanfmann 1975, Hanfmann, G. M. A., *From Croesus to Constantine: The Cities of Western Asia Minor and Their Arts in Greek and Roman Times*, Ann Arbor.
- Hanfmann 1976, Hanfmann, G. M. A., "On Lydian and Eastern Greek Anthemion Stelai", *RA*, 1, 35-44.
- Hanfmann – Polatkan 1960, Hanfmann, G. M. A. – Polatkan, K. Z., "Three Sculptures from Sardis in the Manisa Museum", *Anatolia*, 4, 55-65.
- Hanfmann – Ramage 1978, Hanfmann G. M. A. – Ramage, N., *Sculpture From Sardis: The Finds Through 1975*, Cambridge.
- Has 2019, Has, A. C., *Kyzikos Heykeltıraşlık Eserleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Herodot, Herodot Tarihi, (Trans. M. Ökmen), İstanbul, 1991.
- Hürmüzlü 2007, Hürmüzlü B. "Pisidia Bölgesi'nde Ele Geçen Anthemion Tipi Steller", *Colloquium Anatolicum* VI, 97-114.
- İşık 1988, İşık, E., *Lydia Mezar Stelleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Koch 2010, Koch, G., "Sarkophage der Römischen Kaiserzeit in der Türkei Ein Überblick", *ADALYA*, XIII, 111-182.
- Koçhan 2002, Koçhan, N., "Kyzikos'tan Bir Heykel", *AA*, 16, 375-380.
- Malay 1983, Malay, H., "A New Inscription Concerning the Lakimeni, Hodei, Mokadeni and Ankyrani", *EA*, I, 25-28.

- Malay 2006, Malay, H., "Some Inscriptions from Lydia up for Auction" EA, 39, 87-99.
- Meriç 1993, Meriç, R., "Neue Ostgriechische Grabreliefs aus Ionien und Lydien. Mit Einem Historisch-Topographischen Exkurs", Öjh, 62, 57-75.
- Metzger 1971, Metzger, H., "Sur Deux Groupes De Reliefs 'Gréco-Perses' D'asie Mineure", L'Antiquité Classique, 40/2, 505-525.
- Morey 1924, Morey, C. R., Roman and Christian Sculpture, Part I, The Sarcophagus Of Claudia Antonia Sabina and the Asiatic Sarcophagi, Sardis V, Princeton.
- Özgan 2020, Özgan, R., "Isparta Arkeoloji Müzesi'ndeki Mezar Taşlarının Yeniden Değerlendirilmesi", Anatolia, 46, 323-345.
- Petzl 1991, Petzl, G., "Steinsepigramme aus dem Museum Manisa", EA, 18, 83-90.
- Pfuhl – Möbius 1977/1979, Pfuhl, E. – Möbius, H., Die Ostgriechischen Grabreliefs, Text und Tafel Band I-II, Mainz.
- Polat 1998, Polat, G., Anadolu Akhaemenid Dönemi Plastik Eserleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Polat 2005a, Polat, G., "Bir Anadolu-Akhaemenid Dönemi Ölü Kültü Geleneği: Tümüls Önünde Steller ve Seremoni Alanları", OLBA, 11, 1-23.
- Polat 2005b, Polat, G., "War der persische Satrap Autophradates von Sardeis der ursprüngliche Grabherr des Mausoleums von Belevi?", EA, 38, 57-72.
- Polat 2007, Polat, G., "Daskyleion'da Yeni bir Anadolu-Pers Steli", The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth-Fourth Centuries BC), (ed. İ. Delemen), Papers Presented at the International Workshop, İstanbul 20-21 May 2005, İstanbul, 215-224.
- Ratté 1994, Ratté C., "Anthemion Stelae from Sardis", AJA, 98/4, 593-607.
- Roosevelt 2017, Roosevelt C., Lydia Tarihi ve Arkeolojisi, (Trans. H. G. Çatak), İstanbul.
- Schmidt 1991, Schmidt, S., Hellenistische Grabreliefs, Typologische und Chronologische Beobachtungen, Wien.
- Sonkaya 2018, Sonkaya A. K., "Hellenistik Dönem Lydia Mezar Stellerinde Kadın ve Erkek Tipleri", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 60, 35-63.
- Sonkaya 2019, Sonkaya A. K., Lydia Bölgesi Hellenistik Dönem Mezar Stelleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Strabon, Geographika Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII-XIV, (Trans. A. Pekman), İstanbul, 2000.
- Şahin 2000, Şahin, M., Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları, Ankara.
- Thimme 1946, Thimme, D., "The Masters of the Pergamon Gigantomachy", AJA, 50/3, 345-357.
- Tosun 2022, Tosun, M., "Pers/Akhaemenid Döneminde Anadolu: Bölgeler Arası Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", OANNES Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4/2, 379-416.
- Usman-Anabolu 1991, Usman-Anabolu M., "Efes Müzesi'nde Bulunan Masa Ayakları", Türk Arkeoloji Dergisi, 49, 71-84.



Fig. 1. Anthemion Steli Parçası, Sardis (Hanfmann - Ramage 1978, Fig. 150)



Fig. 2. Anthemion Steli Parçası, Daskyleion (Hanfmann - Ramage 1978, Fig. 152)



Fig. 3. Borgia Steli, Sardis (Pfuhl - Möbius 1977, Nr. 12)



Fig. 4. Aksakal Steli, Daskyleion (İstanbul Arkeoloji Müzesi Arşivi)



Fig. 5. Kadın Heykeli Başı, Sardis
(Hanfmann - Ramage 1978, Fig. 216)



Fig. 6. Katlı Stel, Susurluk
(Şahin 2000, KA 6)



Fig. 7. Kline Sahnesi, Kyzikos
(Has 2019, Res. 174)



Fig. 8. Asklepiades Steli, Yiğitler
(A. K. Sonkaya arşivi)



Fig. 9. Athena Heykeli,
Thyateira (Dinç 2015, 33)



Fig. 10. Athena Heykeli,
Kyzikos (Has 2019, Res. 3)



Parion Scaenae Frons Kırık Alınlık Kabartmaları "Hades'in Persephone'yi Kaçırma Sahnesi" ve "Mevsimlerin Oluşumu" Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Reliefs on the Broken Front of
the Parion Scaenae Frons: “The Scene of
Hades Kidnapping Persephone” and
the Formation of the Seasons”

Orhan TURAN¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı/Yüksek Lisans Öğrencisi, Samsun
· orhnturan.61@gmail.com · ORCID > 0009-0007-5617-6469

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 26 Mayıs/May 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 11 Eylül/September 2025

Yıl/Year: 2025 | **Cilt – Volume:** 3 | **Sayı – Issue:** 6 | **Sayfa/Pages:** 309-341

Atıf/Cite as: Turan, O. “Parion Scaenae Frons Kırık Alınlık Kabartmaları "Hades'in Persephone'yi Kaçırma Sahnesi"
ve "Mevsimlerin Oluşumu" Üzerine Bir Değerlendirme" Propontica, 3 (6), Eylül 2025: 309-341.

PARİON SCAENAE FRONS KIRIK ALINLIK KABARTMALARI “HADES’İN PERSEPHONE’Yİ KAÇIRMA SAHNESİ” VE “MEVSİMLERİN OLUŞUMU” ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZ

Parion, Türkiye’nin kuzeybatısında, Çanakkale ilinin Biga ilçesine bağlı Balıklıçeşme beldesi sınırları içerisindeki Kemer Köyü yakınlarında yer almaktadır. Marmara Denizi ile Ege Denizi’ni birbirine bağlayan Çanakkale Boğazı’nın güney kıyısına yakın bir noktada konumlanan kent, antik coğrafya literatüründe farklı bölgelerle ilişkilendirilmiş olsa da son dönem arkeolojik bulgular bu konuda daha net bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle 2005 yılından itibaren sistematik biçimde sürdürülen kazı çalışmaları, nekropol alanında gün yüzüne çıkarılan arkeolojik materyaller ışığında, Parion’un Kuzey Troas bölgesine ait bir yerleşim olduğu yönündeki görüşleri kuvvetlendirmiştir. Parion Antik Kenti’nde tiyatro yapısına yönelik ilk arkeolojik kazı çalışmaları, 2006 yılında Prof. Dr. Cevat Başaran başkanlığındaki ekip tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar, kentin kuzey sur duvarının doğusunda konumlanan ve sahne yapısını da kapsayan alanda yoğunlaşmıştır. Bu çalışma, Parion Antik Kenti tiyatrosuna ait *scaenae frons* mimari elemanlarından biri olan kırık alınlık parçası üzerinde odaklanmaktadır. Söz konusu olan kırık alınlıkta betimlenen, Hades’in Persephone’yi yer altına kaçırma sahnesine ve bu olaya bağlı olarak mevsimlerin oluşumuna ilişkin mitolojik anlatı, söz konusu kırık alınlık parçası üzerinde betimlenen kompozisyon çerçevesinde, stilistik ve ikonografik açıdan ele alınacaktır. Yapılacak değerlendirme kapsamında, eserin heykeltıraşlık üslubu incelenecek; benzer sahneleri içeren örneklerle karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilecektir. Bu çalışma, ilgili mimari plastik eserin kataloglanmasını sağlamakla kalmayıp, gelecekteki kazı çalışmalarında gün yüzüne çıkarılması muhtemel benzer heykeltıraşlık buluntularının tarihlendirilmesinde kullanılabilecek karşılaştırmalı bir referans çerçevesi oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, eser üzerindeki mitolojik sahnenin sanatsal ve anlatımsal özelliklerinin çözümlenmesi, Parion Antik Kenti’ne ait heykeltıraşlık repertuarının daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Parion, Tiyatro, Scaenae Frons, Kırık Alınlık, Hades.



AN EVALUATION OF THE RELIEFS ON THE BROKEN FRONT OF THE PARION SCAENAE FRONS: "THE SCENE OF HADES KIDNAPPING PERSEPHONE" AND "THE FORMATION OF THE SEASONS"

ABSTRACT

The ancient city of Parion is situated in the northwestern part of modern-day Turkey, near the village of Kemer, within the boundaries of the Balıklıçeşme district of Biga in the province of Çanakkale. Although the city lies close to the southern coast of the Dardanelles Strait—which connects the Sea of Marmara to the Aegean Sea—and has been associated with various regions in ancient geographical sources, recent archaeological research provides a clearer framework for its regional attribution. In particular, systematic excavations conducted since 2005 have reinforced the view that Parion belonged to the Northern Troad, a conclusion supported by material evidence uncovered in the necropolis area. Archaeological investigations of the theater structure in Parion commenced in 2006 under the direction of Prof. Dr. Cevat Başaran. These excavations focused on the area east of the city's northern fortification wall, which also encompasses the stage building. The present study examines a fragmentary pediment block, one of the architectural components of the scaenae frons of the Parion theater. The mythological narrative concerning Hades' abduction of Persephone into the Underworld, and the subsequent explanation of the origin of the seasons, will be examined within the framework of the composition depicted on the aforementioned fragmentary pediment. Within this evaluation, the sculptural style of the work will be analyzed, and a comparative study will be carried out with other examples that feature similar scenes. This study not only aims to catalogue the related piece of architectural sculpture but also seeks to provide a comparative reference framework that may be employed in the dating of similar sculptural finds likely to be unearthed in future excavations. In this context, an analysis of the artistic and narrative characteristics of the mythological scene represented on the piece will contribute to a more comprehensive understanding of the sculptural repertoire of the ancient city of Parion.

Keywords: Parion, Theater, Scaenae Frons, Broken Pediment, Hades.



GİRİŞ



Fig. 1: Parion'un Hava Fotoğrafı ve Tiyatro'nun Konumu (Parion Kazı Arşivi)

Parion, Çanakkale iline bağlı Biga ilçesinin Balıklıçeşme beldesinde yer alan Kemer köyünde (Fig. 1) konumlanmaktadır¹. Anadolu'nun Çanakkale Boğazı kıyısında bulunan bu antik kent, tarihsel kaynaklarda farklı coğrafi bölgelerle ilişkilendirilmiştir². Ancak, 2005 yılından itibaren yürütülen arkeolojik çalışmalar, özellikle nekropol alanında elde edilen buluntular doğrultusunda, Parion'un Kuzey Troas bölgesine ait bir kent olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır³. Antik dönem yazarları arasında Parion kentinden bahseden ilk isimler Herodotos⁴, Ksenophon⁵ ve Strabon⁶'dur. Herodotos, tarih anlatıları çerçevesinde Parion'u belirli bağlamlarda ele alırken, Ksenophon ise eserlerinde kentin siyasi ve askeri önemine değinmiştir. Strabon ise coğrafi betimlemeler yaparak Parion'un konumunu ve çevresiyle olan ilişkisini detaylandırmıştır. Bu üç yazarın eserleri, Parion'un tarihi ve kültürel yapısı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Parion antik kentinin kimler tarafından ve hangi tarihte kurulduğu konusunda antik kaynaklar arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Benzer şekilde, modern kaynaklarda da antik yazarlardan aktarılan bilgilere paralel olarak kentin kuruluşuyla ilgili çeşitli yaklaşımlar öne sürülmektedir. Bu bağlamda, Parion'un kuruluşuna dair

¹ Başaran – Tavukçu 2007, 623.

² Sulan 2018, 3.

³ Başaran 2008, 134.

⁴ Herodotos, Herodot Tarihi, IV, 240.

⁵ Ksenophon, VI, 2, 7.

⁶ Strabon XII, 558.

en çok anılan üç kent Erythrai, Miletos ve Paros'tur⁷. Eusebius⁸, Strabon'a atıfta bulunarak Parion'un MÖ 8-7 yüzyılda Paros, Erythrai ve Miletoslu yerleşimciler tarafından ortaklaşa kurulduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşe göre Parion, Troas bölgesinde kurulan ilk İon kolonisi olarak değerlendirilmektedir. Ancak bazı tarihçiler, bu kuruluş tarihinin daha geç bir döneme, MÖ 680'e çekilmesi gerektiğini düşünmektedir⁹. Parion, MÖ 5. yüzyılda Attika-Delos Deniz Birliği'ne katılmış ve Peloponnesos Savaşları sürecinde Atina'nın yanında yer almıştır¹⁰. Bu dönemde kentin Atina ile olan askeri ve siyasi ilişkileri dikkat çekicidir. Xenophon'un aktardığına göre, MÖ 411 yılında Alkibiades komutasındaki Atina donanması, 80'i aşkın gemiden oluşan filosuyla Parion Limanı'nda toplanmış ve buradan Spartalı'lara karşı düzenlenecek sefere çıkmıştır¹¹. Bu bilgi, kentin stratejik konumu kadar liman kapasitesinin büyüklüğünü de ortaya koymaktadır (Fig. 2).

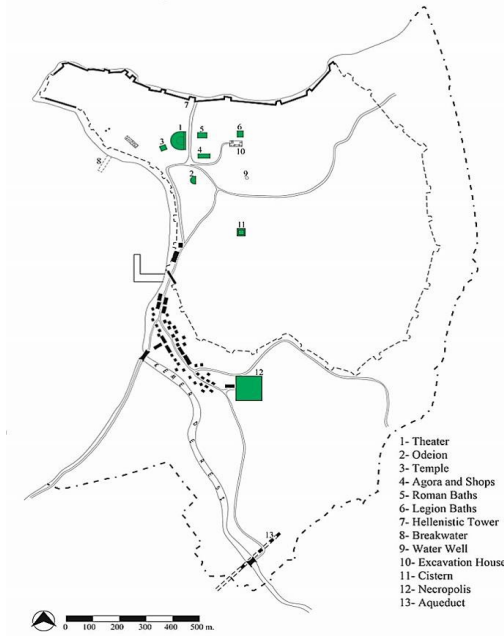


Fig. 2: Parion Kent Planı (Parion Kazı Arşivi)

Hellenistik Dönem'in başlangıcında kısa bir süre bağımsız bir kent devleti statüsü kazanan Parion, MÖ 302 yılında Lysimakhos'un egemenliği altına girmiş, MÖ

⁷ Smith 1854, 550.

⁸ Boardman – Hammond 1982, 119.

⁹ Préteux 2009, 335.

¹⁰ Sevin 2001, 61.

¹¹ Xenophon VI, 2, 7.

241 yılından itibaren ise Pergamon Krallığı'nın hâkimiyetine geçmiştir¹². Ancak MÖ 188 yılında Roma ile Seleukoslar arasında imzalanan Apameia Antlaşması'nın ardından kent yeniden özerkliğini kazanmış ve Pergamon ile dostane ilişkiler sürdürmüştür¹³. MÖ 133 yılında Pergamon Krallığı'nın vasiyet yoluyla Roma'ya bırakılmasıyla Parion da Roma topraklarına katılmış; bu süreçte İmparator Augustus tarafından “*Colonia Pariana Iulia Augusta*” unvanı verilerek, Roma kolonisi¹⁴ statüsüne yükseltilmiştir¹⁵. Erken Bizans Dönemi'nde MS 330 – 337 yılları aralığında önemini koruyan kentte büyük ölçekli bir kilisenin inşa edildiği bilinmekte olup, bu dönemde Parion, *Hellespontos* bölgesindeki piskoposluk merkezlerinden biri olarak kaydedilmiştir¹⁶.

Bu çalışmanın konusu olan Parion Roma Tiyatrosu *Scaenae Frons* alınlık kabartmalarının açığa çıkartıldığı yer olan tiyatro alanının (Fig. 3) ilk kazı çalışmaları ise 2006 yılında Prof. Dr. Cevat Başaran başkanlığındaki ekip tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar, kentin kuzey sur duvarının doğusunda konumlanan ve sahne yapısını da kapsayan alanda yoğunlaşmıştır. 2008-2009 yıllarında gerçekleştirilen ilk sezon kazılarında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve yaklaşık 210 cm genişliğinde olduğu tespit edilen mimari elemanların, tiyatronun caveasına (oturma sıraları) ait olduğu belirlenmiş; söz konusu taş blokların geç antik dönemde farklı bir işlevle, muhtemelen bir duvar inşasında devşirme malzeme olarak kullanıldığı anlaşılmıştır¹⁷.

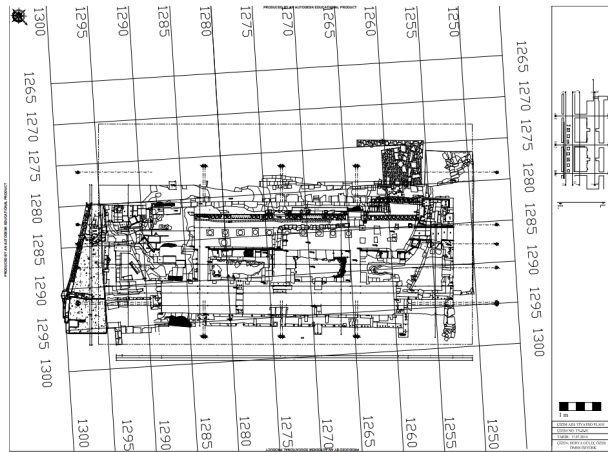


Fig. 3: Parion Roma Tiyatrosu Planı (Parion Kazı Arşivi)

¹² Akşit 1971, 59.; Başaran 1998, 350.

¹³ Sevin 2001, 61.

¹⁴ Parion Dönemi Kolonizasyon Sikkeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Keleş, 2011, 241; Keleş Çelikbaş, 2014, 78.

¹⁵ Magie 1950, 869; Başaran 1998, 350; Başaran 2001, 19; Sevin 2001, 61.

¹⁶ Ramsay 1960, 161; Başaran 1998, 350; Sevin 2001, 61.

¹⁷ Başaran 2010, 396-398.

2009–2014 yılları arasında sürdürülen arkeolojik kazı çalışmaları neticesinde, Parion Tiyatrosu'nun sahne binası (*scaenae frons*) mimarisine ait birçok mimari eleman, orkestranın iç kesimlerinde yürütülen kazılar sayesinde gün yüzüne çıkarılmıştır (Fig. 4)¹⁸. Bu dönemde yapılan çalışmalar, sahne yapısının dekoratif programına ve mimari düzenine ilişkin önemli verilerin elde edilmesini sağlamıştır. Parion Tiyatrosu'nda yürütülen arkeolojik kazı çalışmaları sırasında, yapının çeşitli evrelerde geçirdiği müdahalelere işaret eden farklı dönem eklentileri ve onarım izleri tespit edilmiştir. Tiyatronun inşasına ilişkin kronolojik değerlendirmeler, mimari¹⁹ elemanlar, heykeltıraşlık²⁰ eserlerinin üslup özelliklerine ve epigrafik belgelere dayandırıldığında, Parion Tiyatrosu'nun ilk kez Flaviuslar²¹ Dönemi'nde (MS 69–96) inşa edildiği anlaşılmaktadır. Tiyatro, MS 2. yüzyılın ikinci yarısında kapsamlı bir yenileme sürecinden geçmiş olup, bu ikinci inşa evresi mimari bezemeler ve devşirme malzeme kullanımıyla da desteklenmektedir. Yapının kullanım süresi ise, zemin seviyesinde ele geçen geç antik dönem seramikleri ile oldukça yoğun biçimde bulunan MS 4. yüzyıla tarihlenen sikkeler sayesinde, en azından MS 4. yüzyılın ortalarına kadar işlevini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu bulgular, yapının kullanım süreci boyunca geçirdiği dönüşümleri ortaya²² koyması açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı dönemde ve sonrasında tiyatronun bazı mimari unsurlarının, özellikle cavea'ya ait oturma sıralarının büyük bir bölümünün sökülerek farklı bir işlevle, yapıdaki diğer alanlarda özellikle MS 3-4 yüzyılları arasını kapsayan geç dönem duvarlarında ikincil kullanım malzemesi olarak değerlendirildiği açıkça gözlemlenmiştir. Tiyatroya ait en geç evreye ilişkin eklentiler ise, bu duvarlara dikey biçimde yerleştirilmiş mimari bloklarla tanımlanmakta olup, bu alanlarda ele geçen sikkeler²³, seramik²⁴ parçaları ve çeşitli metal buluntuların²⁵ analizine dayanarak söz konusu müdahalelerin MS 10.–11. yüzyıllara tarihlendirilmesi mümkün görünmektedir. Bu durum, yapının geç antik dönem sonrası da çeşitli işlevsel dönüşümlere sahne olduğunu ve yeniden kullanım pratiğinin, Parion'daki mimari süreklilik açısından belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

¹⁸ Başaran 2009, 285-287.

¹⁹ Ergüner – Güleç Özer 2016, 33-64.

²⁰ Başaran 2016, 105-120.

²¹ Ergüner – Güleç Özer 2016, 48-49.

²² Başaran – Yıldızlı 2016, 104.

²³ Oyarçin 2019, 451-468.

²⁴ Büyüme 2018, 153-163.

²⁵ Çelikbaş 2016, 209-243.



Fig. 4: Parion Roma Tiyatrosu Scaenae Frons Parçaları (Parion Kazı Arşivi)

2015–2024 yılları arasında Parion Tiyatrosu'nda sürdürülen arkeolojik kazı çalışmalarının başlıca hedefleri arasında, cavea'yı oluşturan oturma sıralarına ait mimari elemanların tespiti ile tiyatronun kuzey sur duvarı ile olan bağlantısının ortadan kaldırılması yer almıştır (Fig. 5).

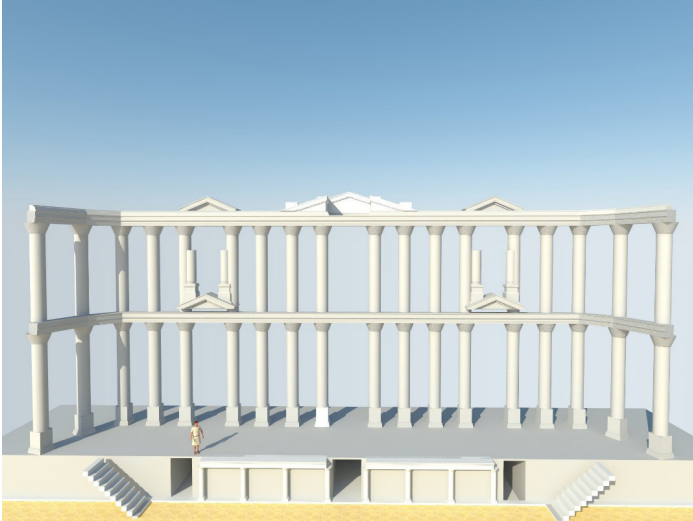


Fig. 5: Parion Tiyatrosu Sahne Binası Cephesi Yeniden Kurma Çalışması (Parion Kazı Arşivi)

Parion Tiyatrosu kent Akropolü'nün doğu yamacında konumlandırılmıştır (Fig. 6). Bu yerleşim tercihinin, yalnızca topografik avantajlarla değil, aynı zamanda antik tiyatro mimarisi konusunda teorik bilgiler sunan Vitruvius'un "De Architectura" adlı eserinde ifade ettiği prensiplerle de örtüştüğü görülmektedir. Vitruvius²⁶, tiyatroların inşasında cavea bölümünün güneye yönlendirilmemesi gerektiğini vurgulamış; bu tavsiyesini özellikle seyircilerin güneş ışınlarından olumsuz etkilenmemesi açısından önemli bulmuştur. Parion Tiyatrosu'nun doğu yönelimli planlaması, bu bağlamda antik mimari kuralların bilinçli biçimde uygulandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Vitruvius'un "De Architectura" adlı eserinde dile getirdiği tiyatro mimarisine ilişkin kuramsal ilkeler, antik dönemde pek çok yapının planlamasında etkili olmuş olsa da bu prensiplerin her zaman ve her yerde birebir uygulandığını söylemek mümkün değildir. Özellikle tiyatroların inşasında ideal yönlenmeden ziyade, topoğrafyanın sunduğu doğal koşullar belirleyici olmuştur. Uygun bir yamacın bulunması, genellikle yapının yöneliminden daha öncelikli bir kriter olarak değerlendirilmiştir. Anadolu'daki tiyatro örnekleri incelendiğinde, bu durumun somut örneklerinden biri olarak Hierapolis Antik Kenti öne çıkar. Söz konusu tiyatro, Vitruvius'un güney yöneliminden kaçınılması gerektiğine dair önerisine ters düşecek şekilde inşa edilmiştir. Bu durum, yerel coğrafi koşulların ve arazi yapısının, teorik mimari kurallardan zaman zaman daha baskın bir rol oynadığını açıkça göstermektedir²⁷. Nitekim Parion tiyatrosunun bu yönelimi, güneş ışınlarının seyircinin seyir zevki üzerindeki olumsuz etkisini minimuma indirdiği anlaşılmaktadır. Zira antik tiyatro temsillerinin çoğunlukla öğleden sonra icra edildiği dikkate alındığında²⁸, doğuya bakan bir cavea'nın tercih edilmesi, sahne ile seyirci arasındaki görsel konforu maksimize eden rasyonel bir çözümdür. Bu bağlamda, Parion Tiyatrosu'nun konumlandırılması, benzer bir yaklaşım sergilenen Odeion yapılarıyla ortak mimari ilkeler taşımaktadır. Öte yandan, iki limana ev sahipliği yapan Parion'un coğrafi konumu itibarıyla hâkim rüzgâr akımlarına açık bir bölgede yer aldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, tiyatronun mevcut konumunun karşı yamacında inşa edilmiş olması durumunda, yapının doğrudan şiddetli rüzgâr etkisine maruz kalacağı ve bunun da seyir konforunu ciddi ölçüde zedeleyeceği açıktır. Böylesi bir yerleşim tercihinin, hem izleyici deneyimini olumsuz yönde etkileyeceği hem de sahneleme sürecini zorlaştıracığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, tiyatronun mevcut topografik yerleşimi hem doğal unsurların denetimi hem de dramatik sunumun kalitesini artırma amacıyla bilinçli olarak seçilmiş görünmektedir.

²⁶ Vitruvius, V, III: 2.

²⁷ De Bernardi Ferrero 1998, 66.

²⁸ Vitruvius, V, III: 2-3.



Fig. 6: Parion Roma Tiyatrosu Yamaç (Parion Kazı Arşivi)

Scaenae Frons Alınlık Kabartmaları

Parion Tiyatrosu'nda gün yüzüne çıkarılan heykeltıraşlık buluntuları, özellikle kabartmalı friz parçalarının birleştirilmesiyle (Fig. 7), bu blokların Ephesos²⁹, Aspendos³⁰ ve Nysa³¹ tiyatrolarındaki örneklerle benzerlik gösteren, sahne binasının merkez cephesine yerleştirilmiş olan bu mimari öğenin, yaklaşık 825 cm genişliğinde, 90–150 cm yüksekliğinde ve 60–260 cm derinliğinde olduğu belirlenmiştir. Bu öğenin, “kırık alınlık” olarak adlandırılan bir mimari unsur olduğu anlaşılmıştır³².(Fig. 7)



Fig. 7: Scaenae Frons Alınlık Kabartmaları Modelleme Çalışması

²⁹ Bieber 1961, 218, Fig. 735; Başaran 2016, 107.

³⁰ Bieber 1961, 209, Fig. 705; Başaran 2016, 107.

³¹ Kadioğlu 2006, Taf. 56; Başaran 2016, 107.

³² Can 2005, 89 vd.; Başaran 2006, 107.

Köşe Akroter kaidesi yer alan köşe bloğunun dış yüzeyinde; üstte İon kyması, hemen altında Lesbos kyması, dalga bandı bezemesi ve bunların altında yer alan geisipodes ile oluşturulmuş bir çerçeve kompozisyonu dikkat çekmektedir. Alınlığın sol baştan sırasıyla yunus balığı (1) (Fig. 8), yanında keçi başlı ve iki ayaklı, balık gövdeli "capricorn" (2) (Fig. 9), içe doğru dönen alınlığın (3) devamında tanrıça Demeter (Ceres) (Fig. 10) 8 ispitli, kanatlı yılan (ejderlerin) çektiği arabası ile betimlenmiştir. İki tekerlekli ve sekiz ispitli arabasıyla tasvir edilen figür, genel hatlarıyla oldukça iyi korunmuş durumdadır. Ancak arabayı çeken kanatlı üç yılanın her birinin baş kısımları kırılmış; gövdelerinin üst bölümleri günümüze ulaşmamıştır. Dış kısımda yer alan yılanın ise kuyruk ile gövde arasındaki bağlantı noktasında belirgin bir kırık izlenmektedir. Buna karşılık, üç yılanın ikisine ait kanatların büyük ölçüde sağlam durumda olduğu görülmektedir. Sahnenin devamında ise bir erkek figürü (4) yer almaktadır (Fig. 11). Demeter'in kanatlı yılanlarının önünde yer alan, başı yılanlara bakar pozisyonda yukarı dönük ve boynunda tasması olan bir köpeğin başı tahrip edilmiş. Köpekten sonra gelen figürün sol bacağı dizden itibaren kırık ve sol bacağı üzerine ağırlığı verilmiş, gövdesi sağa doğru yönlendirilmiş, sağ omuzu dışarda kalacak şekilde sol omuzundan aşağı doğrultuda savrulmuş bir giysi ve ayağında botları bulunan bir erkek figürü baş kısmı tahrip edildiği için kim olduğu tam seçilmese de olasılıkla Adonis³³ yer almaktadır. Daha önceki araştırmalarda söz konusu figürün Helios'u temsil ettiği ve aslan burcu ile ilişkili olarak kompozisyonunda yer aldığı öne sürülmüşse de bu yorumun bazı ikonografik ve arkeolojik eksiklikler içerdiği görülmektedir. Öncelikle, figürün baş kısmını çevreleyen alanda Helios'un karakteristik özelliği olan ışınlı tacının (radiatus corona) yerleştirilebilmesi için açılmış yarım daire formundaki düzenli deliklerin bulunmaması bu yorumu zayıflatmaktadır. Ayrıca antik ikonografide Helios'un genellikle çıplak formda betimlendiği ve onunla birlikte bir köpeğe yer verildiğine dair herhangi bir örneğe rastlanmadığı bilinmektedir. Buna karşılık, figürün Tanrıça Aphrodite ile ilişkilendirilmesi daha anlamlı bir bağlama oturmaktadır. Bu yorum, alınlığın betimleme programında yer alan "mevsimlerin döngüsü" temasına doğrudan bağlıdır. Mitolojik anlatıya göre, Aphrodite, ölümlü Adonis'e âşık olur ve onu tehlikelerden uzak tutmak amacıyla Persephone'ye emanet eder. Ancak Persephone de Adonis'e âşık olur ve onu yer altında tutmak ister. Bu durum iki tanrıça arasında bir çekişmeye neden olur. Sonuçta, öfkelenen Aphrodite, Adonis'i avlanmaya götürür ve bir yaban domuzu tarafından öldürülür. Bu olay mitolojide doğa döngüsünü ve mevsimlerin dönüşümünü sembolize eder. Alınlıkta yer alan köpek eşliğinde betimlenen ilk figürün Adonis'i temsil ettiği düşünülmektedir; bu bağlamda figür ilkbaharı ve yaşamın yeniden doğuşunu simgelerken, alınlığın karşı cephesinde yer alan diğer figür ise sonbaharı ve ölüm temasını yansıtmaktadır. Alınlığın bir diğer figürü ise (5) tanrıça Aphrodite'ye (Fig. 12) aittir. Aphrodite, sıklıkla çıplak ya da yarı çıplak olarak betimlenir. Bu çıplaklık,

³³ Daha önceki çalışmalarda figür Helios ile ilişkilendirilmiştir ama bu sadece bir olasılık olarak sunulmuştur. Kanıtlayıcı herhangi bir unsura başvurulmamıştır. Bkz. Başaran 2016, 108.

onun cinselliği ve çekiciliğiyle doğrudan ilişkilidir. Erken dönemlerde giyinik betimlemeler tercih edilirken, özellikle Geç Klasik Dönem'den itibaren çıplak temsiller yaygınlaşır. Tanrıça Aphrodite alınlıkta iki farklı şekilde temsil edilmektedir Adonis ve Persephone ile olan hikayesinden ilkbahar ve sonbaharın oluşumu ele alınırken, Hades'in Persephone'yi kaçırma sahnesinde ise Persephone'nin çekiciliğini ve Hades üzerinde oluşturduğu cinsel isteği betimlemektedir. Tanrıça Aphrodite'nin yanında ise (6) tanrıça Athena yer almaktadır (Fig. 13). Tanrıça Athena'ya ait figürün baş ve yüz bölümlerinde kırıklar tespit edilmiştir. Sağ kolu bilek hizasından itibaren kırılmış olup, elin bir mızrağı kavradığı pozisyonda tasvir edildiği anlaşılmaktadır. Sol kolunda ise biçimsel deformasyonlara uğramış bir kalkan taşımaktadır. Athena, geniş ve belirgin kıvrımlarla modellenmiş bir peplos giysi ile betimlenmiş, gövdesinin ön kısmında, ortasında Gorgo başı ve çevresinde yılanların yer aldığı karakteristik aegis taşımakta; başında ise tipik savaşçı görünümünü tamamlayan bir miğfer bulunmaktadır³⁴. Hesiodos'un Theogonia'sında anlatıldığına göre, Zeus, bilgelik tanrıçası Metis'i yutar ve ardından Athena, babasının başından tam zırh içinde doğar³⁵. Bu mit, Athena'nın doğrudan patriyarkal otoriteyle özdeşleşmesini sağlayarak onu diğer tanrıçalardan ayırır. Anneden bağımsız bir doğum, Athena'yı annelikten ve doğurganlıktan kopararak "erkek aklının ürünü" bir tanrıça hâline getirir³⁶. Athena'nın söz konusu Persephone'nin kaçırılması sahnesinde yan rol olarak betimlenmesi onun olymposlu tanrı ve tanrıçalar arasında arabulucuk özelliğinin olmasından kaynaklanmaktadır. Tanrıça Athena'nın yanında ise (7) tanrıça Artemis (Fig. 14) betimlenmiştir. Tanrıça Artemis'e ait figür başını sağa çevirmiş pozisyonda tasvir edilmiştir; ancak yüz bölgesi kırık durumdadır. Sağ kolu omuz hizasından itibaren kırılmıştır. Sol kolu ise kısmen korunmuş olup, yay tutar biçimde konumlandırılmıştır; dirsek ve bilek arasındaki kısımda kırıklar mevcuttur. Tanrıçanın alt ekstremitelerinde, özellikle ayak bileği ile diz arasındaki bölgede ciddi düzeyde aşınmalar gözlemlenmekle birlikte, formlar genel hatlarıyla seçilebilmektedir. Artemis, kısa khiton giysi ile betimlenmiş olup, giysi kıvrımları büyük oranda korunmuştur. Özellikle göbek çevresinde yer alan, hareketli biçimde işlenmiş khiton detaylarının hâlâ korunmuş durumda olduğu görülmektedir. Tanrıça Artemis'in Persephone ile aynı sahnede yer almasının yorumlanması ise şu şekilde olmalıdır. Tanrıça Artemis bekareti temsilen ve doğayı koruyup kollayan bir figür olarak gösterilmiştir. Persephone Hades tarafından yer altına kaçırılmadan önce kırlarda çiçek topladığı yazmaktadır. Tanrıça Artemis'in ayak dibinde yer alan kaplar ise Persephone'nin kaçırılmadan önce çiçekler topladığını temsil etmektedir³⁷. Artemis'in yanında yer alan (8) figür ise tanrıça Persephone/Kore (Fig. 15) betimlenmiştir. Tanrıça Persephone'nin yüzü büyük oranda hasarlı durumdadır. Saçı kısa formdadır. Boyun ve göğüs arası olan kısım açıktır ve korunmuş durumdadır. Sol el havaya kalkar pozisyonda büyük oranda korun-

³⁴ Başaran 2016, 110.

³⁵ Hesiodos 2008, 924-926.

³⁶ Loraux 1993, s 25.

³⁷ Başaran 2016, 111.

muş olmasına karşın sağ el dirsekten itibaren kırıktır. Tanrıçanın bel bölgesinden ayak bileğine kadar olan kısım koruna gelmişken bilekten aşağı olan kısım kırıktır. Tanrıça Persephone Tanrı Hades (9) tarafından 8 ispitli iki tekerli quadriga tarafından yer altına kaçırılırken betimlenmiştir. Yer altı tanrısı Hades'in sağ gözü dışında yüzü büyük oranda tahrip olmuştur. Parion'da Osmanlı döneminde artan paganizme karşı mücadeleden dolayı Parion heykeltraşlık eserlerinin büyük bir bölümünün yüz kısmı kırılmış ve deforme edilmiştir. Saçı kısa kıvrımları koruna gelmiştir. Sağ eli Persephone'nin beline dolanmış şekildedir. Sol kolunun üzerinden kıyafeti sarkmış durumda olup sol eliyle at arabasının dizginlerini tutmaktadır. Boyundan göbeğe kadar olan bölge açık ve iyi korunmuş durumdadır. Üstünde durduğu at arabası iyi durumdadır. Quadriga iyi durumda olup atların dizgin ipleri net ve görülebilir durumdadır. Atların kuyruğu iyi korunmuş olup arka bacakları net şekilde gözükmemektedir. Atların gövde kısmından boyun kısmına doğru netlik yavaş yavaş kaybolmaktadır. Atların ön ayakları ve toynakları iyi durumdadır. Hades'in Persephone'yi yer altına kaçırması sahnesinin mitolojisi ise şu şekildedir. Demeter Dardanos'un kardeşi İason'a âşık olur, bu durumu kıskanan kardeşi Zeus ise İason'u öldürür ve kız kardeşine zorla sahip olur ve onu hamile bırakır. İason'dan Plutos adında bir çocuğu ve Zeus'tan Persephone (kore) adında bir kızı olur. Demeter kendi başına gelen olayın kızının başına da gelmemesi için Kore'yi, ormanda çiçeklerle dolu bir alanın ortasına saklar³⁸. Ancak Zeus bir yılan formuna girerek, Kore'yi hamile bırakır³⁹. Hades Kore'nin güzelliğinden etkilendiği için ve yer yüzüne çıkmadığından dolayı aşkını itiraf edemez ve kardeşi Zeus'tan Kore'nin yerini öğrenir. Kore mitolojiye göre kırların içinde çiçek toplarken Hades yer altından 2 tekerli quadrigasıyla çıkarak Kore'yi belinden yakalayarak yer altına kaçırır. Bunun sonucunda kızından haber alamayan Demeter Olympos tanrılarından yardım ister. Bu süreç boyunca kızını bulamayan Demeter tanrıçalık görevlerini yerine getirmeyi ve kıtlık baş gösterir, kuraklık başlar. Demeter'in zor durumda olduğunu ve her şeyi gören Helios tanrıça Demeter'e kızının Hades tarafından yer altına kaçırıldığını söyler. Zeus hem Demeter'in hem de Hades'in kalbini kırmadan durumu çözmek için arayışlara başlar. Önce Demeter'e İris'i gönderir ve kuraklık yüzünden insanların öleceğini ibadet yapamayıp, tanrılara kurban adayamadıklarını söyler ancak bir sonuca varamaz. Ardından haberci tanrı Hermes ile yer altına haber gönderir. Yer altına giden Hermes Kore'nin (Persephone) eski güzelliğinin olmadığını görür, haberi Persephone'ye verince tahtında oturan Persephone heyecanlanır. Zeus'un kararına karşı çıkmayan Hades Persephone'ye yer yüzüne çıkmadan nar yedirir. Daha sonra Hermes ile yer yüzüne çıkan Persephone Hades'in ona nar çiçeği yedirdiğini Demeter ve Hekate'ye söyler ve Persephone'nin yeniden yer altına gideceğini öğrenir ve bu durumdan kurtulmak için Zeus'dan yardım isterler ancak Zeus hem Demeter'i hem de Hades'in kalbini kırmak istemez⁴⁰. Zeus'un kararıyla birlikte Persephone yılın dörtte birlik bölümünü yer altında Hades ile geri

³⁸ Başaran 2016, 108-109.

³⁹ Başaran 2016, 109.

⁴⁰ Başaran 2016, 109.

kalan dörtte üçlük bölümü ise yer üstünde Demeter ile geçirecektir⁴¹. Bunun neticesinde yılın dörtte üçlük bölümü ilkbahar, yaz ve sonbahar olmak üzere bereketin bol olduğu dönemleri, yılın son bölümünü oluşturan kış ise yer altında geçirdiği için kuraklığı ve bereketsizlik ortaya çıkmıştır. Atların yanında gözükken bir diğer figür ise (10) tanrı Hermes'tir (Fig. 16). Hermes'in ikonografisi diğer tanrılara göre daha kolay ayırt edilebilmektedir. Hermes'in başlıca sembolü elinde taşıdığı Kerykeion (iki üst üste duran küçük halkadan oluşmaktadır.) Bazı kaynaklarda ise habercilerin kullandığı Caduceus iki yılanın dolandığı bir asadır ve hem şifa verme hem de diplomatik elçilik görevini simgeler⁴². Hermes'in diğer sembolleri ise hızı temsil ettiği için kanatlı ayakkabı ve kanatlı şapkasıdır. Tanrı Hermes'in bu alınlıkta verilmesinin nedeni mitolojiye göre Zeus tarafından görevlendirilerek yer altı tanrısı Hades'in Persephone'yi serbest bırakmasını ve yer altına girip çıkabilme özelliğini göstermek amacıyla betimlenmiştir. Hermes'in yanında yer alan dalları budanmış ağaç ise yüksek ihtimalle nar ağacını temsil etmektedir. Antik kaynaklarda sıklıkla ölüm ve yer altı dünyasıyla ilişkilendirilen bir sembol olarak karşımıza çıkan nar ağacı; Mitolojik anlatıya göre, Tanrı Zeus'un iradesine karşı gelemeyen Hades, Persephone'yi Hermes ile göndermeden önce ona nar çiçeği ikram eder. Antik anlatılarda yer altı dünyasında herhangi bir durumda tüketilen yemek kişiyi o mekâna bağlar ve ebediyen yer altı dünyasında yaşamasını sağlar.

Daha önce ele alınan (4) nolu figür ile biçimsel açıdan yüksek oranda benzerlik gösteren (11) no'lu figür, Adonis'in (Fig.17) mitolojik anlatıdaki ölüm sonrası yaşamı, yani sonbahar ve kış mevsimlerine tekabül eden döngüsel yok oluş evresini simgeler niteliktedir. Her ne kadar figürün yüz bölgesinde belirgin düzeyde yüzey aşınmaları gözlemlense de kısa ve yoğun hacimli saç dokusu halen seçilebilmektedir. Boyun hizasından itibaren elbisenin arka yöne doğru yönlendirilmiş kıvrımları, figürde hareket etkisi yaratacak biçimde işlenmiştir. Her iki kol kopmuş olsa da kompozisyon figürün mızrak taşıyan ve saldırı pozisyonunda betimlendiğine işaret etmektedir. Giysinin detayları, boyun hizasından diz seviyesine dek iyi korunmuş, özellikle de kıvrım derinlikleri ayırt edilebilir. Alt bölümlerde, sağ ayak özgün konumunda ve sağlam biçimde korunmuş, ancak sol ayağın parmak ucundan topuk hattına kadar olan bölümü kırılmıştır. Sol ayağın ön bölümünde, boynuna tasma geçirilmiş bir köpek betimi yer almakta olup, bu hayvan figürü yüksek korunma düzeyiyle dikkat çekmekte, herhangi bir kırık ya da yüzey kaybı izlenmemektedir.

SONUÇ

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Parion, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda imparatorluk genelinde de dikkat çeken önemli kentlerden biri konumundaydı. Kentte, özellikle tiyatro yapısında sürdürülen kazı çalışmaları sırasında ele geçi-

⁴¹ Başaran 2016, 110.

⁴² Boardman 1991, 155.

rilen epigrafik⁴³ veriler, bu önemin somut bir göstergesidir. Söz konusu belgeler arasında, İmparator Vespasianus'u (MS 69–79) ölümünün ardından onurlandıran ve MS 79–80 yılları arasına tarihlendirilen bir Latince onurlandırma yazıtı yer almaktadır. Bu yazıtın bir kısmı, bir arşitrav bloğu üzerinde, "T FLABIVS" harfleriyle belgelenmiştir. Yazıtın devamı muhtemelen başka bir arşitrav bloğu üzerinde yer almakta olup, buradan hareketle metnin T(itus) Flavius [Vespasianus Caesar]⁴⁴ şeklinde tamamlanabileceği öngörülmektedir. Bu durumda tiyatronun en azından belirli bir bölümünün, İmparator Vespasianus'un hükümdarlık dönemi olan MS 69–79 yılları arasında inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵. Zira Vespasianus döneminde, kamu yapılarına öncelik verilmiş ve inşa faaliyetleri imparatorluk ideolojisinin bir parçası hâline getirilmiştir⁴⁶. Bu çerçevede imparatorun adının onurlandırma amacıyla mimari unsurlar üzerine işlenmiş olması anlam kazanmaktadır. Parion tiyatrosundaki inşa faaliyetlerinin yalnızca Flaviuslar dönemiyle sınırlı kalmadığı, ilerleyen yıllarda özellikle İmparator Commodus (MS 180–192) döneminde de yapısal müdahalelerin veya eklemelerin gerçekleştirildiği, arkeolojik veriler ışığında anlaşılmaktadır⁴⁷.

Parion Tiyatrosu'nun geçirdiği onarım evreleri ve mimari gelişimi, Anadolu'daki diğer önemli Roma tiyatrolarından biri olan Hierapolis Tiyatrosu ile çeşitli açılardan paralellik göstermektedir. Her iki tiyatronun benzerlikleri incelendiğinde, inşa tarihlerinin birbirine yakın olması ve her ikisinin de MS 60 yılında meydana gelen depremden etkilenerek yeniden inşa edilme süreçlerinden geçmeleri dikkat çekicidir. Ayrıca, her iki tiyatrodaki gladyatör dövüşleri⁴⁸ ile su oyunlarının düzenlenmiş olması, alınlık kabartmaları ve sahne kabartmalarının mitolojik açıdan benzerlik göstermesi, bu yapıların ortak özellikleri arasında yer almaktadır. De Bernardi Ferrero'nun aktardığına göre, MS 60 yılında meydana gelen büyük depremin ardından Hierapolis kentinde ve özellikle tiyatro yapısında yeniden inşa faaliyetlerine başlanmasına yönelik bir karar alınmıştır⁴⁹. Parion tiyatrosunun ise ilk kez Flaviuslar Dönemi'nde, MS 69-96 yılları arasında inşa edildiği belirtilmektedir⁵⁰. 2024 yılı kazı sezonunda Agora ve Dükkanlar çevresindeki yapılara yönelik gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar neticesinde, deprem etkisini yansıtan bir hat boyunca düzenli biçimde kırılmış mermer bloklara sahip yapılar tespit edilmiştir. Bu bulgular, Parion'un da söz konusu sismik olaydan etkilendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, her iki antik kentteki tiyatro yapılarına ilişkin inşa süreçlerinin benzer kronolojik çerçevede, yani büyük depremin ardından, yeniden şekillendiği

⁴³ Daha detaylı bilgi için Bkz. Sayar 2015, 163-166.

⁴⁴ Vespasianus'un MS 69 yılında İskenderiye'de imparator olarak selamlanmasında aldığı imparator ünvanı ve isimleri hakkında bkz. Buttrey 1980, 8; Kienast 2004, 108. Ayrıca bkz. Sayar 2016, 201-202.

⁴⁵ Sayar 2016, 201.

⁴⁶ Sayar 2016, 201-205.

⁴⁷ Sayar 2016, 201-205.

⁴⁸ Sayar 2016, 201-207.

⁴⁹ De Bernardi Ferrero, 1993, 93; Çubuk 2006, 12.

⁵⁰ Sayar 2016, 201-205.

ön sürülebilir. Parion kentinin colonia statüsü kazanmasının ardından yeniden düzenlendiği ve dönemin politik-ideolojik yapısına uygun olarak şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, her iki tiyatrodaki gladyatör dövüşleri ve su oyunlarının⁵¹ düzenlendiği, Parion örneğinde epigrafik⁵² yazıtlar ve duvar grafitileri aracılığıyla belgelenmiştir. Parion Tiyatrosu'nun *scaenae frons*'una ait kırık alınlık frizleri ile Hierapolis Tiyatrosu'nun sahne binası kabartmaları arasında tematik benzerlikler dikkat çekmektedir. Özellikle Hades'in Persephone'yi yer altı dünyasına kaçırma sahnesi ve mevsimlerin oluşumu gibi ikonografik unsurlar her iki tiyatrodaki önemli bir anlatı ögesi olarak betimlenmiştir. Bu durum, Parion'da sahne binasına ait alınlık kabartmalarının, içerdiği mitolojik sahneler açısından Hierapolis Tiyatrosu ile benzer bir sanatsal geleneğin izlerini taşıdığı yönünde değerlendirmelere zemin hazırlamaktadır. Hierapolis Tiyatrosu'nun restorasyon süreci, Antoninler Dönemi'nde başlamış ve Severuslar Hanedanı devrinde, özellikle İmparator Septimius Severus döneminde (MS 206–208) tamamlanabilmiştir⁵³. Parion'un erken dönemde colonia statüsü kazanması ve bu bağlamda artan kamusal yatırımlar, tiyatro yapısının erken bir dönemde mimari bir kimlik kazandığını ve bu yapının, özellikle *scaenae frons* kompozisyonuyla bölgedeki diğer tiyatrolar üzerinde etkili olduğu ihtimalini düşündürmektedir.

Hadrianus Dönemi'nde belirginleşen klasik üsluba dönüş eğilimi ve İmparator'un Yunan kültürüne olan hayranlığı göz önünde bulundurulduğunda; Parion'un koloni statüsü kazanmasının ardından kamu yapılarında görülen mimari gelişimin, imparatorluk desteğiyle doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, kentin yerel yöneticilerinin Hadrianus dönemi estetik anlayışına paralel biçimde klasikleşen bir mimari üslubu bilinçli olarak tercih etmiş olabilecekleri göz ardı edilmemelidir. Hierapolis Tiyatrosu'nda yer alan kabartma kompozisyonlar, stilistik açıdan değerlendirildiğinde, Parion Tiyatrosu'ndaki benzer örneklerle nazaran daha geç bir dönem (MS. 2. Yüzyılın son çeyreği ile MS. 3. Yüzyıl başları) özellikleri sergilemektedir⁵⁴. Figürlerin işlenişinde gözlemlenen yüzey detayları, form derinliği ve kompozisyon düzeni, Hierapolis kabartmalarının muhtemelen Severuslar ve sonrası bir tarihle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir⁵⁵. Bu üslup farklılığı, Parion Tiyatrosu'nun sahne binasında kullanılan kırık alınlık kompozisyonlarının daha erken bir kronolojik çerçeveye ait olabileceği yönündeki değerlendirmeleri desteklemektedir.

Pergamon'da ele geçen heykeltıraşlık eserleri incelendiğinde, ayakta duran kadın figürlerine ait örneklerle Parion Demeter heykelinin stilistik açıdan önemli

⁵¹ Parion'da gerçekleştirilen su oyunları hakkında ve parion roma tiyatrosu su sisteminin işlevi üzerine daha detaylı bilgi için bkz. Yılmaz 2016, 65-76.

⁵² Daha detaylı bilgi için bkz. Sayar 2016, 201-208.

⁵³ Şimşek 2000, 9; Çubuk 2006, 13.

⁵⁴ Çubuk 2006, 20-29.

⁵⁵ Çubuk 2006, 20-29.

benzerlikler sergilediği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Pergamon örneklerinin MÖ 3. yüzyıl ile 1. yüzyıl arasına tarihlendirilmesi dikkate alındığında, Parion'daki örneklerde Pergamon etkisinin varlığı güçlü bir olasılık olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra, Pergamon'da bulunan Athena heykelleri ile Parion Athena'sı, Pergamon Hermaaphrodite betimi ile Parion Aphrodite'si, Pergamon erkek figürü ile Parion Hades'i ve yine Pergamon çocuk torsosu ile Parion Aphrodite heykeli arasında dikkate değer biçimde stilistik ve formel paralellikler mevcuttur. Bu benzerlikler, iki merkez arasındaki sanatsal etkileşimin varlığını ortaya koymaktadır⁵⁶.

Parion'un iki büyük limanı ile Marmara Adası mermer ocaklarına olan coğrafi yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda, kentte tespit edilen "beyaz zemin üzerine lacivert damarlı" nitelikteki mermerlerin⁵⁷ Marmara Adası'ndan ithal edildiği anlaşılmaktadır⁵⁸. Ancak bu mermerlerin kente işlenmiş biçimde mi yoksa ham bloklar halinde mi ulaştırıldığı hususu, mevcut arkeolojik verilerle netlik kazanmamıştır. Parion'da gelecekte yürütülecek kazılar neticesinde olası bir heykeltraşlık atölyesinin ortaya çıkarılması, yerel üretimin varlığına işaret edebilir. Bununla birlikte, bugüne kadar böyle bir atölyeye dair herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, Parion'daki heykeltraşlık eserlerinin, büyük olasılıkla başka merkezlerden gelen gezgin ustalar tarafından, kentte bulundukları süre zarfında üretildikleri düşünülmektedir. Kaplan'ın aktardığına göre, Roma Dönemi'nde tercih edilen yüksek kaliteli barok üslubun en yetkin örnekleri, MS 1. yüzyılda etkinlik gösteren üç Rhodoslu heykeltıraş ile MS 3. yüzyılda aristokrat sınıfa yönelik üretim yapmak amacıyla Aphrodisias'tan göç eden sanatkarların kurduğu özelleşmiş atölyelerde sürdürülmüştür⁵⁹. Bu süreçte mitolojik konular, heykeltraşlık sanatında daha yoğun biçimde işlenmiş ve söz konusu tematik yönelim, plastik betimlemelerle açık biçimde yansımıştır.

Parion'da heykeltraşlık üretiminin büyük ölçüde dışa bağımlı, gezgin ustalar aracılığıyla ve ithal malzemelerle yürütüldüğü; yerel üretimin varlığına dair arkeolojik verilerin eksik olduğu; sanat üslubunun ise Pergamon örnekleri⁶⁰ de göz önünde bulundurulduğunda Geç Helenistik Dönem (MÖ 160/150 – MÖ 50/30) örneklerinin etkisinin görüldüğü Roma Döneminin barok anlayışına dayandığı anlaşılmaktadır. Gelecekte gerçekleştirilecek olası kazılar sonucunda ortaya çıkarılabilecek bir heykeltraşlık atölyesi ya da epigrafik nitelikli belgeler, Parion'daki heykeltraşlık üretimine ilişkin mevcut değerlendirmeleri önemli ölçüde değiştirebilir ve yerel sanat üretiminin varlığına dair yeni kanıtlar sunabilir.

⁵⁶ Yukarıda anılan Pergamon heykellerinin görselleri için bkz. Dreyfus – Schraudolph 1996, 53-78.

⁵⁷ Prokonnesos mermerinin işleniş özellikleri ve önemi konusunda bkz. Beykan 2004, 1-64.

⁵⁸ Marmara (Prokonnesos) mermeri ve bu mermerle ilişkili olarak Marmara çevresinde tespit edilen mermer yüklü batıklarla ilgili daha kapsamlı bilgi için bkz. Bilir et al. 2018, 177-178.

⁵⁹ Prof. Dr. Davut Kaplan "Hellenistik Heykeltraşlık ve Bergama Kabartmaları" ders notlarından yararlanılmıştır. Bergama yüksek kabartmaları ve katologları için bkz. Dreyfus – Schraudolph 1996, 53-78.

⁶⁰ Dreyfus – Schraudolph 1996, 53-78.

KATALOG

Kat No:	A1
Eser:	Yunus Balığı
Ölçüleri:	Genişlik: 53,68 cm, Yükseklik: 21,4 cm, Kabartma Derinliği: 1,85 cm
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Kırık alınlığın sol alt köşesinde konumlanmaktadır. Doldurma motif olarak kullanılmıştır. Alınlık kompozisyonun ilk figürüdür. Kuyruk solda olacak şekilde, kafası sağa doğru bakacak formda işlenmiştir.
İkonografi:	Antikçağ ikonografisinde denizle ilişkili hayvanlar arasında özel bir yere sahip olan yunus (delphin), hem Yunan hem de Roma mitolojisinde tanrılarla doğrudan ilişkilendirilen sembolik bir figür olarak öne çıkar. Yunus figürünün özellikle Apollon ve Poseidon kültlerinde üstlendiği roller, onu sıradan bir hayvan betimlemesinden çıkarak kutsallıkla donatılmış bir simgeye dönüştürmüştür. Yunus figürünün mimari yapılarda ve dekoratif sanatlarda kullanımı da dikkat çekicidir. Özellikle çeşme mimarisi (nymphaeum), villa mozaikleri, agora süslemeleri ve portiklerde yer alan yunus tasvirleri, bu hayvanın suyla olan ilişkisinin estetik boyutunu gözler önüne serer.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A2
Eser:	Capricorn
Ölçüleri:	Genişlik: 90,4 cm, Yükseklik 48,03 cm. Kabartma Derinliği: 2,91 cm
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Kırık alınlığa ait parçanın soldan 2. Figürü olan üzeri pullarla kaplı, balık gövdeli ve keçi başlı "capricorn"un balık gövdesi oldukça güzel korunmuş olup, keçi ayaklarının sadece bir tanesi sağlam durumdadır. Keçi ayaklarından sağdaki tamamıyla gövdeden kırılmış ve bulunamamıştır. Keçi kafasının boyundaki kıl dalgalanmaları iyi şekilde korunmuş durumdadır. Keçi kafasının burun kısmında kırılmalar gözlemlenmiştir.
İkonografi:	Ön kısmı tipik olarak dağ keçisini (capra) temsil ederken, arka kısmı balık kuyruğu şeklinde deniz unsurlarını çağrıştırır. Bu hibrit form hem karasal doğanın hem de denizlerin hâkimi olan figürlerin alegorik temsili olarak değerlendirilir. İkonografik örneklerde, Capricorn çoğu zaman profil görünümde tasvir edilir. Kompozisyonlarda tek başına bir figür olarak yer alabildiği gibi, astrolojik semboller arasında veya tanrısal figürlerin ayakları altında da betimlenebilir. Özellikle mermer kabartmalarda kuyruk bölümündeki spiral formlar, figürün hareketli ve dinamik yapısını vurgular. Ayrıca keçi başı, genellikle yukarıya dönük ve boynuzları belirgin şekilde işlendiğinden tanınması kolaydır. Capricorn, zoomorfik ve teriomorfik figürler arasında dikkat çeken bir örnek olarak değerlendirilir. Farklı coğrafyalarda ve malzemelerdeki örnekleri, bu figürün Roma dünyasında nasıl evrildiğini ve yerel sanat formlarına nasıl uyarlandığını göstermektedir. Capricorn ayrıca Parion'da sikkeler üzerinde sıklıkla betimlenmiştir. Capricorn Roma'da imparator Augustus ile ilişkilendirilmiştir.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A3
Eser:	Demeter
Ölçüleri:	Genişlik:114 cm, Yükseklik:61,03 cm, Kabartma Derinliği: 2,60 cm (ejder 9,05 cm)
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Tanrıça Demeter (Ceres) in yüzünde hafif kırıklar vardır. Sol kolun dirsek bölümünden kırık ve sağ kolu bilek kısmının biraz üzerinden kırılmış durumdadır. Bindiği iki tekerli sekiz ispitli araba oldukça iyi korunmuş olup arabayı çeken kanatlı 3 yılanların kafa bölümü kırılmış olup gövdeden yukarısı kırılmıştır. Yılanlardan dış tarafta olanın kuyruk ile gövde bölümü arasında bir bölge kırılmış durumdadır. Yılanların 2 sinin kanatları koruna gelmiştir.
İkonografi:	Demeter genellikle olgun, anıtsal duruşlu ve ağırbaşlı bir kadın figürü olarak temsil edilir. Heykelerde çoğunlukla ayakta ya da tahta oturur vaziyette tasvir edilir. Surat ifadesi sakin ve vakurdur; başı çoğu zaman hafifçe eğik olup, annelik duygusunu ve acıyı yansıtır şekilde modellendiği görülür. Bu figüratif tavrı, özellikle Eleusis Mysteria kültürüne ait imgelerde belirgin hâle gelir ⁶¹ . Demeter'in ikonografisinde belirli semboller, onun kimliğini tanımlamada anahtar rol oynar. Demeter'in sembolleri arasında başak, meşale, domuz, nar ve tanrısallık ile birlikte anneliği vurgulaması için bol dökümlü kadınlara özel himationdur ayrıca yanında sepette yer alır.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A4
Eser:	Adonis
Ölçüleri:	Genişlik: 49,06 cm, Yükseklik: 59,03 cm, Kabartma Derinliği: 4,07 cm
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Demeter'in kanatlı yılanlarının önünde yer alan, başı yılanlara bakar pozisyonda yukarı dönük ve boynunda tasma olan bir köpeğin başı tahrip edilmiş. Köpekten sonra gelen figürün sol bacağı dizden itibaren kırık ve sol bacağı üzerine ağırlığı verilmiş, gövdesi sağa doğru yönlendirilmiş, sağ omuzu dışarda kalacak şekilde sol omuzundan aşağı doğrultuda savrulmuş bir giysi ve ayağında sandaletleri bulunan bir erkek figürü baş kısmı tahrip edildiği için kim olduğu tam seçilmese de olasılıkla Adonis yer almaktadır.
İkonografi:	Adonis, ikonografide sıklıkla efebos tipiyle, yani gençliğinin en olgun döneminde, zarif ve simetrik vücut hatlarına sahip bir delikanlı olarak betimlenir. Yüz hatları genellikle melankolik bir ifadeye sahiptir; bu, onun trajik kaderine gönderme yapar. Vücut oranları, Polykleitos'un kanon'una uygun şekilde düzenlenmiş olup, atletik fakat aşırı kaslı olmayan bir yapıdadır. Genellikle çıplak veya ince bir himation (kusa manto) ile tasvir edilir. Bu çıplaklık hem fiziksel güzelliğin vurgusu hem de mitolojik saflığın bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır ⁶² . Adonis üç farklı tipte işlenmektedir. Aphrodite ile olan birlikteliği, av sahnesi ve ölümünün olduğu ile son olarak çok nadir görülen yer altı ile ilişkisi yani Persephone ile olan sahnelerdir.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

⁶¹ Richardson, 1974, 109.

⁶² Boardman, 1991, 248.

Kat No:	A5
Eser:	Aphrodite
Ölçüleri:	Genişlik: 24,60 cm, Yükseklik: 56,90 cm, Kabartma Derinliği: 3,80 cm
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Tanrıça Aphrodite yüzü tahrip olmakla birlikte, sağ kolu dirsekten itibaren kırık, gövdesinde ise göğüs bölgesinin aşındığı, bel ve göbek çevresi açık çıplak gösterilmiş bir figürdür. Eser parion antik kenti roma tiyatrosu taş eserler deposunda sergilenmektedir.
İkonografi:	Aphrodite, sıklıkla çıplak ya da yarı çıplak olarak betimlenir. Bu çıplaklık, onun cinselliği ve çekiciliğiyle doğrudan ilişkilidir. Erken dönemlerde giyinik betimlemeler tercih edilirken, özellikle Geç Klasik Dönem'den itibaren çıplak temsiller yaygınlaşır. En bilinen örnek, Knidoslu Aphrodite (Praxiteles) heykelidir. Bu eser, tanrıçanın beden estetiğini ve erotik doğasını sanatsal biçimde yüceltir. Aphrodite'yi simgeleyen sembollere baktığımızda ise deniz kabuğu, elma, eros, dolphin (yunus) ve deniz yaratıkları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tanrıça Aphrodite'nin yer aldığı kompozisyonlarda deniz kabuğunun içerisinden doğumu, eros ile birlikte betimlenmesi gibi örnekler görülmektedir. Aphrodite ile Adonis'in ilişkisi, sadece mitolojik düzeyde kalmamış, ritüel pratiğe de yansımıştır. Özellikle kadınlara özgü bir yaz festivali olan Adonia, Adonis'in ölümünü ve ardından gelen doğa yasını konu alır. Evlerin damlarında yetiştirilen "Adonis bahçeleri" (kısa ömürlü bitkiler) ile geçici doğurganlık temsili yapılır, ardından bu bitkiler çöpe atılarak Adonis'in ölümü sembolize edilirdi.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A6
Eser:	Athena
Ölçüleri:	Genişlik: 37,28 cm, Yükseklik: 61,12 cm, Kabartma Derinliği: 4,90 cm
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Tanrıça Athena'nın yüz bölümünde kırılmalar vardır. Sağ elinde mızrak, sol elinde ise kalkanı vardır. Miğferinde aşınmalar vardır. Kıvrımlı peplosunda oldukça korunmuş durumdadır. Mızrağı tutan elin bilek kısmında aşınmalar vardır.
İkonografi:	Athena'nın ikonografisi, onun mitolojik rolüyle tutarlı semboller üzerinden inşa edilmiştir. En belirgin sembolleri arasında miğfer, mızrak, kalkan (aegis) ve Medusa başı yer alır. Bu unsurlar, Athena'nın savaşçı yanını temsil ederken aynı zamanda onun koruyucu ve düzenleyici işlevine de gönderme yapar. Özellikle aegis, genellikle göğsünde ya da omzunda taşınan ve üzerinde Medusa'nın başını taşıyan yılanlı bir kalkan olarak betimlenir. Bu, onun düşmanlarını korkutma ve savunma gücünün bir simgesidir. Athena'nın hayvanı olan baykuş ise bilgeliği ve sezgisel zekâyı temsil eder. Athena, çoğu zaman uzun bir peplos giymiş olarak, dik duruşlu ve ciddi yüz ifadesiyle tasvir edilir. Attika kırmızı figürlü vazolarında, çoğu zaman savaş sahnelerinde aktif bir figür olarak yer alır; bazen Amazonomachia veya Gigantomachia sahnelerinde diğer tanrılarla birlikte mücadele eder.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A7
Eser:	Artemis
Ölçüleri:	Genişlik: 44,70 cm, Yükseklik: 58,60 cm, Kabartma Derinliği: 4,07 cm.
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Tanrıça Artemis'in başı sağa dönük durumda olup yüz bölgesi kırılmıştır. Sağ kol omuz kısmından itibaren kırık, sol kol ise hafif kırık olmakla birlikte yay tutar pozisyonda olup dirsek ve bilek arası kırıktır. Tanrıça Artemis'in ayak bilek ve diz arası olan bölümde ciddi aşınmalar olmasına rağmen gözle görülebilmektedir. Kısa khiton'u ve kıvrımları korunmuş durumda olup, göbek çevresinde hareketli işlenmiş khiton detayları korunmuş haldedir.
İkonografi:	Tanrıça Artemis genellikle kısa khiton giyer, saçlarını topuz yapar, sırtında ok çantası ve elinde yay vardır. Genellikle betimlenirken yanında domuz, köpek ve geyik de yer alır. Tanrıça Artemis bekaretin, doğum yapan kadınların koruyucusu, av tanrıçası ve aynı zamanda doğanın da koruyucusudur.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A8 – A9
Eser:	Persephone - Hades
Ölçüleri:	Genişlik: 112 cm, Yükseklik: 63,38 cm, Kabartma Derinliği: (Persephone: 3,40cm) (Hades: 2,80 cm) (Quadriga: 8 cm)
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Tanrıça Persephone'nin yüzü büyük oranda hasarlı durumdadır. Saçı kısa formdadır. Boyun ve göğüs arası olan kısım açıktır ve korunmuş durumdadır. Sol el havaya kalkar pozisyonda büyük oranda korunmuş olmasına karşın sağ el dirsekten itibaren kırıktır. Tanrıçanın bel bölgesinden ayak bileğine kadar olan kısım koruna gelmişken bilekten aşağı olan kısım kırıktır. Yer altı tanrısı Hades'in sağ gözü dışında yüzü büyük oranda tahrir olmuştur. Saçı kısa kıvrımları koruna gelmiştir. Sağ eli Persephone'nin beline dolanmış şekildedir. Sol kolunun üzerinden kıyafeti sarkmış durumda olup sol eliyle at arabasının dizginlerini tutmaktadır. Boyundan göbeğe kadar olan bölge açık ve iyi korunmuş durumdadır. Sol ayağı ile sekiz ispitli, iki tekerden oluşan at arabasına binmiş durumdadır. Üstünde durduğu at arabası iyi durumdadır. Quadriga iyi durumda olup atların dizgin ipleri net ve görülebilir durumdadır. Atların kuyruğu iyi korunmuş olup arka bacakları net şekilde gözükmektedir. Atların gövde kısmından boyun kısmına doğru netlik yavaş yavaş kaybolmaktadır. Atların ön ayakları ve toynakları iyi durumdadır.
İkonografi:	Tanrıça Persephone genellikle uzun elbise peplos ya da Chiton giyer. Genç kız (kore) formundadır. Genellikle Hades ile bir tahtta oturur ve Hermes ile birlikte yer yüzüne çıkarken betimlenirdi. Tanrıçanın sembolleri ise nar çiçeği (ölümün ve kaderini temsil eder), meşale (Demeter ararken kullandığı için) ve bazen de meşale olurdu. Tanrı Hades ikonografide sert yüz ifadeli ve kısa saçlı olarak işlenmektedir. Gür sakallıdır. Sembollerinde ise cehennem köpeği cerberos (üç başlı köpek), bident (çift uçlu mızrak), narsis çiçeği ve yer altı tahtı yer almaktadır. Özellikle siyah renkli himation giymesi ve genellikle eşi Persephone ile birlikte betimlenmesi ikonografik tanımını güçlendirir. Hades ve Persephone'nin çiftinin birlikte işlenmesi hem ölüm hem de yeniden doğumu ilişkilendirmektedir. Benzer bir durum Persephone, Aphrodite ve Adonis üçlüsünün arasında da geçmektedir.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A10
Eser:	Hermes
Ölçüleri:	Genişlik: 36,46 cm, Yükseklik: 59,52 cm, Kabartma Derinliği: 3,20 cm.
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	Figürün gövdesinin alt bölümü, bacakları ve başı oldukça tahrip olmuş figürün Hermes'e ait olduğunu, sol elinde taşıdığı kerykeiondan anlamaktayız ⁶³ .
İkonografi:	Hermes'in ikonografisi diğer tanrılara göre daha kolay ayırt edilebilmektedir. Hermes'in başlıca sembolü elinde taşıdığı kerykeion (iki üst üste duran küçük halkadan oluşmaktadır.) Bazı kaynaklarda ise habercilerin kullandığı Caduceus iki yılanın dolandığı bir asadır ve hem şifa verme hem de diplomatik elçilik görevini simgeler. Hermes'in diğer sembolleri ise hızı temsil ettiği için kanatlı ayakkabı ve kanatlı şapkasıdır.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

Kat No:	A11
Eser:	Adonis
Ölçüleri:	Genişlik: 59,41 cm, Yükseklik: 61,23 cm, Kabartma Derinliği: 2,19 cm.
Korunma Durumu:	Parion Antik Kenti'nin Tiyatro taş eser deposunda sergilenmektedir.
Tanım:	11 nolu figürün yüz kısmı aşınmış, saçları kısa ve gür durumdadır. Boyun kısmından elbisenin kumaşı arka tarafa doğru hareketlendirilmiştir. Sağ ve sol kol kırık durumda olmasına rağmen mızrak tutup saldırı pozisyonundadır. Elbise derinliği boyundan diz hizasına kadar korunmuş durumdadır. Sağ ayağın durumu iyi olmasına karşın sol ayağın parmak ucundan topuğa doğru olan kısmı kırılmıştır. Sol ayak parmağının bittiği bölümde bir adet boyundan tasmalı köpek yer almaktadır. Köpeğin koruma durumu oldukça iyidir herhangi bir aşınma ve kırılma söz konusu değildir
İkonografi:	Adonis, ikonografide çoğunlukla zarif vücut oranlarına sahip, genç ve yakışıklı bir delikanlı (efebos) olarak tasvir edilir. Melankolik yüz ifadesi, onun trajik ölümüne gönderme yapar. Polykleitos'un ideal oranlarını yansıtan beden yapısı, atletik ama abartsızdır. Genellikle çıplak ya da ince bir himation giymiş olarak betimlenir; bu hem bedensel güzelliği hem de mitolojik saflığı simgeler. Adonis'in tasvirleri üç ana temada yoğunlaşır: Aphrodite ile olan aşkı, av sahnesi ve ölüm anı, son olarak ise nadiren işlenen Persephone ile yer altı dünyasındaki ilişkisi. Bu sahneler, onun doğa döngüsüyle olan mitolojik bağlarını da yansıtır.
Dönem:	MS 2.- 3.yüzyıl

⁶³ Başaran 2016, 112.



Fig. 8a: Kat. No: A1



Fig. 8b: Kat. No: A1



Fig. 9a: Kat. No: A2



Fig. 9b: Kat. No: A2



Fig. 10a: Kat. No: A3



Fig. 10b: Kat. No: A3



Fig. 11a: Kat. No: A4



Fig. 11b: Kat. No: A4



Fig. 12a: Kat. No: A5



Fig. 12b: Kat. No: A5



Fig. 13a: Kat. No: A6



Fig. 13b: Kat. No: A6



Fig. 14a: Kat. No: A7



Fig. 14b: Kat. No: A7



Fig. 15a: Kat. No: A8 – A9



Fig. 15b: Kat. No: A8 – A9



Fig. 16a: Kat. No: A10



Fig. 16b: Kat. No: A10



Fig. 17a: Kat. No: A11



Fig. 17b: Kat. No: A11

Çıkar Çatışması

Yazar, makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akşit 1971, Akşit, İ., Turistik Çanakkale Rehberi, İstanbul.
- Can 2005, Can, B., "Antoninler Dönemi Baroğu Işığında Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri", Adalya VIII, 89- 120.
- Başaran 2008, Başaran, C., "Parion 1997 Araştırmaları" XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. I, 349-364.
- Başaran 2001, Başaran, C., "Parion'dan İki Gladyatör Steli". Günışığında Anadolu, Cevdet Bayburtluoğlu için Yazılar, 19-24.
- Başaran - Tavukçu 2007, Başaran, C. - Tavukçu, A. - Yalçın, A., "Parion Kazısı 2005" KST- 28- 1, 2007, 609-628.
- Başaran 2008, Başaran, C., "Parion'dan Persia'ya Yol Gider", Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU'na 65.yaş Armağanı, C.I, (eds. I. Delemen - S. Çokay-Kepçe - A. Özdizbay - Ö. Turak), 134.
- Başaran 2009, Başaran, C., "Parion 2009 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", Kazı Sonuçları Toplantısı, İstanbul, 2010, 285-287.
- Başaran 2010, Başaran, C., "Tiyatro", Parion 2008 Kazıları, KST 31-1. Cilt, 2010, 396-398.
- Başaran 2016, Başaran, C., "Parion Tiyatrosu Kabartma ve Heykeltraşlık Eserleri", Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları (eds. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara, 105-120.
- Başaran - Yıldızlı 2016, Başaran, C. - Yıldızlı, M., "Parion Tiyatrosu Roma Dönemi Mimari Bezemeleri", Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları (eds. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara, 77-104.
- Beykan 2004, Beykan, M., Prokonnesos'ta Bulunan İon Sütun Başlıkları: Yerel Mermer Ocaklarında Biçimlendirilmesi ve İhracatı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bieber 1961, Bieber, M., The History of the Greek and Roman Theater.
- Bilir et al. 2018, Bilir, A. - Dumankaya, O. - Gündüz, S. - Gedük, S., "Kuzey Doğu Marmara'da Prokonnesos Kökenli Bir Mermer Batığı", Uluslararası Propontis ve Çevre Kültürleri Sempozyumu, -Tarih Öncesi Çağlardan Antik Dönem Sonuna Kadar- Çanakkale 2018, 177-178.
- Boardman - Hammond 1982, Boardman, J. - Hammond, N. G. L., "The Expansion of the Greek World", Eight to Sixth Centuries B. C., The Cambridge Ancient History, Volume III, Part 3, Cambridge University Press, United Kingdom.
- Boardman 1991, Boardman, J., Greek Art, London: Thames & Hudson.
- Buttrey 1980, Buttrey, T. V., Documentary Evidence for the Chronology of the Flavian Titulature Meiseheim am Glan, 1980.
- Büyüme 2004, Büyüme, U., "White Clay Ceramics of Parion Theater Dating from Byzantine Period", Roman Theater of Parion (eds. C. Başaran - H. E. Ergürer), İstanbul, 153-163.
- Çelikbaş 2016, Çelikbaş, E., "Parion Tiyatrosu Metal Eserleri", Parion Roma Tiyatrosu 2006- 2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları (eds. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara, 209-243.
- Çubuk 2006, Çubuk, N., Hierapolis Tiyatro Kabartmaları, İstanbul.
- Dreyfus - Schraudolph 1996, Dreyfus, - E. Schraudolph, "PERGAMON", The Telephos Frieze from the Great Altar (Vol. 1). San Francisco: Fine Arts Museums of San Francisco / Harry N. Abrams. 53-78.
- Ergürer - Özer 2016, H. E. Ergürer, - Özer, D. G., "Parion Tiyatro Mimarisi", Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları (eds. C. Başaran - H. E. Ergürer), Ankara, 33-64.
- Ferrero 1993, Ferrero, D. B., "Hierapolis di Frigia II: La Città ellenistica e romana, Roma, 1993, 93.
- Ferrero 1998, Ferrero, D. B., "la regina delle ninfe Hierapolis di frigia", Turchia Antica. Roma
- Herodotos, Herodot Tarihî, (trans. M. Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999, IV, 240.
- Hesiodos, Theogonia, (trans. A. Ferhat), İstanbul, 2008.
- Kadioğlu 2006, Kadioğlu, M. Forschungen in Nysa am Meander, Band 1, (Die scaenae frons des Theaters von Nysa am Meander).
- Keleş 2011, Keleş, V., "Parion History from Coins", XIV International Numismatic Congress Proceedings, Glasgow 2009, Gutenberg Press, London, 241.
- Keleş - Çelikbaş 2014, Keleş, V. - Çelikbaş, E., "Parion Roma Kolonizasyon Sikkeleri", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, S. 145, İstanbul, 75-84.
- Kienast 2004, Kienast, D., Römische Kaisertabelle. Darmstadt 2004.

- Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, (trans. T. Gökçöl), İstanbul, 1974.
- Lorau 1993, Lorau, N., "The Children of Athena", Princeton University Press New Jersey, 25.
- Magie 1950, Magie, D., "Roman Rule in Asia Minor: To The End of The Third Century After Christ, Vol. I: Text, Princeton University Press, New Jersey.
- Oyarçin 2019, Oyarçin, K., "Sikke Buluntuları Işığında Parion'da Orta-Geç Bizans Dönemi", *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, Ankara, 451-468.
- Préteux 2009, Préteux, F. "Parion et son territoire a l'époque hellénistique: un exemple d'organisation de la chora sur le rivage de la Propontide", (eds. H. Bru – F. Kirbihler – S. Lebreton), *L'Asie mineure dans l'Antiquité: Echanges populations et territoires. Histoire*, Press Universitaires de Rennes, Rennes, 335-350.
- Richardson 1974, Richardson, N. J., *The Homeric Hymn to Demeter*. Oxford University Press.
- Sayar 2015, Sayar, M. H., "Parion'da Divus Vespasianus Augustus'a Bir Sunu", *Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı*, (eds. C. Başaran – V. Keleş), 163-166.
- Sayar 2016, Sayar, M. H., "Tiyatro'da Ölüm: Parion Tiyatrosu'nda Gladyatör Dövüşleri", *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları* (eds. C. Başaran – H. E. Ergürer), Ankara, 201-208.
- Sevin 2001, Sevin, V., *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul.
- Smith 1854, Smith, W., *Dictionary of Greek and Roman Geography*, Vol. II, London.
- Strabon, *Geographika: Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap, XII, XIII, XIV, (trans. A. Pekman), İstanbul, 2012.
- Sulan 2018, Sulan, S. *Parion Oda Mezarları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Şimşek 2000, Şimşek, C., *Hierapolis (Pamukkale) Kazı ve Araştırmaları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 9.
- Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (trans. S. Güven), 2005.
- Yılmaz 2016, Yılmaz, M. D., "Parion Tiyatrosu Su Sistemi ve Orkestra İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme", *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları* (eds. C. Başaran – H. E. Ergürer), Ankara, 65-75.